

НЕБЕСНА СТРІЛА

ДЕТЕКТИВНІ ІСТОРІЇ
ОТЦЯ БРАВНА

ГІЛБЕРТ К. ЧЕСТЕРТОН

Небесна стріла

ГІЛБЕРТ К. ЧЕСТЕРТОН

Гілберт К. ЧЕСТЕРТОН

У серії
ДЕТЕКТИВНІ ІСТОРІЇ ОТЦЯ БРАВНА
вийшли друком:

Гілберт К. Честертон
ХРЕСТ ІЗ САПФІРАМИ

Гілберт К. Честертон
ТАЄМНИЦІ АРИСТОКРАТІВ

Гілберт К. ЧЕСТЕРТОН

Небесна стріла

Детективні історії
отця Бравна

Львів
Видавництво “Свічадо”
2010

Титул оригіналу: G. K. Chesterton. The Innocence of Father Brown.

УДК 821.111-312.4
ББК 84(4ВЕЛ)-444
Ч 4-51

З англійської переклала
Ольга Мандрика
Оформлення обкладинки
Валентина Галянт

Видавництво спирається на
«Український правопис. Проєкт найновішої редакції»
Інституту української мови НАН України (1999).

Гілберт К. Честертон

Ч4-51 Небесна стріла: Детективні історії отця Бравна / З англ.
пер. О. Мандрика. — Львів: Свічадо, 2010. — 196 с.
ISBN 978-966-395-428-8

Пропонуємо третю з черги книгу детективних історій отця Бравна. У нашого героя, священика, дуже дивне хобі — розкривати злочини та викривати злочинців. Та насправді для отця Бравна це лиш розширення ділянки для його душпастирської праці. Головна мета для нього — спасати душі та проповідувати Христа.

УДК 821.111-312.4
ББК 84(4ВЕЛ)-444

ISBN 978-966-395-428-8

© Видавництво «Свічадо»,
український переклад, 2010

ВОСКРЕСІННЯ ОТЦЯ БРАВНА

У житті отця Бравна був такий період, коли він насолоджувався, а точніше, страждав від надмірної популярності. Його ім'я не зникало з газетних шпальт, у щотижневих критичних оглядах про нього постійно згадували, про його подвиги жваво дискутували і перешіптувалися у клубах та світських салонах, особливо в Америці. А найбільш неймовірним було те, що у журналах з'явилися короткі детективи, де він був головним персонажем.

Як не дивно, та в центрі уваги він опинився саме тоді, коли жив в одному з найвіддаленіших місць, в яких йому довелося побувати. Його відправили виконувати обов'язки пароха та місіонера в одну з тих країн Південної Америки, які, з одного боку, все ще належать до європейських імперій, а з іншого — під гігантською тінню президента Монро постійно погрожують тим, що стануть незалежною республікою. Більшість населення цих країн — темношкірі і червоношкірі люди, в чиїх жилах змішалася іспанська та індіанська кров, та останнім часом серед них значно побільшало вихідців з Англії, Німеччини та інших європейських країн.

Неприємності почалися з того, що один з приїжджих, який нещодавно зійшов на берег, і був обурений тим, що на кораблі загубили частину його багажу, попрямував до будинку місіонера, біля якого стояла каплиця. Фасад будинку прикрашала подовгаста веранда, довкола якої вилися темні виноградні лози з квадратними червоними листками. За рядком стовпців з виноградними лозами сиділи, також рядком, чоловіки, такі ж нерухомі, як стовпці, і з майже червоними,

як виноградне листя, обличчями. Крисаті капелюхи були такими ж чорними, як їхні немигаючі очі, а груба шкіра своїм кольором нагадувала кору гігантських американських дерев. Багато хто з них курив дуже довгі і тонкі сигари, і якби не сигарний дим, то ніщо б не видавало ознак життя. Приїжджий міг би назвати їх аборигенами, хоч деякі з них неабияк пишалися тим, що в їхніх жилах тече іспанська кров. Однак чужинець не належав до тих осіб, які вбачають велику відмінність між іспанцями та індіанцями, а місцевих мешканців взагалі не вважав людьми.

Це був журналіст із Канзас-Сіті, худий чоловік зі світло-русявим волоссям і, як сказав би Мередіт, з авантюрним носом. І справді, видавалося, що чоловік постійно принохується, а його ніс рухався, як хобот мурахоїда. Коли він народився, батьки довго роздумували, як його назвати, і врешті-решт назвали хлопчину Сол, тому що це пасувало до прізвища Снейт. У юнака були всі причини, щоб соромитися такого імені, і він поміняв його на Пол. Хоча йому, якби він бодай трохи на цьому знався, більше пасувало б ім'я гонителя Савла, а не апостола Павла. До офіційної релігії він ставився зі стриманим презирством, яке перейняв радше від Інгерсолла, аніж Вольтера. Зрештою, стриманість не була його визначальною рисою, і незабаром у цьому пересвідчилися місіонер та група чоловіків біля веранди. Щось у їхньому безсоромному відпочинку, розслаблених позах і байдужих поглядах пробудило його праведний гнів, і він почав говорити, навіть не чекаючи відповіді на свої запитання.

Пол Снейт стояв, конвульсійно стискаючи свій саквояж, на самісінькому осонні у крисатому капелюсі й у наглухо застібнутому елегантному костюмі, та раптом почав кричати на чоловіків із сигарами. Він почав їм пояснювати, і робив це дуже голосно, чому вони такі ліниві, брудні, жажливо невиховані та так низько впали, і було б краще, щоб вони негайно ж задумалися над усім цим, бо потім буде надто пізно. На його думку, причина їх жалюгідного становища у згубному впливі церкви та священників, бо саме через них ці люди

так збідніли й опустилися, що можуть дозволити собі в білий день сидіти й байдикувати.

— Та ті священнослужителі перейшли всі межі! — обурювався він. — Вони роблять з вами все, що заманеться. Ходять, задерши носа, у своїх мітрах та тіярах, повдягалися у золото та у парчу, а ви сидите і вуха розвісили! У вашого місцевого божка такий вигляд, ніби він — пуп землі. А ви? Ви краще б на себе подивилися! На кого ви подібні, нещасні простаки? Ось тому ви перетворилися у дикунів, ви навіть читати і писати не вмієте, та ви...

У цей момент з місіонерського будинку поспіхом вибів місцевий «божок». Він нагадував не пуп землі, а радше — невеликий валок, обгорнутий чорним вживаним одягом. На голові у священника замість тіяри був крисатий капелюх, який дещо нагадував сомбреро іспанських індіанців. Напевно, він дуже поспішав, тому що капелюх зсунувся на самісіньку потилицю. Священик уже хотів було звернутися до місцевих мешканців, які безмовно сиділи на веранді, та помітив незнайомця і швидко заговорив:

— Я можу вам чимось допомогти? Заходьте, будь-ласка.

Містер Пол Снейт зайшов до будинку місіонера, де недовзі він дізнався чимало цікавої інформації. Його журналістський інстинкт, мабуть, був набагато сильніший, ніж упередження (це часто трапляється з розумними журналістами), на свої цікаві запитання він отримав такі ж цікаві та несподівані відповіді. Наприклад, він з'ясував, що індіанці вміють читати і писати, а навчив їх саме місіонер. А що вони дуже рідко використовують своє вміння, то це тому, що надають перевагу більш природнім способам спілкування. Журналіст також дізнався, що оті дивні люди з сигарами, які сиділи на веранді, вміють старанно та добросовісно працювати на своїх клаптиках землі, особливо ж ті, у кого більше іспанської крові, а не індіанської. Та найбільше містера Снейта вразило, що ці люди мають власну землю. У цій країні було цілком нормально — мати власну землю і працювати на ній. Слід згадати, що священник також висловив свою думку сто-

совно земельного питання, хоч у ролі політика, нехай лише місцевого, він виступав уперше і востаннє.

Річ у тому, що нещодавно цей регіон охопив спалах атеїстичного, майже анархістського радикалізму, що часто траплялося в країнах латиноамериканської культури. Зазвичай такі спалахи зароджуються у якомусь таємному товаристві і завершуються громадянською війною. Лідером місцевої партії був містер Альварез, доволі колоритний авантюрист португальського походження, в жилах якого, як подейкували його вороги, текла африканська кров. Він очолював таємні братства, які в таких країнах можуть додати містичності навіть атеїзму. Лідером консерваторів був містер Мендоза, власник багатьох фабрик, особа не така колоритна, зате респектабельна і шанована. Всі погоджувалися з тим, що правопорядок було б повністю втрачено, якби його охоронці не заручилися б підтримкою селян, яких постійно підтримував скромний місіонер, отець Бравн.

У той час, коли священик розмовляв з журналістом, до будиночка зайшов Мендоза, лідер консерваторів. Це був кремезний смаглявий чоловік, а вся його статура нагадували велику грушу. Він курих надзвичайно ароматну сигару, однак, перш ніж підійти до священика, Мендоза викинув її так театральнo, немовби заходив до церкви. Потім він вишукано вклонився, і це здалося неймовірним, адже був доволі огрядним. Містер Мендоза завжди строго дотримувався всіх формальностей, особливо, якщо вони стосувалися служителів Церкви. Він належав до тих мирян, які більше подібні на священиків, аніж самі священики, а це неабияк драгувало отця Бравна, особливо під час приватних зустрічей. «Думаю, що я — антиклерикал, — любив повторювати отець Бравн з ледь помітною посмішкою, — та якби у справі клерикалів ніхто не втручався, то клерикалізму було б набагато менше».

— Послухайте, містере Мендоза, — вигукнув журналіст з новим піднесенням, — гадаю, ми з вами десь вже десь зустрічалися. Ви, бува, не приїздили на Торговий Конгрес у Мехіко, який проходив минулого року?

Важкі повіки містера Мендози припіднялися, а рот повільно розтягнувся у посмішці:

— Так, ваше обличчя також видається мені знайомим.

— Скільки справ ми там зробили! — почав згадувати Снейт. — І це впродовж якихось двох годин. Ви ж також були у виграші, хіба ні?

— Так, мені пощастило, — скромно підтвердив містер Мендоза.

— Звичайно! — вигукнув Снейт. — Успіх приходять до людей, які вміють його притягувати. А ви це вмієте! Сподіваюся, я вам не перешкоджаю?

— Анітрохи, — відповів містер Мендоза. — Я досить часто заходжу до падре, щоб побалакати. Просто побалакати.

Коли містер Снейт дізнався про дружні стосунки отця Бравна та відомого бізнесмена, то остаточно погодився з існуванням священика. Цілком можливо, він відчував повагу до місіонера та його обов'язків, і навіть був готовий не звертати уваги на такі ознаки релігійного культу, як каплиця та вівтар. Журналіст схвалив програму священика, а особливо її соціальну частину, і навіть запропонував виконувати роль живого телеграфу, сповіщаючи світ про те, як ця програма втілюється в життя. Натомість, отець Бравн подумав, що журналіст, який змінив свою ворожість на симпатію, викликає у нього ще більший неспокій.

Містер Пол Снейт почав енергійно рекламувати отця Бравна. Він відсилав у свою газету на Середній Захід багатослівні і гучні панегірики, фотографував бідолашного місіонера у всяких-превсяких неофіційних ситуаціях, а потім ці фотографії у збільшеному вигляді з'являлися на перших сторінках недільних американських газет. Висловлювання отця Бравна він перетворював на гасла і безупинно представляв їх світу як «одкровення преподобного отця з Південної Америки». І якби американська публіка трохи менше любила сенсації, то досить швидко отець Бравн, як то кажуть, їй приївся б. Однак священик почав отримувати вигідні та наполегливі запрошення прочитати в Сполучених Штатах курс лекцій, а коли він відмовлявся, то йому ввічливо пропонували ще

вигідніші умови. Завдяки ініціативі містера Снейта, про отця Бравна почали писати детективні історії у стилі Шерлока Холмса, а до героя цих оповідань люди почали звертатися по допомогу. Відтоді священник хотів лише одного — щоб йому дали святий спокій. І саме тоді містер Снейт почав задумуватися над тим, чи не варто було б отцю Бравну, так само, як колись Шерлоку Холмсу, на якийсь час зникнути, впавши зі скелі. Священик ладен був погодитися на що завгодно, аби лиш йому дали спокій. Його відповіді на листи зі Сполучених Штатів ставали все коротшими, а коли він писав останній лист, то важко зітхав.

Було б дивно, якби цей нечуваний ажіотаж, який розпочався на Півночі, не дійшов до південного містечка, де отець Бравн вирішив відпочити у тиші та спокої. Англіїці та американці, які становили значну частину населення цієї південноамериканської країни, пишалися тим, що поруч з ними живе така відома особа. Американські туристи, ті, що галасливо пориваються оглянути Вестмінстерське абатство, тепер поривалися подивитися на отця Бравна. Якби вони могли, то запустили б екскурсійний поїзд, який відвозив би їх до священика, немовби до щойно відкритого пам'ятника. Та найбільше отець Бравн потерпав від енергійних та честолюбних комерсантів та крамарів, які вимагали, щоб він купував та хвалив їхній крам. Та навіть тоді, коли вони вже не сподівалися на похвалу власних товарів, все одно засипали священика листами, очікуючи бодай автографа. А оскільки отець Бравн був чоловіком добродушним, то вони робили з ним усе, що заманеться. Отож, коли на прохання торговця вином з Франкфурту він написав кілька незначних речень, то навіть не підозрював, до чого це призведе.

Екштейн, метушливий малий чоловічок у пенсне, наплягав на тому, щоб священник спробував його лікувальний портвейн, і навіть визначив день і місце, де це треба було зробити. Отець Бравн вже так звик до дивацьких прохань, що це його зовсім не здивувало. Він відписав Екштейну кілька слів і взявся за справу, яка видавалася йому дещо розсудливішою. Та йому знову довелося відволіктися, тому що

принесли записку, і не від будь-кого, а від самого Альвареза, його політичного суперника. Той запрошував місіонера прийти на нараду, яка мала відбутися увечері в кафе за міськими воротами. На цій нараді обидві супротивні сторони повинні були прийняти компроміс в одній принциповій справі. Отець Бравн знову виявив покірність, і передав кур'єру, червоношкірому чоловікові з військовою виправкою, що неодмінно прийде. До зустрічі залишалося ще близько двох годин, і священник вирішив зайнятися своїми безпосередніми обов'язками. Перш ніж вийти, він налив собі лікувального портвейну від містера Екштейна, кинув короткий погляд на годинник, випив ще ковток і пішов у ніч.

Маленьке місто було залите місячним сяйвом. Коли священник підходив до міських воріт, з аркою у стилі рококо, за якою виднілися верхівки пальм, то на мить йому вдалося, що він стоїть на сцені в іспанській опері. Один довгий пальмовий листок з забуленими краями, що звисав з іншого боку арки, нагадував йому відкриту крокодилячу пащеку. Зрештою, цілком можливо, що у священника і не виникла б ця дивна асоціація, якби він не звернув уваги на ще одну цікаву деталь. Вітру не було, ніщо й ніде ані шелеснуло, а тим часом священник чітко побачив, що листок, подібний на пащеку крокодила, ледь гойднувся.

Отець Бравн озирнувся довкола і переконався, що поруч нікого немає. Він уже минув останні будинки, з зачиненими дверима та віконницями, і тепер йшов вузьким проходом між двома стінами, зведеними з безформного, але гладкого каменю, що проросли пучками колючого бур'яну. До кафе ще далеко, навіть не було видно його вогнів. Під аркою ледь виднівся хідник, вимощений великими кам'яними плитами, і ще можна було розгледіти кілька розлогих груш. Раптом священника охопило якесь похмуре передчуття, він відчув, що йому стає зле, та він навіть не думав зупинитися. Адже отець Бравн був хоробрим чоловіком, а його цікавість була навіть більшою, аніж хоробрість. Упродовж усього життя він відчував непереборне бажання будь-якою ціною докопатися істини, навіть у найменших дрібницях. Часом це бажання таки

доводилося приборкувати, однак перебороти його повністю не вдалося. Отож, священик упевненими кроками пройшов під аркою, і раптом з пальми, ніби мавпа, зістрибнув чоловік і кинувся на нього з ножем. Отець Бравн обернувся, похитнувся і впав на землю, а на його обличчі застиг вираз величезного здивування.

У тому ж місті, в той самий час жив ще один молодий американець, повна протилежність містера Пола Снейта. Це був Джон Адамс Рейс, електротехнік, якого Мендоза запросив провести електрику в старій частині міста. У міжнародних плітках та політичних інтригах він орієнтувався набагато гірше, аніж журналіст. Тому що, по суті, в Америці на мільйон містерів Рейсів є лише один містер Снейт. Рейс був винятковим лише у тому сенсі, що працював дуже добросовісно, а щодо решти — це був звичайнісінький чоловік. Він починав фармацевтом на Далекому Заході й усього у своєму житті добився власними силами, порядністю та добросовісністю. Своє рідне місто він і до сьогодні вважав центром всесвіту. Релігія, якої його навчили ще з раннього дитинства, коли на колінах матері він слухав читання з родинної Біблії, була протестантським різновидом християнства. Він вірив і сьогодні, настільки, наскільки може вірити така зайнята людина. Навіть захоплюючись новітніми досягненнями науки і техніки, проводячи небезпечні експерименти, виробляючи чудеса зі світлом та звуком, цей чоловік свято вірив у те, що на цьому світі немає нічого прекраснішого, ніж домашній затишок, матір, родинна Біблія і дивакуваті звичаї рідного міста. До своєї матері він ставився так щиро і благородно, немовби був романтичним французом. Містер Рейс був щиро переконаний: Біблія — це саме те, що треба, хоч, подорожуючи світом, він уже встиг помітити, що його переконання поділяють далеко не всі. Було б дуже дивно, якби йому сподобалася багата обрядовість католиків; усі ці мітри та жезли він недолюблював так само, як і містер Снейт, хоч Рейс ніколи не висловлював свою нелюбов так самовпевнено. Реверанси та галантні поклони містера Мендози його дратували так само, як масонський містицизм атеїста Альвареза. Цілком

можливо, що життя у тропічній країні, де червоний колір шкіри індіанців змішувався з кольором іспанського золота, було для нього надто яскравим та колоритним. Так чи так, він не вихвалявся, коли говорив, що на світі немає кращого місця, аніж його рідне містечко. Насправді це означало, що десь далеко існує щось просте, непретензійне і зворушливе, щось, до чого він прагне усією душею. Віднедавна Рейса стало охоплювати незбагненно дивне відчуття: виявилось, що ніщо так яскраво не нагадувало йому про провінційні звичаї та про читання родинної Біблії на колінах у матері, як кругле обличчя і старомодна парасолька отця Бравна.

Він навіть зауважив, що почав спостерігати за метушливим священиком, як той комічно поспішав містом у справах. Рейс спостерігав за ним з якоюсь майже хворобливою цікавістю, ніби священик був ходячою загадкою чи парадоксом. Здавалося, у всьому, що він недолюблював, раптом виявилось щось, що викликало у нього величезну симпатію. Це було так, ніби він раптом побачив, що диявол, на відміну від дрібних чортенят, — це цілком звичайна істота.

І ось, коли у місячну ніч він визирнув зі свого вікна, то побачив, як вулицею у бік міських воріт у крисатому чорному капелюсі та широкому чорному плащі іде, човгаючи, той самий «диявол», демон незбагненної бездоганности. Незрозуміло чому, Рейса зацікавило, куди це священик може прямувати в такий час, та які у нього плани, і він так захопився, що чорна постать уже давно зникла з поля зору, а він усе ще стояв біля вікна, дивлячись на вулицю. Аж потім Рейс побачив щось, що заінтригувало його ще більше. Вулицею, ніби освітленою сценою, пройшли двоє чоловіків, яких він одразу ж упізнав. Блакитне світло місяця вихопило з темряви велику кучму волосся на голові виноторговця Екштейна, а ще обриси темнішої і вищої постаті з орлиним носом, у дивакуватому старомодному циліндрі, яка нагадувала примару в театрі тіней. Однак, уже в наступний момент Рейсові стало соромно, що місяць отак пожартував з його уявою. Він придивився уважніше, і пізнав у другій постаті чорні іспанські бакенбарди і гострі риси обличчя лікаря Кальдерона, ша-

нованого міського медика, якого він якось зустрів у містера Мендози, коли той хворів. У тому, як вони перешіптувалися, як вдивлялися у темряву, було щось підозріле. Піддавшись раптовому імпульсу, Рейс перестрибнув через низький підвіконник, опинився на вулиці, і з непокритою головою, пішов слідом за чоловіками. Він бачив, як вони зникли під темною аркою, а через мить там почувся жахливий крик. Хтось кричав голосно і пронизливо, цей крик особливо запам'ятався Рейсу, тому що цей хтось виразно промовив кілька слів на якійсь незрозумілій йому мові.

У наступний момент почувся тупіт ніг, якісь вигуки, а потім вежі на воротах і пальми аж затремтіли від крику, викликаного чи то люттю, чи то горем. Натовп, який зібрався, відсахнувся, здавалося, він от-от помчить назад, у місто. А потім під зануреною у темряву аркою печальною луною прокотилася звістка:

— Отець Бравн мертвий!

Рейс ніколи так і не зрозумів, чому від цієї звістки у нього всередині все ніби обірвалося, йому здалося, що зруйновані його найзаповітніші мрії. Він що сили побіг до воріт, де зіткнувся зі своїм співвітчизником, журналістом Полом Снейтом.

Той саме повертався у місто, він був блідий, як примара, і нервово перебирав пальцями.

— Це правда, — підтвердив він, і в його голосі пролунало щось подібне до скорботи. — Немає жодної надії. Лікар оглянув його, і так і сказав: «Надії нема». Якись місцеві червоношкірі, хай їм грець, вдарили отця по голові, коли він проходив через ворота. І ніхто не знає, чому це сталося. Для міста це велика втрата.

Рейс нічого не відповів, а може, просто не міг відповісти, і побіг на місце події. На широких кам'яних плитах, крізь які пробивалися зелені і колючі бур'яни, нерухомо лежало невелике тіло у чорному плащі. Величезний натовп стримувала гігантська фігура, яка виднілася на передньому плані. Як тільки цей чолов'яга піднімав руку, натовп коливався в один або в інший бік, ніби по наказу чарівної палички.

Альварез, диктатор і демагог, справді був дуже високим і кремезним чоловіком, а сьогодні ще й одягнувся, як папуга. Він вирядився у зелений мундир, обшитий яскравою тасьмою, яка срібними змійками пробігала по усій тканині, а на шії на темно-бордовій стрічці красувався орден. Коротке волосся було сивим, і у контрасті зі шкірою, яку друзі називали оливковою, а вороги — темною, воно здавалося золотистим. На масивному обличчі, зазвичай енергійному й у доброму гуморі, був вираз непідробної скорботи і заклопотання.

Якщо вірити його словам, Альварез чекав на отця Бравна в кафе, раптом він почув якийсь шум, щось впало, він вибіг на вулицю і побачив на кам'яних плитах тіло священника.

— Я знаю, що думає дехто з вас, — промовив він, гордо обвівши поглядом присутніх, — і якщо ви боїтеся мене запитати, а я чудово знаю, що ви боїтеся, то я скажу сам. Я — атеїст. Я не вірю у жодного бога, тому не можу закликати його у свідки, та я ладен заприсягтися честю офіцера і порядної людини, — я до цього вбивства не причетний. Якби я упіймав убивць, то доклав би усіх зусиль, щоб їх повісили на цьому дереві.

— Звичайно, нам приємно це від вас чути, — урочисто і церемонно відповів стариган Мендоза, який підтримував тіло свого мертвого однодумця. — Та ми так вражені усім, що трапилося, що на разі нам нелегко впорядкувати свої думки та емоції. Гадаю, буде правильно, якщо ми віднесемо тіло мого друга у його дім і розійдемося. А зустріч перенесемо на інший час. Я так розумію, — з сумом у голосі він звернувся до лікаря, — надії уже немає?

— На жаль, ні, — відповів лікар Кальдерон.

Джон Рейс повернувся додому розгубленим і сумним, всередині він відчував лише порожнечу. В це важко повірити, та йому не вистачало людини, з якою він навіть не був знайомий. Джон Рейс знав, що похорон має відбутися наступного дня. Ймовірність бунту росла з кожною хвилиною, і всім хотілося, щоб критичний момент минув якомога швидше. Коли Снейт побачив на веранді індіанців, що курили сигари, то в якийсь момент вони видалися йому фігурками ацтеків, ви-

різьбленими з червоного дерева. Та він не бачив, що з ними сталося, коли вони довідалися про смерть отця Бравна.

Якби вони не дотримувалися жалоби у зв'язку зі смертю свого духовного лідера, то обов'язково збунтувалися б і лінчували лідера республіканців. Що ж стосується вбивць, лінчування яких було б набагато природнішим, то вони ніби розчинилися в повітрі. Ніхто не знав їхніх імен, і ніхто ніколи вже не довідається, чи отець Бравн встиг перед смертю побачити їхні обличчя. Однак невимовний подив, який застиг на обличчі покійного, міг свідчити про те, що священник таки упізнав своїх кривдників. Альварез наполягав на тому, що він непричетний до цього вбивства, за труною ішов у своєму розкішному зеленому мундирі, обшитому срібними галунами, а на обличчі у нього був вираз догідливої пошани.

Позаду веранди кам'яні сходи стрімко піднімалися на високий пагорб, загороджений живоплотом з кактусів. Труну розмістили біля великого розп'яття, яке височіло над присутніми. Внизу вся дорога була заповнена людьми, осиротілі вірні молилися на вервицях і оплакували свого пастиря. Не зважаючи на все це, Альварез поводився на диво стримано і гідно. І, як слушно завважив Рейс, нічого не сталося б, якби його не зачіпали інші.

Рейс також був змушений з гіркотою визнати, що старий Мендоза завжди поводився як останній бовдур, а сьогодні це вдалося йому особливо. Згідно зі звичаєм, поширеним у деяких народів, труну поставили відкритою, обличчя покійника також було відрите, тому місцеві мешканці почали ридати ще голосніше. Та традиційний обряд похорону мав виглядати саме так, і, можливо, все минулося б цілком спокійно, якби свого часу якась заїжджа особа не запропонувала виголошувати надгробні промови, у стилі французьких вільнодумців. Першим виступив містер Мендоза з довжелезною промовою, і чим довше він говорив, тим більше Джон Рейс занепадав духом, а місцевий звичай йому подобався все менше і менше. Монотонно, ніби банкетний оратор, який може говорити годинами, Мендоза, не шкодуючи заялжених епітетів, почав перераховувати особливі достоїнства покійного.

І це ще не все. У Мендози вистачило дурости, щоб у такий момент докоряти і навіть ганьбити своїх політичних опонентів. Не минуло і трьох хвилин, як почалася колотнеча з надзвичайно неочікуваними наслідками.

— Ми маємо право поставити запитання, — вигукував він, пихато озираючись довкола. — Ми маємо право запитати: чи мають такі чесноти ті з нас, хто нерозважливо зрікся віри своїх батьків? Коли серед нас з'являються атеїсти, коли оті атеїсти стають лідерами, щоб не сказати, диктаторами, ми на власні очі бачимо, що їхня безсоромна філософія призводить лише до злочинів, таких, як цей, наприклад. І якщо ми запитаємо себе, хто вбив цього святого чоловіка, то відповідь напрошується сама...

У цей момент в очах Альвареза, авантюриста і напівкровки, спалахнув нестямний африканський вогник. А Рейс в цю мить подумав, що цей чоловік — дикун, що він не здатен тримати себе в руках, а ота його трансцендентна філософія більше подібна на шаманство. Та хай там як, Мендози так і не вдалося завершити свою думку, тому що Альварез, використовуючи всю силу своїх величезних легень, почав кричати на старого, і йому таки вдалося примусити Мендозу замовчати.

— І ви запитуете, хто вбив отця?! — горлав він. — Ваш Бог його вбив! Його вбив його власний Бог! Ви ж самі кажете, що Він убиває своїх найвірніших і найдурніших слуг, таких, як ось Цей! — і в люті він зробив жест не у бік труни, а в бік розп'яття. Потім, трохи вгомонившись, але все ще роздратовано, Альварез продовжував: — Не я, а ви у все це вірите. Хіба не краще взагалі не вірити в Бога, ніж постійно страждати від отаких втрат? Я не боюся заявити перед вами усіма, що ніякого Бога немає. У цього сліпого і безмозкого всесвіту немає ніякої сили, яка могла б почути ваші молитви і воскресити вашого місіонера! Він не воскресне! Я можу скільки завгодно вимагати від небес, щоб вони повернули його до життя, він все одно не воскресне! Отож, я кидаю виклик вашому Богу: нехай Той, кого немає, воскресить померлого!

Запанувала гнітюча тиша, слова демагога таки зробили враження на присутніх.

— Шкода, що ми відразу не здогадалися, що такі, як ви... — хрипким голосом, що аж клекотів від злоти, почав кричати Мендоза.

Та йому знову не дали договорити. Цього разу почувся високий і пронизливий голос з американським акцентом.

— Заждіть! Заждіть! — закричав журналіст Снейт. — Це диво! Присягаюся, я бачив, як він щойно поворухнувся!

З цими словами журналіст побіг до труни, яка стояла на підвищенні, а натовп безумно ревів унизу. Наступної миті він повернув здивоване обличчя і покликав лікаря Кальдерона, який відразу ж поспішив уперед. Коли лікар і журналіст відійшли, всі побачили, що голова покійного лежить по-иншому. Натовп кричав і плакав від потрясіння, і раптово затих, тому що покійник несподівано застогнав, припіднявся на одному лікті і обвів усіх затуманеним поглядом.

Минули роки, а Джон Адамс Рейс, який до цього випадку з чудесами стикався лише в науці, так ніколи і не зміг до ладу описати те, що відбувалося у містечку в наступні дні. У той день у нього було таке враження, ніби він потрапив з реального світу в казковий, де немає ані часу, ані простору. Не минуло й пів години, а в місті почало творитися щось, чого не було останніх тисячу років. Здавалося, знову повернулися часи середньовіччя, і увесь народ, побачивши чудо, постригся у ченці. Тисячі людей на вулиці падали на коліна, сотні, навіть не рушаючи з місця, складали монаші обіти. Навіть обидва американці не могли думати ні про що інше, як тільки про чудо, яке вони щойно побачили. Містер Альварез також був вражений, він сидів, обхопивши голову руками, і повільно похитувався.

У всьому цьому торнадо благодати тонує слабкий голосок невисокого священика, який намагався щось сказати. Та його ніхто не чув і не слухав. А з тих несміливих жестів, які він робив, можна було зрозуміти, що він не жарт роздратований. Місіонер підійшов до краю парапету і, махнувши руками, як пінгвін, спробував ще раз утихомирити натовп.

Врешті, скориставшись хвилиним затишшям, отець Бравн висловив пастві усе своє обурення.

— О ви, дурні люди! — тремтячим голосом кричав він.
— Дурні, дурні люди!

Потім він похопився, рушив до сходів і поспіхом зійшов униз.

— Отче, куди ви? — поцікавився Мендоза з набагато більшою шанобливістю, аніж зазвичай.

— На телеграф, — швидко відповів отець Бравн. — Що? Ні, звичайно, не було ніякого чуда. Чому мало б трапитися якесь чудо? Вони не трапляються отак просто.

І він швидко побіг вниз, а люди кидалися перед ним на коліна, просячи благословення.

— Благословляю, благословляю, — похапцем промовляв священник. — Нехай вас Господь благословить! Може, бодай тоді порозумнішаєте!

Він побіг на телеграф і послав єпископові таку телеграму: «Тут розповідають неймовірну історію про чудо. Сподіваюся, Ваше Преосвященство не надаватиме цьому значення. Ця історія того не варта».

Священик так розхвилювався, що, дописавши, похитнувся, і Джон Рейс був змушений підтримати його.

— Дозвольте, я проведу вас додому, — сказав він. — Ви заслуговуєте більшої уваги аніж та, яку вам тут виявляють.

Джон Рейс і священник сиділи у кабінеті отця Бравна. На столі, так само, як і напередодні, лежали папери. Пляшка вина і порожній бокал стояли на тому самому місці.

— От тепер можна і подумати, — похмуро промовив отець Бравн.

— Здається, зараз вам не варто перевтомлюватися, — заперечив американець. — Вам корисно було б відпочити. Зрештою, про що ви маєте намір роздумувати?

— Мені досить часто доводилося розслідувати вбивства, — промовив отець Бравн. — А тепер ось доведеться з'ясувати, хто і навіщо вбив мене.

— На вашому місці я б спочатку випив вина, — порадив Рейс.

Отець Бравн підвівся, налив вина до бокала, підніс його, задумливо подивився кудись у порожнечу, і поставив бокал на місце. Потім знову сів і сказав:

— Знаєте, що я відчув, перш ніж помер? Можливо, ви не повірите, та перед смертю я відчув неймовірне здивування.

— Напевно, ви здивувалися тому, що вас вдарили по голові?

Отець Бравн нахилився до Рейса і тихо промовив:

— От і ні. Я здивувався тому, що мене не вдарили по голові.

Упродовж якогось часу Рейс дивився на священника так, ніби вирішив, що удар по голові не минув для отця Бравна безслідно, а потім запитав:

— Що ви маєте на увазі?

— Я маю на увазі, що перший вбивця підняв свою палицю над моєю головою, та так і не вдарив мене. А інший вбивця лише вдавав, що хоче вдарити мене ножем, та він мене навіть не подряпав. Все відбувалося так, ніби в театрі. Однак найдивніше сталося потім.

Отець Бравн задумливо подивився на папери, що лежали на столі, і продовжував:

— Незважаючи на те, що ані палиця, ані ніж не торкнулися до мене, я відчув, що непритомнію і зовсім не відчуваю ніг. Я зрозумів, що проти мене використали іншу зброю. Знаєте, що я подумав?

І з цими словами священник вказав на келих вина, що стояв на столі.

Рейс підняв келих і понюхав вино.

— Гадаю, ви маєте рацію, — сказав він. — Свого часу я працював в аптеці і вивчав хімію. Без хімічного аналізу важко щось стверджувати, та запах у цього вина дивний. Знаєте, отче, на Сході відомі ліки, з допомогою яких можна приспати людину. І сон такий глибокий, що видається, ніби людина померла.

— Ось-ось, — спокійно погодився священник. — Оце «чудо» було підлаштоване. Похорон був спланований до найменших деталей, до хвилини. Я починаю підозрювати, що ця історія якось пов'язана з тією рекламою, яку мені створив

Снейт. Він геть збожеволів, та все ж я сумніваюся, що він міг би спромогтися на таке. Одна справа — зробити з мене копію Шерлока Холмса, а інша...

І в цей момент священик замовк, а його обличчя почало дивно змінюватися. Він раптом примружив очі, підвівся і, ніби задихаючись, підняв тремтячу руку вгору і пішов до дверей.

— Отче, куди ви? — здивовано запитав Рейс.

— Я? Я хочу піти помолитися Богові. Точніше, подякувати Йому, — відповів отець Бравн. Він був блідий, немов полотно.

— Даруйте, я вас не зовсім розумію. Отче, що з вами?

— Я хочу подякувати Господеві за те, що Він так неймовірно врятував мене в останній момент.

— Звичайно! — вигукнув Рейс. — Я не католик, та повірте мені, я чоловік побожний і чудово вас розумію. Вам є за що дякувати Богові, адже Він урятував вас від смерти.

— Ні, — виправив його священик. — Не від смерти... Від ганьби.

Рейс дивився на отця Бравна широко відритими очима. Наступні слова священика зовсім збили його з пантелику:

— Не вистачало, щоб мене зганьбили! Ганьба загрожує усьому, що мені дороге і близьке. Вони замахнулися на святая святих. Страшно подумати, що було б! Міг би початися найбільший і найстрашніший з усіх скандалів, відомих з часів Тайтеса Оутса*.

— Не розумію, про що ви? — вигукнув Рейс.

— Гаразд, я вам усе розповім, — сідаючи, відповів священик. Він трохи заспокоївся і продовжив: — Я все зрозумів лише тоді, коли мова зайшла про Шерлока Холмса, а зокрема, коли згадав слова, які я написав раніше. Ніби нічого особливого, та вони вміло маніпулювали мною. Так ось, я написав щось на кшталт: «Я готовий померти і воскреснути, як Шерлок Холмс». Тоді ця фраза не видавалася мені

* Тайтес Оутс, англіканський священик, за його брехливим доносом у Лондоні 1678 р. було страчено понад 30 католиків, звинувачених у заколоті. (прим. перекл.)

підозрілою, а тепер я все зрозумів... Нарешті второпав, навіщо мене схиляли писати ці фрази, адже всі вони зводилися до одного і того ж. Так само, ні про що не здогадуючись, я написав про те, що у визначений час вип'ю отруєне вино. Тепер ви зрозуміли?

— Так, здається, я починаю розуміти, — вигукнув Рейс, різко підвівшись і уважно дивлячись на священика.

— Вони спочатку вирішили створити ажіотаж у зв'язку з чудом, а потім хотіли все спростувати. І що найгірше, вони змогли б довести, що я був їхнім спільником. Ось у цьому і полягала їхня мета. Диявольська мета.

Отець Бравн помовчав, а потім додав уже тихіше:

— Так, мої автографи могли б їм придатися.

Рейс зиркнув на стіл, закладений паперами, і похмуро запитав:

— І скільки ж негідників замішані у цій справі?

— Більше, аніж можна собі уявити, — відповів священик, похитуючи головою. — Щоправда, деякі з них були лише маріонетками. Цілком можливо, Альварез вирішив, що на війні всі методи добрі, адже він людина своєрідна. Підозрюю, що Мендоза — старий лис, зрештою, я йому ніколи особливо не довіряв, до того ж його дратувало, що я не підтримав його ідеї. Та все це несуттєво. Головне — я повинен подякувати Богові за своє спасіння, а особливо за те, що Він допоміг мені додуматися і відразу ж послати телеграму єпископові.

Джон Рейс замислився.

— Ви розповіли мені стільки всього. Я про щось подібне навіть не здогадувався, — врешті промовив він. — А тепер я повинен сказати вам те, чого ви не знаєте. Я зрозумів, на основі чого вони побудували свій план. Вони вирішили, що будь-яка людина, яка прокинеться у гробі і виявить, що її канонізували, а вона перетворилася на ходяче чудо, дозволить носити себе на руках і буде впиватися неочікуваною славою. Треба віддати їм належне: у своїх розрахунках вони взяли до уваги особливості людської психіки. Мені доводилося зустрічатися з різними людьми у різних містах, і я можу вам відверто зізнатися, що на тисячу осіб навряд чи знайдеться

одна, яка в подібній ситуації зуміла б зберегти самовладання і, ще навіть добре не прокинувшись, виявити стільки розсудливості, простоти, покори, щоб... — у цей момент Рейс зрозумів, що він зворушений до глибини душі, а голос у нього тремтить.

Отець Бравн косо глянув на пляшку, що стояла на столі, а потім запитав:

— Послухайте, а як ви поставитеся до того, щоб нам випити справжнього, доброго вина?

НЕБЕСНА СТІЛА

Чимало детективних історій починаються з того, що хтось знайшов тіло вбитого американського мільйонера, і чомусь саме ця обставина викликає у всіх найбільше хвилювання. До речі, я радий вам повідомити, що наша історія також почнеться з убитого мільйонера, а якщо бути точнішим, то навіть з трьох, а це, погодьтеся, можна вважати розкішшю. Та саме цей збіг обставин чи постійність у виборі об'єкта злочину виділили справу з цілого стосу кримінальних справ і перетворили її у надзвичайно складну.

Ніхто не вдавався у подробиці, та подекували, що ці троє стали жертвою прокляття, яке нависало над долею всіх власників якоїсь надзвичайно цінної історичної реліквії. Ця реліквія була чимось на кшталт чаші, оздобленої дорогоцінним камінням, вона так і називалася — «коптська чаша». Ніхто достеменно не знав, як вона опинилася в Америці, дехто навіть стверджував, що колись її використовували для церковних потреб. А дехто підозрював, що доля її власників визначена тим, що річ культового вжитку потрапила у надто матеріалістичні руки. Про таємничого вбивцю, який, можливо, і не був релігійним фанатом, побутувало чимало чуток, про нього часто писали у газетах. Це безіменне створіння мало своє прізвисько. Та ми почнемо розповідь лише з третього вбивства, тому що саме тоді в цій справі з'явився отець Бравн, герой наших оповідань.

Коли отець Бравн зійшов з палуби атлантичного лайнера і ступив на американську землю, то, здивований, помітив, зрештою, так само, як чимало інших його співвітчизників,

що він — знаменитість. На батьківщині на його приземисту постать, непримітне і короткозоре обличчя, на його зношену сутану ніхто не звертав особливої уваги, і ніколи не називав кимось надзвичайним. Та в Америці вміють прославити людину. Участь отця Бравна у кількох цікавих кримінальних справах, його давнє знайомство з колишнім злочинцем і детективом Фламбо забезпечили йому в Америці неабияку популярність, тоді як в Англії про нього чув лише дехто. Отець Бравн здивовано дивився на журналістів, які, ніби розбійники, оточили його з усіх боків і почали ставити запитання на такі теми, в яких він аж ніяк не почувався знавцем, наприклад, про особливості жіночої моди, про статистику злочинності у країні, де він встиг зробити лише кілька кроків, і таке інше. Журналісти оточили священика тісним кільцем, та він дивився на постать, яка стояла подалік, ця постать виділялася на фоні набережної, залитої літнім сонцем. Це був високий чоловік з жовтуватим обличчям, в окулярах з чудернацькою масивною оправою. Чоловік дочекався, коли журналісти завершать свою справу, а потім жестом зупинив отця Бравна і запитав:

— Вибачте, можливо, ви шукаєте капітана Вейна?

Отець Бравн і сам гостро відчував свою провину. Нагадаємо, він уперше побачив Америку, а ще — він уперше побачив такі окуляри, тому що мода на окуляри в масивній черепаховій оправі до Англії ще не дійшла. Спочатку в нього виникло відчуття, ніби він дивиться на чудернацьке морське страховище, голова якого чимось подібна на водолазний шолом. Незнайомець був елегантно одягнений, і простодушний отець Бравн наївно дивувався, як цей франт міг так спотворити себе. Для нього це виглядало майже так само, якби якийсь чепурун для більшої елегантності прикрутив собі дерев'яну ногу. Питання незнайомця також неабияк збентежило отця Бравна. Капітан Вейн, американський авіатор, знайомий знайомих отця Бравна, справді числився у довжелезному списку осіб, з якими священик сподівався зустрітися в Америці. Та отець Бравн навіть не думав, що зустріне цього Вейна так швидко.

— Вибачте, — невпевнено промовив священник, — то це ви капітан Вейн? Ви... ви його знаєте?

— Те, що я не капітан Вейн, можу стверджувати доволі впевнено, — незворушним тоном відповів чоловік в окулярах. — Я майже не сумнівався в цьому, коли залишав капітана в автомобілі, де він на нас чекає. На ваше друге запитання відповісти важче. Гадаю, я знаю Вейна, його дядька і ще й старого Мертонна. Я знаю старого Мертонна, а от старий Мертон мене не знає. Він вбачає у цьому свою перевагу, а я вважаю, що перевага на моєму боці. Ви мене розумієте?

Отець Бравн його не надто розумів. Він, збентежено покліпуючи, глянув на дзеркальну поверхню моря; на верхівки хмарочосів, а потім знову перевів погляд на незнайомця. Його обличчя виглядало непроникним не лише тому, що він ховав очі за чудернацькими окулярами. У цьому жовтуватому обличчі було щось азійське, а точніше — китайське, здавалося, істинний смисл його слів прихований за товстезним шаром іронії. Серед товариських та щирих мешканців цієї країни часом трапляється такий тип — непроникний американець.

— Мене звати Дрейдж, — промовив він, — Норман Дрейдж. Я — громадянин Америки, і це все пояснює. Сподіваюся, решту вам пояснить мій друг Вейн, так що сьогодні ми не святкуватимемо четверте липня*.

Приголомшений, отець Бравн дозволив незнайомцеві, щоб той провів його до автомобіля, де сидів молодий чоловік зі світлим, неохайно зачесаним волоссям і стривоженим та виснаженим виразом обличчя. Він ще здалеку привітався з отцем Бравном і назвався Пітером Вейном. Священник не встиг опам'ятатися, як уже був в автомобілі, а той, швидко минувши міські вулиці, виїхав за межі міста. Отець Бравн ще не встиг звикнути до діловитості американців, і тому він почувався так, ніби сидів у чарівній колісниці, запряженій драконами. Йому було надзвичайно важко зосередитися, та він усе ж вислухав довгий монолог Вейна про коптську чашу

* 4 липня — День незалежності Америки. (прим. перекл.)

та про два вбивства, пов'язані з нею. Цю розповідь містер Дрейдж час до часу перебивав своїми короткими фразами.

З усього цього отець Бравн зрозумів, що у когось на ім'я Крейк був компаньйон на прізвище Мертон, і ось цей Мертон був третім з багатих бізнесменів, у чії руки потрапила коптська чаша. Колись перший з них, Титус П. Трент, мідний магнат, почав отримувати листи з погрозами, їх автор підписувався Данієль Дум. Очевидно, це вигадане ім'я, та його власник доволі швидко прославився, хоч так і не набув доброї слави. Його слава перевищувала славу Робіна Гуда та Джека Різника разом узятих. Як виявилось згодом, цей автор погрозливих листів не мав наміру обмежуватися лише погрозами. Усе закінчилося тим, що якимось вранці тіло містера Трента знайшли у парку біля озера, він лежав з головою у воді, а вбивця безслідно зник. На щастя, чаша була у сейфі в банку і з рештою майна перейшла у власність кузена покійного, Браяна Хордера. Він також був товстосумом, і незабаром також став жертвою погроз безіменного ворога. Труп Браяна Хордера знайшли біля підніжжя скелі, неподалік його приморської резиденції, дім обікрали, і цього разу — ретельно. І хоч чаша таки не потрапила у руки злодія, йому вдалося вкрати у Хордера стільки цінних паперів, що його фінансові справи зазнали краху.

— Удові Браяна Хордера, — розповідав далі Вейн, — довелося продати майже всі сімейні цінності. Напевно, саме тоді Брандер Мертон придбав славнозвісну чашу. У кожному разі, коли ми познайомилися, вона вже була в нього. Та, як ви розумієте, бути власником цієї чаші доволі непросто.

— Містер Мертон також отримує листи з погрозами? — після короткої павзи запитав отець Бравн.

— Гадаю, що так, — відповів містер Дрейдж, і щось в його голосі змусило отця Бравна уважно поглянути на цього чоловіка, поки він не зрозумів: він беззвучно сміявся, і від цього священикові зробилося якось моторошно.

— Я майже не сумніваюся, що він отримував такі листи, — нахмурившись, додав Пітер Вейн. — Я особисто їх не читав, тому що його пошту переглядає лише секретар, та

й то не всю, адже Мертон, як і всі багачі, звик до секретності. Та якось я бачив, що він засмутився і роздратувався через якісь листи. До речі, він відразу ж їх подер, так що навіть секретар не знав, у чому річ. Так ось, його секретар каже, що містера Мертона хтось переслідує. Словом, ми будемо дуже вдячні тому, хто бодай трохи допоможе нам усе це з'ясувати. А оскільки ваш талант, отче, всім відомий, то секретар просив мене негайно ж запросити вас у дім містера Мертона.

— Ось воно що, — сказав отець Бравн, який врешті почав розуміти, куди і навіщо його везуть. — Та я справді не второпую, як можу вам допомогти. Адже ви постійно тут, й у вас є в сто разів більше шансів для того, щоб зробити науковий висновок, аніж у мене, випадкового відвідувача.

— Так, — сухо відповів містер Дрейдж, — наші висновки доволі наукові, навіть надто наукові, щоб у них повірити. Вбити такого чоловіка, як Титус П. Трент, могла хіба що кара небесна, і тут ні до чого будь-які наукові висновки. Як то кажуть, грім з ясного неба.

— Невже ви вважаєте, що це було щось надприродне?! — вигукнув Вейн.

Та вгадати, що ж має на увазі містер Дрейдж, було не так легко, як видається. Якби він сказав про когось «дотепний чоловіча», то насправді це могло означати «дурень». Містер Дрейдж, як і належить істинному азіятові, незворушно мовчав до кінця подорожі. Коли автомобіль майже прибув до місця призначення, то отець Бравн побачив дещо дивне. Дорога, яка до того проходила поміж поодинокими деревами, раптом вибігла на широку рівнину, і він побачив дивну будівлю, яка складалася лише зі стіни, довкола був своєрідний вал, такий, як у військових таборах римлян, а галявина чимось нагадувала летовище. Стіна, на перший погляд, не була ані дерев'яною, ані кам'яною. Як виявилось згодом, це металева конструкція.

Усі вийшли з автомобіля, почулися звуки, які нагадували відмикання сейфа, і в стіні поволі прочинилися двері. На превеликий подив отця Бравна, Норман Дрейдж відмовився заходити.

— Ні, я не піду, — сказав він. — Боюся, старий Мертон не витримає такої величезної радості. Він мене так любить, що, не дай Боже, вмере від потрясіння.

І Дрейдж пішов геть. А отець Бравн, усе більше дивуючись, пройшов у сталеві двері, які відразу ж зачинилися. Далі він побачив великий доглянутий парк, у якому зовсім не було дерев, високих кущів і високих квітів. У центрі парку був розташований красивий, однак своєрідний будинок, він був таким високим, що чимось нагадував вежу. Де-не-де на вікнах під самісіньким дахом відсвічували сонячні промені, а от у нижній частині будинку вікон, здається, не було зовсім. Усе довкола аж світилося бездоганною чистотою, такою ж, як і саме повітря Америки. Коли гості минули головний вхід, то побачили яскравий мармур, емаль та метал, однак усередині не було нічого, що нагадувало б сходи. У самісінькому центрі приміщення було щось, що нагадувало шахту ліфта. Вхід до нього охороняли могутні чоловіки, чимось схожі на полісменів у цивільному.

— Доволі солідна система охорони, нема що казати, — сказав Вейн. — Отче, можливо, вам трохи смішно, що Мертон живе в такій фортеці: в парку немає жодного дерева, за яким можна було б сховатися. Та ви не знаєте, що це за країна, тут можна чекати всього, що завгодно. До того ж, ви, певно, навіть не уявляєте, що це за особа — Брандер Мертон. На вигляд скромний, тихий чоловік, на вулиці на такого ніхто уваги не зверне. Зрештою, на вулиці його тепер не просто зустріти, якщо він кудись і виїздить, то лише у закритому автомобілі. Та якщо з ним щось станеться, то хвиля потрясінь прокотиться від Аляски аж до тихоокеанських островів. Навряд чи колись існував такий король чи імператор, який мав би таку владу над народами. От зізнайтеся, якби вас запросили на обід до царя чи англійського короля, то ви пішли б бодай із цікавості, правда ж? Не має значення, як ви ставитеся до мільйонерів чи царів, людина з такою владою викликає зацікавлення. Сподіваюся, ваші принципи не забороняють вам відвідувати сучасних імператорів, таких, як Брандер Мертон.

— Та ні, що ви, — незворушно відповів отець Бравн. — Мій обов'язок — відвідувати ув'язнених і всіх знедолених, які перебувають у полоні.

Молодий чоловік насупився, але змовчав. На його худющому обличчі промайнув дивний, не надто привітний вираз. Потім він різко промовив:

— Окрім цього, не забувайте, що містера Мертонна переслідує не якийсь там дрібний хуліган чи якась Чорна рука. Цей Даніель Дум — справжній диявол. Ви згадайте лише, як він розправився з Трентом у його власному парку, а з Хордером — біля його дому, і кожного разу йому вдалося безслідно зникнути.

Стіни верхнього поверху були товстелезними і масивними, кімнат було лише дві: передпокій та кабінет знатного мільйонера. Коли отець Бравн та містер Вейн заходили до передпокою, у дверях сусідньої кімнати з'явилися двоє інших відвідувачів. Одного з них Вейн назвав дядьком, це був невисокий, доволі енергійний чоловік, з поголеною головою, яка здавалася лисою, і таким темним обличчям, що, здавалося, воно ніколи не було білим. Це був славнозвісний Крейк, який прославився у війнах з червоношкірими. Його зазвичай називали Гікорі Крейком, на честь ще славнозвіснішого Гікорі. Його супутник належав до зовсім іншого типу чоловіків. Це був містер Бернارد Блей, верткий, ошатно вдягнений чоловік з налакованим волоссям і моноклем на широкій чорній стрічці. Його, довіреного містера Мертонна, компаньйони запросили на ділову зустріч. Четверо чоловіків, двоє з яких наближалися до свята святих, а інші двоє поволі віддалялися звідти, зустрілися посеред кімнати і почали невимушену бесіду. За ними всіма спостерігав кремезний чолов'яга з обличчям негроїда та могутніми плечима, який нерухомо сидів у кінці напівосвітленої кімнати, біля внутрішніх дверей. Таких, як він, жартівливі американці називають поганими дядями, друзі — особистими охоронцями, а вороги — найманими вбивцями.

Цей чолов'яга сидів, не поворухнувшись, біля дверей кабінету, і навіть не моргнув, коли з'явилися нові відвідувачі. Зате, коли Вейн побачив його, то дещо сполошився:

— А що, господар один? — запитав він.

— Пітере, не метушись, — з усмішкою відповів Крейк. — З ним його секретар Вілтон. Гадаю, цього цілком достатньо. Бо ж Вілтон невтомний, він, здається, взагалі ніколи не лягає спати. Від нього більше користі, ніж від двадцятьох охоронців. І до того ж, у нього швидка реакція і пересувається безшумно, наче індієнець.

— Так-так, на цьому ви знаєтеся, — сказав Крейк. — Пригадую, ще в дитинстві, коли я захоплювався книжками про індіанців, ви показували мені різні прийоми червоношкірих. Щоправда, в моїх книжках вони завжди програвали.

— Зате в житті не завжди, — похмуро відповів старий військовий.

— Справді? — люб'язно запитав містер Блей. — Хіба вони могли протистояти вашій вогнепальній зброї?

— Я бачив, як індієнець, озброєний лише ножем, в якого цілилися з сотні рушниць, зумів убити білого солдата, що стояв на стіні фортеці. — відповів Крейк.

— Убив ножем? Як?! — запитав Блейк.

— А він його метнув, — відповів Крейк. — Метнув, перш ніж у нього хтось встиг вистрілити. Я не знаю, де він цього навчився.

— Сподіваюся, ви не перейняли його досвід, — з посмішкою завважив небіж Крейка.

— Мені здається, — замислено промовив отець Бравн, — з цієї історії можна вилуцтити мораль.

Поки вони розмовляли, зі суміжної кімнати вийшов секретар містера Мертон і затримався дещо подалік. Це був світловолосий блідий чоловік, з квадратним підборіддям та незворушними очима, які робили його подібним до собаки. У ньому й справді було щось від сторожового пса.

Він промовив лише одну фразу: «Містер Мертон прийме вас через десять хвилин», — і всі відразу ж почали розходитися. Старий Крейк сказав, що йому вже пора, небіж вийшов разом з адвокатом, і на якийсь час отець Бравн залишився наодинці з секретарем, бо навряд чи можна назвати людиною істоту з негроїдною зовнішністю, яка з нерухомим обличчям сиділа, не спускаючи очей з кабінету господаря.

— Запобіжних заходів тут більш ніж достатньо, — врешті відізався секретар. — Ви, напевно, вже чули про Данієля Дума і знаєте, чому небезпечно було б залишити містера Мертона на самоті.

— Але ж зараз він залишився на самоті? — запитав отець Бравн.

Секретар подивився на священника сумними сірими очима.

— Це лише на п'ятнадцять хвилин. — відповів він. — Лише чверть години раз на добу містер Мертон проводить у цілковитій самоті. Він на цьому наполягає, й у нього є на це причини.

— І що ж це за причини? — поцікавився гість.

Погляд секретаря був так само уважний, а от складка біля губ дещо загострилася.

— Коптська чаша, — відповів він. — Ви, напевно, забули про неї. А от господар не забуває, він взагалі ні про що не забуває. Він ховає її десь у кімнаті, та де — не знає ніхто з нас, а дістає лише тоді, коли залишається сам-один. Ось чому нам доводиться ризикувати і залишати його наодинці, поки господар поклоняється своїй реліквії. Гадаю, більше нічому й нікому він не поклоняється. Зрештою, ризик не такий уже й великий. Я влаштував тут таку пастку, що навіть сам диявол не вибереться з неї. Якщо цей пекельний Данієль Дум завітає до нас в гості, то йому доведеться у нас дещо затриматися. Ці п'ятнадцять хвилин я сиджу ніби на голках, і якщо почую постріл чи якийсь шум, то натисну на оцю ось кнопку, і металічна стіна парку опиниться під струмом, і це буде смертельно для кожної живої істоти, яка спробує через неї перелізти. Зрештою, пострілу не буде, бо ці двері — єдиний вхід у кімнату, вікно, біля якого сидить господар, — також єдине, і щоб дістатися до нього, потрібно залізти на саму верхівку вежі, а стіна, дозвольте вам нагадати, гладка, як обтесана паля. Окрім цього, ми всі озброєні, і навіть якщо Дум захоче добратися до кімнати хазяїна, то живим він звідти не вийде.

Отець Бравн замислено кліпав, дивлячись на килим. Потім він якось дивно стрепенувся і повернувся до Вілтона.

— Сподіваюся, ви не гніватиметеся. У мене з'явилася одна думка. Стосовно вас.

— Справді? — відіззався Вілтон. — І що ж це за думка?

— Мені здається, ви одержимі одним-єдиним прагненням, — відповів отець Бравн. — Вибачайте за відвертість, та мені здається, що ви більше хочете покарати Данієля Дума, аніж врятувати Брандера Мертона.

Вілтон ледь помітно здригнувся, та продовжував дивитися на священника. Потім на його похмурому обличчі з'явилася дивна крива посмішка.

— Як це... чому ви так вважаєте? — запитав він.

— Ви щойно сказали, що як тільки почуєте постріл, то відразу ввімкнете струм, який уб'є нападника, — відповів священник. — Але ви ж, напевно, розумієте, що постріл уб'є вашого господаря раніше, аніж струм — нападника. Я розумію, що ви так чи так захищали б містера Мертона, та чомусь мені видається, що для вас це другорядна справа. Застережних заходів хоч греблю гати, і всіх їх вигадали саме ви. Та ви зробили це насамперед для того, щоб зловити вбивцю, а не для того, щоб врятувати господаря.

— Отче Бравне, — неголосно промовив секретар. — У вас надзвичайно проникливий розум, та у вас є ще один дар, ви вмієте завойовувати довіру в людей. Зрештою, ви про це і так дізнаєтеся. Тут жартують, що я — маніяк, і схопити цього злочинця — моя манія. Цілком можливо, що так воно і є. Та я вам скажу щось, чого не знає ніхто. Моє ім'я — Джон Вілтон Хордер.

Отець Бравн кивнув, ніби хотів цим сказати, що от тепер все зрозуміло. А секретар продовжував:

— Цей чоловік, який називає себе Данієль Дум, убив мого батька, мого дядька, і зруйнував життя моєї матері. Коли Мертонові був потрібний секретар, я охоче погодився на цю роботу. Я подумав, що туди, де зберігають чашу, рано чи пізно прийде злочинець. Та я не знав, хто він, я просто увесь час був наготові. Увесь цей час я вірою і правдою служив Мертонові.

— Я вас розумію, — м'яко відповів отець Бравн. — До речі, може нам пора зайти до нього?

— Так-так, звичайно, — відповів Вілтон і знову ледь здригнувся, ніби прокинувшись зі стану задуми. Священикові здалося, що його знову опанувала його манія. — Прошу, заходьте.

Отець Бравн зайшов до кімнати. Гість і господар не привіталися, було чути лише мертву тишу, через якусь мить священик знову з'явився на порозі.

У цей же момент безмовний охоронець, який сидів біля дверей, зірвався з місця — складалося таке враження, ніби ожила величезна шафа. Достатньо було поглянути на священика, аби зрозуміти — щось трапилось.

— Мені здається, вам таки варто натиснути на вашу кнопку, — зітхнувши, промовив отець Бравн.

Здалося, що Вілтон прокинувся з якогось сну.

— Але ж пострілу не було, — вигукнув він.

— Це, знаєте, залежить від того, що називати пострілом, — відповів отець Бравн.

Вілтон кинувся до дверей і разом зі священиком увійшов до кімнати господаря. Кімната була не надто велика, мебльована вишукано і водночас просто. Навпроти дверей з вікна проникало денне світло, а за ним було видно парк та рівнину. Вікно було відчинене навстіж, поруч стояли крісло та невеликий стіл. Напевно, коли мимовільний в'язень залишався на самоті, то хотів насолодитися і свіжим повітрям, і сонячним світлом.

На столі стояла коптська чаша, власник поставив її ближче до вікна, напевно, щоб краще роздивитися. А роздивлятися було що, бо в яскравому сонячному світлі дорогоцінні камені виблискували неймовірним блиском, і чаша видавалася чимось на кшталт священного Грааля. Її справді хотілося роздивлятися, та Брандер Мертон цього не робив. Він сидів, відкинувшись на спинку крісла, густа грива сивого волосся сягала майже землі, гостроконечна борідка була задерта вгору, ніби вказувала на стелю, а з горла стирчала... коричнева стріла з червоним пір'ям.

— Безшумний постріл, — тихо промовив отець Бравн. — Нещодавно я саме роздумував про те, як можна зробити по-

стріл беззвучним. А лук і стріли винайшли дуже давно, і нічого не треба вдосконалювати... — він помовчав, а потім додав, — здається, Мертон помер. Що ви збираєтеся робити?

Секретар зблід, та все ж спромігся відповісти:

— Як що? Я натисну кнопку, — відповів він. — І якщо не вб'ю Дума, то знайду його, де б він не заховався.

— Будьте обережні, не завдайте шкоди своїм друзям, вони мають бути десь неподалік. Напевно, їх варто попередити.

— Та вони все знають, — відповів Вілтон, — і через стіну не полізуть. Хіба що... хіба що хтось з них дуже поспішає.

Отець Бравн підійшов до вікна, через яке влетіла стріла, і визирнув. Пласкі клумби внизу нагадували вишукано розмальовану карту світу. Довкола було так порожньо, а вежа така висока, що йому мимоволі пригадалася фраза, яку він нещодавно почув.

— Як грім посеред неба, — промовив він. — Що ви сьогодні говорили про грім посеред неба і про кару небесну? Погляньте, як тут високо. Дивно, як стріла могла подолати таку відстань, хіба що її справді пустили з неба.

Вілтон повернувся до отця Бравна, але нічого не відповів, і священник продовжував далі, ніби розмовляв сам із собою:

— Треба подумати про літаки... Так-так, треба запитати молодого Вейна про літаки.

— Їх тут чимало літає, — відізався секретар.

— Це зробили або дуже давньою, або дуже сучасною зброєю, — зауважив отець Бравн. — Гадаю, дядько молодого Вейна також міг би нам допомогти, треба буде розпитати його про стріли. До речі, стріла подібна на індійську. Не знаю, звідки той індієнець пустив її, але пригадайте ту історію, яку нам розповідав старий вояка. Я ще тоді говорив, що в ній є мораль.

— Якщо і є, — пожвавішав Вілтон, — то її суть лише в тому, що індієнець може пустити стрілу так далеко, що нам з вами навіть уявити важко. А порівнювати ці два випадки — просто дурість.

— Та ні, здається, тут дещо інша мораль, — заперечив отець Бравн.

Наступного дня низенький священник загубився серед мільйонів мешканців Нью-Йорка, зрештою, він навіть не намагався виділитися у безіменному натовпі, який заповнював вулиці великого міста. Та насправді наступні два тижні він уперто працював над цією справою. Отець Бравн дуже переживав, щоб правосуддя не покарало невинного. Йому доволі легко вдалося порозмовляти з кількома людьми, які були так чи так пов'язані з таємничими вбивствами, і вони навіть не запідозрили, що ці справи його особливо цікавлять. Особливо цікавою була розмова зі старим Гікорі Крейком. Вона відбувалася на лавці у Центральному парку. Ветеран сидів, спираючись кістлявим підборіддям на худющі кулаки, стискав чудернацьку тростину з темно-червоного дерева, яка чимось була схожа на томагавк.

— Хм, стріляли, напевно, звіддала, — похитуючи головою, сказав Крейк. — Та навряд чи можна точно визначити траєкторію польоту індіанської стріли. Я от пам'ятаю випадки, коли стріла пролітала величезну відстань і все одно потрапляла точно в ціль. Якби там випадково виявився хтось із індіанських стрілків і десь заховався, то він неодмінно зумів би вцілити у бідолаху Мертона. Були часи, коли мені доводилося бачити ще й не такі дива.

— Не сумніваюся, — ввічливо відповів священник, — що дива вам доводилося не лише бачити, а й робити.

Старий Крейк криво усміхнувся:

— Це давня історія, — пробурмотів він.

— Деяким людям доводиться займатися давніми історіями, — відізався священник. — Сподіваюся, у вашому минулому не було нічого такого, що дало б привід для чуток стосовно цієї справи?

— Що ви маєте на увазі? — різко запитав Крейк і вперше за усю розмову на його кам'яному обличчі, яке також чимось нагадувало держак томагавка, пробігла тінь.

— Ви чудово знаєтеся на всіх хитрощах червоношкірих, — поволи почав отець Бравн.

До цього Крейк сидів, зсутулившись, навіть згорбившись, спираючись бороною на свою чудернацьку тростину, та тієї

миті він зірвався, схопивши її, наче дрючок, так, немовби збирався битися.

— Що?! — вигукнув він. — Це що за нісенітниця? Ви хочете сказати, що я вбив свого шурина?

Люди, які прогулювалися неподалік, з цікавістю спостерігали за суперечкою невисокого лисого й енергійного чоловіка, який розмахує своєю чудернацькою тростиною, і низенького чоловічка в чорній сутані, який чимось нагадував кам'яну постать, якщо не брати до уваги кліпаючих очей. У якийсь момент видавалося, що войовничий незнайомець з індійською рішучістю знешкодить супротивника одним ударом по голові, вдалині навіть з'явилася показна постать ірландця-полімена. Та священник лише спокійно промовив, немовби відповідав на цілком буденне запитання:

— Я зробив деякі висновки, та не вважаю доцільним розголошувати їх, перш ніж усе з'ясую.

Чи то кроки полімена, який наближався, чи погляд священника, та щось таки втихомирило старого Гікорі, він опустив тростину, щось буркнув і поправив капелюх. Священник безтурботно побажав йому вдалого дня, неквапом вийшов з парку і попрямував до одного з готелів, де в передпокої сподівався зустріти Вейна. Молодик жваво підвівся, щоб привітатися зі священником. Він виглядав ще більше виснаженим, ніж раніше, здавалося, його мучить якась тривога. До того ж в отця Бравна виникли підозри, що нещодавно його знайомий намагався порушити останню поправку до американської конституції*, і йому це вдалося. Та щойно мова зайшла про справу, Вейн одразу ж зосередився. Отець Бравн ніби ненароком запитав про те, чи над будинком Мертона часто літають літаки, і додав, що коли вперше побачив рівеньку галявину, то подумав, що це — летовище.

— А хіба ви не бачили літаків, коли ми приїхали до містера Мертона? — запитав капітан Вейн. — Часом їх там, як мух; ця відкрита галявина створена ніби спеціально для них.

* Мається на увазі порушення «сухого закону», згідно з яким у США заборонялося продавати спиртні напої. Закон діяв у 1920-1933 роках. (прим. перекл.)

Я навіть не здивуюся, якщо в майбутньому такі пташки, як я, виберуть це місце для свого гніздечка. Я, знаєте, сам часто літаю і знаю багатьох пілотів, у минулому учасників війни, однак тепер там часто з'являються нові, я з ними навіть не знайомий. Напевно, незабаром в Штатах літаків буде стільки, скільки й автомобілів: у кожного — свій.

— Творець обдарував кожного, — з посмішкою відповів отець Бравн, — правом на життя, свободу та водіння автомобілем,.. не кажучи про літаки. Отож, якби над будинком пролетів незнайомий літак, то цілком можливо, що ви не звернули б на нього жодної уваги.

— Цілком можливо, — погодився Вейн.

— І навіть якби пілот був знайомий, — продовжував священник, — він міг би взяти чужий літак. Ось, наприклад, якби ви пролетіли над будинком у своєму літакові, то містер Мертон та його знайомі впізнали б вас, та якби літак був іншого зразка, чи як там у вас називається, то вам би вдалося пролетіти повз вікно, тобто так близько, що до Мертона можна було б дотягнутися рукою, так?

— Так, — машинально відповів капітан, а потім несподівано замовк і завмер з широко відкритими очима.

— Господи! — тихо промовив він. — Господи, ви...

Потім він, блідий, підвівся з крісла і, тремтячи всім тілом, подивився на священника.

— Ви що, збожеволіли? — запитав він. — Ви взагалі розумієте, що ви кажете?

Він на мить замовк, а потім злісно прошепотів:

— Як ви посміли прийти, щоб сказати мені...

— Я лише сказав про свої припущення, — підводячись, відповів отець Бравн. — До того ж, я вже зробив деякі висновки, та ще не настав час, щоб про них повідомляти.

А потім, церемонно попрощавшись зі своїм співрозмовником, священник вийшов з готелю, щоб продовжити свою дивовижну подорож вулицями міста.

На вечір ці мандрі закінчилися у найбільш занедбаному старому районі Нью-Йорка. Священик зупинився біля сходів, що вели до річки, поряд з кольоровим ліхтарем, який

стояв неподалік від входу у підозрілий китайський ресторанчик. І саме там священик побачив знайому постать, та сьогодні в ній було дуже мало знайомого.

Містер Норман Дрейдж похмуро дивився на світ через масивні окуляри, які приховували його обличчя, наче темна маска. Та, якщо не зважати на окуляри, він дуже змінився за цей місяць, який минув після вбивства містера Мертона. Під час їхньої першої зустрічі Дрейдж був одягнений так елегантно, що, якби він не рухався, то був би схожий на манекен у магазинній вітрині. А тепер він якось примудрився різко змінитися у протилежний бік — із манекена в опудало. Дрейдж усе ще був у циліндрі, страшенно потріпаному та зім'ятому, одяг зношений, ланцюжок для годинника та інші цінності зникли. Однак отець Бравн звернувся до нього так, ніби вони розмовляли ще вчора, і без роздумів сів біля нього на лавку у дешевій забігайлівці, куди Дрейдж приходив попоїсти. Однак розмову розпочав не отець Бравн.

— То що, — буркнув Дрейдж, — вам вдалося відітстити за смерть блаженного мільйонера? Адже річ відома, що всіх мільйонерів зараховують до числа блаженних; ще не встигне хтось із них віддати Богові душу, як усі газети вже сповіщають, що його життєвий шлях осяювала родинна Біблія, яку матуся читала йому в дитинстві. Якби вона справді прочитала деякі історії з цієї книги, то наїлася б страху, і мільйонер, гадаю, також. Колись панували жорстокі закони, не те, що тепер. Мудрість кам'яного віку похована під пірамідами. От уявіть, що Мертона викинули з вікна на поталу розлученим псам. А Єзавель спіткала така ж доля. Або, пригадайте, Агаха розрубали на шматки, коли він просто обережно підійшов. Мертон був дуже обережним усе своє життя, та його все-таки вбили. Господня стріла все одно знайшла і влучила в нього, щоб інші боялися.

— Стріла була цілком матеріальною, — зауважив священик.

— Піраміди також матеріальні, а всередині — лише мертві фараони, — з посмішкою промовив чоловік в окулярах. — Ці матеріальні релігії доволі цікаві. Упродовж віків боги та царі

на барельєфах натягують свої кам'яні луки, а такими могутніми руками справді можна натягнути кам'яний лук. От ви кажете «матерія». Так, і погляньте, яка матерія! З вами ніколи не траплялося такого? Дивишся на пам'ятки древнього Сходу, і раптом думаєш: «А що як Господь Бог і тепер їздить світом у подобі Аполлона і стріляє в нас чорними стрілами смерті?».

— Якщо і їздить, то він називається зовсім не Аполлон. Та я сумніваюся, що Мертон вбили з допомогою чорного лука чи кам'яної стріли.

— Напевно, він видається вам святим Севастіаном, який загинув від стріл, — в'їдливо сказав Дрейдж. — Так-так, мільйонер повинен бути великомучеником. А ви ніколи не задумувалися над тим, що він отримав по заслугі? Гадаю, ви не надто багато знаєте про цього мільйонера-мученика. Так ось, дозвольте вам сказати, що він отримав лише соту частку того, на що заслужив.

— То чому ж ви його не вбили? — тихо запитав отець Бравн.

— Як це, чому я його не вбив? — перепитав Дрейдж, уважно вдивляючись у співбесідника. — Хороший же ви священик!

— Та ні, ну що ви, — відповів отець Бравн, ніби відмахуючись від компліменту.

— Ви що, хочете сказати, що це я його вбив? — прошипів Дрейдж. — Тоді доведіть. Та я вам відкрито кажу — це невелика втрата.

— Та ні, втрата велика, — різко заперечив отець Бравн. — Для вас це велика втрата. Тому ви його і не вбили, — і навіть не поглянувши на ошелешеного чоловіка, священик вийшов із забігайлівки.

Минув майже місяць, перш ніж отець Бравн знову відвідав дім мільйонера, який став третьою жертвою Данієля Дума. Там відбувалося щось на кшталт наради, зібралися всі зацікавлені цією справою. Старий Крейк сидів на чолі стола, небіж сидів по праву руку, по ліву — адвокат. Також був присутній кремезний чоловік негроїдної зовнішності, якого,

як виявилось, звати Гаріс. Його, певно, запросили у якості свідка. Гостроносий і рудоволосий суб'єкт, який відкликався на ім'я Діксон, був представником чи то пінкертонівської, чи то якоїсь іншої приватної агенції. Отець Бравн скромно сів біля нього.

Газети всіх континентів сповіщали про смерть фінансового магната, засновника солідного капіталу, який своєю павутиною заплутав увесь світ. Та у тих, хто був з ним напередодні загибелі, вдалося з'ясувати зовсім небагато. Дядько з небожем та адвокат заявили, що вони були вже досить далеко від стіни; охоронці, які стояли біля воріт та всередині будинку, відповідали на запитання не зовсім впевнено, та їхня розповідь не викликала сумнівів. Здавалося, що на увагу заслуговує лише одна обставина. Чи то безпосередньо до вбивства, чи то після цього якийсь незнайомиць ходив біля воріт і просив пропустити його до містера Мертона. Важко було зрозуміти, чого він хотів, тому що висловлювався не дуже зрозуміло, але згодом це також викликало підозри, тому що незнайомиць говорив про якогось чоловіка, якого покарало небо.

Пітер Вейн нахилився уперед, його очі аж заблестіли на виснаженому обличчі.

— Норман Дрейдж, це точно він, я готовий присягнути-ся. — сказав він.

— І ким є той Норман Дрейдж? — запитав його дядько.

— Я також хотів це знати, — відповів молодий Вейн. — Якось я запитав його, та він надзвичайно спритно вміє ухилитися від прямих відповідей. Він навіть зі мною познайомився з допомогою хитрощів: розповідав мені щось про літаючі машини майбутнього. Та я йому ніколи не довіряв.

— І що він за людина? — запитав Крейк.

— Він хоче, щоб його вважали містиком, — простодушно відповів отець Бравн. — А таких, як він, доволі багато. Він один з тих, хто у паризькій кав'ярні розповість вам, що йому вдалося привідкрити вуаль Ісиди або збагнути таємницю Стівнхеджа. А в такому випадку, як оцей, вони обов'язково знайдуть якесь містичне пояснення.

Гладко зачесана голова містера Бернарда Блейка, адвоката, ввічливо нахилилася у бік отця Бравна, а от у його посмішці відчувалася злосливість.

— Сер, я ніколи б не подумав, що ви відкидатимете містичні пояснення, — сказав він.

— Навпаки, — покірно кліпаючи, відповів отець Бравн. — Я якраз не відкидаю містичні пояснення. Перший-ліпший самозванець адвокат може мене надурити, а от вас йому не вдасться ошукати, тому що ви — адвокат. Кожен дурень, перевдягнувшись в індіанця, може переконати мене, що він справжній Г'яватта, а от містер Крейк миттю виведе його на чисту воду. Будь-який пройдисвіт зможе переконати мене у тому, що він чудово знається на тонкощах авіації, та йому не вдасться обдурити містера Вейна. Так само сталося з Дрейджем, розумієте? Саме тому, що я трохи знаюся на містиці, мене не можуть ошукати дилетанти. Істинні містики не ховають таємниць, а намагаються їх відкрити. Вони нічого не залишають в тіні, а все одно залишаються таємничими. Зате містику-дилетанту просто необхідна пелена таємничості. Зрештою, коли Дрейдж розповідав про небесну кару та гесподні стріли, то у нього була цілком практична мета.

— І що ж це за мета? — запитав Вейн. — Про що б не йшлося, я вважаю, що ми повинні про це знати.

— Розумієте, — поволі почав розповідати священник, — йому конче треба було переконати нас у надприродному втручанні, тому що... ну, тому що він чудово знав — у цих вбивствах не було нічого надприродного.

— Ага, — прошипів Вейн. — Я так і знав. Одним словом, він — злочинець.

— Одним словом, він — злочинець, та він не скоїв злочину, — спокійно відповів отець Бравн.

— Ви вважаєте, що ви нам щось пояснили? — ввічливо запитав Блейк.

— Ну ось, тепер ви скажете, що я також містик-дилетант, — дещо збентежено, але з посмішкою промовив отець Бравн. — Це мені якось так випадково вдалося. Дрейдж не винен у злочині, у цьому злочині. Він просто шантажував одного чоловіка, і саме тому вештався біля воріт, та він, зви-

чайно ж, не був зацікавлений у розголошенні таємниці, чи, тим паче, у смерті Мертона. Зрештою, про нього пізніше. Зараз я хотів лише, щоб він не відволікав нас.

— Від чого не відволікав? — поцікавився його співрозмовник.

— Від істини, — відповів священник.

— Ви хочете сказати, що вам відома істина? — схвильовано запитав Блейк.

— Гадаю, що так, — скромно відповів отець Бравн.

Усі замовкли, а потім Крейк раптово вигукнув:

— А де подівся секретар? Вілтон! Він повинен бути тут.

— Ми з містером Вілтоном підтримуємо зв'язок, — повідомив священник. — Окрім цього, я попросив його зателефонувати сюди, і саме тепер чекаю на його дзвінок. Я навіть можу вам повідомити, що ми разом шукали істину.

— Якщо так, то я спокійний, — буркнув Крейк. — Вілтон ішов слідами того мерзотника, ніби собака-шукач, так що кращого напарника вам було б важко знайти. Але як, чорт забирай, ви докопалися до істини? Як ви все зрозуміли?

— Завдяки вам, — тихо відповів священник, покірно дивлячись в очі роздратованого ветерана. — Я хочу сказати, що мені дуже допомогла ваша розповідь про індійця, який кинув ніж у чоловіка, що стояв на мурі.

— Ви вже згадували про це, — збентежено промовив Вейн. — Та що тут спільного? Що цей будинок також підібний на фортецю, отож стрілу пустили, так би мовити, вручну? Але стріла прилетіла здалека. Її неможливо закинути на таку величезну відстань. Так-так, стріла прилетіла здалека, тільки ми постійно топчемося на одному і тому ж місці.

— Боюся, ви не зовсім зрозуміли, що з чим треба порівнювати, — сказав отець Бравн. — Річ не в тому, як далеко можна щось закинути. Зброю використали незвичним способом — ось що важливо. Люди, які стояли на мурі, вважали, що ніж можна використати лише у рукопашному бою, вони не додумалися, що його можна метати, як стрілу чи спис. Словом, суть полягає у тому, що ніж міг стати стрілою, отож, і стріла могла стати ножем.

Усі присутні уважно дивилися на отця Бравна, а він, ніби не помічаючи цього, продовжував розповідати цілком буденним тоном:

— Ми, звичайно ж, намагалися знайти відповіді на запитання: хто стріляв через вікно, де стояв стрілець, як стріла могла подолати таку велику відстань і так далі. А насправді ніхто не стріляв. І стріла потрапила до кімнати зовсім не через вікно.

— А як вона туди потрапила? — насупивши брови, запитав адвокат.

— Я припускаю, що її хтось приніс, — відповів отець Бравн. — Принести стрілу до будинку і сховати її було зовсім неважко. Той, хто це зробив, підійшов до Мертона, встроїв стрілу йому в горло, як кинджал, а потім у нього виникла геніяльна ідея — розмістити в кімнаті все таким чином, щоб усі подумали, ніби стріла влетіла через вікно, як птах.

— Хтось приніс, — приглушеним голосом повторив містер Крейк.

Пролунав телефонний дзвінок: раптово, різко, наполегливо. Телефон стояв у суміжній кімнаті, і отець Бравн кинувся туди, перш ніж хтось устиг поворухнутися.

— Що за чортівня? — вигукнув Пітер Вейн.

— Він говорив, що йому мав телефонувати Вілтон, — таким же приглушеним голосом відповів дядько.

— Напевно, це він і телефонує, — відізвався адвокат, щоб якось заповнити павзу. Та йому ніхто не відповів, поки в кімнаті так само несподівано не з'явився отець Бравн. Він не промовив жодного слова і підійшов до свого стільця.

— Джентльмени, — сказав він, коли врешті зайняв своє місце. — Ви самі просили мене розгадати цю загадку. І тепер, коли я все зрозумів, то повинен сказати вам правду, нічого не приховуючи. Людина, яка береться за подібні справи, повинна бути об'єктивною.

— Я так розумію, — першим порушив мовчанку містер Крейк, — що ви підозрюєте або звинувачуєте когось із нас.

— Ми всі під підозрою, — відповів священник. — Я — також, бо саме я знайшов труп.

— Звісно, що ми під підозрою, — різко втрутився Вейн. — Отець Бравн доволі люб'язно пояснив мені, яким чином я міг обстріляти з літака вікно містера Мертона.

— Ні, — з посмішкою заперечив священник, — ви самі опи-сали мені, як це можна було б зробити. Самі, ось що важливо.

— Здається, преподобний отець вважає, що я сховав-ся десь у кущах за огорожею, і власноруч влучив стрілою у Мертона.

— Та ні, що ви, я вважав, що це практично неможли-во, — чудернацько зморщивши носа, відповів отець Бравн. — Вибачайте, якщо я образив вас, та мені не вдалося знайти вдаліший спосіб перевірки. Припускати, що капітан Вейн пролітає повз вікно у величезному літаку, і його ніхто не помічає, — було б безглуздо. Ще абсурдніше вважати, що шанований ветеран почне гру в індіанців,ховається в ку-щах з луком і стрілами, аби вбити когось, з ким може звести рахунки за допомогою принаймні двадцяти простіших спо-собів. Та мені було потрібно напевно з'ясувати, чи згадані особи справді непричетні до вбивства. Ось тому мені й дове-лося звинуватити цих людей у вбивстві, щоб пересвідчитися у їхній невинності.

— І як ви довели їхню невинність? — нахилившись упе-ред, нетерпляче запитав адвокат Блейк.

— Я уважно слідкував за тим, як вони сприйняли моє зви-нування, — відповів священник.

— Що ви маєте на увазі?

— Дозвольте мені уточнити, — стримано відповів свяще-ник, — я підозрював не лише цих двох, а й решту присут-ніх. Мої підозри стосовно містера Крейка та капітана Вейна зводилися до того, що я намагався визначити, якою мірою можлива їхня причетність до вбивства. Я повідомив їх, що мені вдалося зробити деякі висновки, а зараз розповім, які це були висновки. Так ось, мене цікавило, як саме і коли ці панове висловлять своє обурення, і коли це траплялося, я переконався — вони невинні. Поки кожен з них не розу-мів, що я підозрюю його у вбивстві, то сам мимоволі звину-вачував себе у скоєному, детально розповідаючи мені, яким

чином можна було здійснити це вбивство. Потім, коли вони починали усвідомлювати, що їх у чомусь підозрюють, то кожен з них із обуренням накидався на мене. А слід зауважити, що кожен з них здогадувався про це набагато пізніше, аніж міг би, але водночас задовго до того, як я встигав це сказати. Якби вони справді були винні, то поводитися б по-іншому. Винуватець або з самого початку напоготові, або до кінця вдає святу невинність. Та він ніколи не буде спочатку наговорювати на себе, а потім обурено заперечувати власні ж підозри. Так може поводитися лише той, хто справді не здогадується про істинну причину розмови. Думка про скоєне не дає спокою вбивці. Він не може на якийсь час забути про це, а потім пригадати і все заперечувати. Ось чому я зрозумів, що ви невинні. Щойно мені телефонував Вілтон і дозволив сповістити вам важливі новини. Гадаю, ви вже знаєте, хто він і чого хоче.

— Я знаю, що він шукає Даніеля Дума, — відіззався Вейн. — Він полював за ним, як божевільний. А ще я чув, що він син старого Хордера і хоче помститися за смерть батька. Одним словом, достеменно відомо, що він шукає людину, яка називає себе Даніель Дум.

— Він його вже знайшов, — відповів отець Бравн.

— Знайшов вбивцю! Його вже арештували?

— Ні, — відповів священник, і його обличчя стало серйозним та суворим. — У мене важливі новини, навіть важливіші, аніж ви можете очікувати. І здається, бідолаха Вілтон узяв на себе величезну відповідальність. Здається, він покладає її також на вас. Вілтон знайшов злочинця, а коли врешті схопив його, то власноручно здійснив правосуддя.

— Ви хочете сказати, що Даніель Дум... — почав було адвокат.

— Даніель Дум мертвий, — відповів священник. — Він чинив опір, та Вілтон таки вбив його.

— І правильно зробив, — пробурмотів містер Гікорі Крейк.

— Я його також не засуджую, адже він відімстив за смерть батька. — погодився Вейн. — Це все одно, що роздушити гадюку.

— А я з вами не погоджуюся, — відіззався отець Бравн. — Мені здається, що під покровом романтики ми намагаємося приховати самосуд і беззаконня. Ми можемо пожалкувати про це, коли втратимо власну свободу та права. А окрім цього, мені видається щонайменше нелогічно розмовляти про причини, які штовхнули Вілтона на вбивство, навіть не спробувавши збагнути ті причини, які спонукали до злочинів Данієля Дума. Адже він не подібний на звичайного грабіжника. Це радше маніяк, одержимий єдиним бажанням, спочатку він діяв з допомогою погроз, а вбивав лише тоді, коли розумів, що все марно. Пригадайте: обидві жертви було знайдено біля їх помешкань. Виправдати Вілтона не можна хоча б тому, що ми не чули пояснень Данієля Дума.

— О ні, я не слухатиму ці сентиментальні дурниці, — сердито перебив священника Вейн. — Кого ви пропонуєте вислухати — вбивцю і негідника? Вілтон прикінчив його і правильно зробив.

— Саме така, саме так, — енергійно киваючи головою, погодився його дядько.

Отець Бравн поволі обвів поглядом своїх співрозмовників, і його обличчя стало ще більше суворим та серйозним.

— Ви і справді всі так вважаєте? — запитав священник.

І тут отець Бравн зрозумів, що опинився на чужині, він — англієць. Усі ці люди — йому чужі, хоча й приятелі. Йому не збагнути ті невідомі пристрасті, які киплять у цьому середовищі чужинців, не зрозуміти нестримний дух Заходу, країни бунтарів і лінчувальників, які можуть співіснувати в одній особі.

— Ну що ж, — зітхнувши, промовив отець Бравн, — я бачу, що ви пробачили бідоласі Вілтону його злочин, або, краще, акт особистої помсти. Називайте, як хочете. У такому разі, йому не зашкодить, якщо я розповім більше про цю справу.

Він раптом різко підвівся, і всі, ще навіть не знаючи, що він зробить у наступний момент, відчули, що кімнатою ніби повіяло якимсь холодком.

— Вілтон убив Данієля Дума доволі незвично, — почав отець Бравн.

— Як він його вбив? — різко запитав містер Крейк.

— Стрілою, — відповів священник.

У подовгастій кімнаті без вікон ставало дедалі темніше, бо сонячне світло, яке проникало сюди з суміжної кімнати, де й помер великий мільйонер, все тьмяніло й тьмяніло. Погляди всіх присутніх були спрямовані саме туди, хоча ніхто не промовив ані слова. А потім почувся старечий тонкий голос містера Крейка, схожий радше на мимрення:

— Як це? Що ви маєте на увазі? Брандера Мертона вбили стрілою. Того негідника — також стрілою...

— Тією ж стрілою, — додав отець Бравн. — І тієї ж миті.

Усі мовчали, ця мовчанка була приглушена і водночас здавалося, що от-от щось вибухне. Першим її порушив молодий Вейн:

— Ви хочете сказати...

— Я хочу сказати, що ваш друг містер Брандер Мертон був Данієлем Думом, і жодного іншого Данієля Дума не існує. Ваш друг Мертон усе життя марив коптською чашею, він поклонявся їй, наче ідолові, він кожного дня молився на неї. У роки своєї бурхливої молодости Мертон навіть убив двох людей, щоб заволодіти цим скарбом. Цілком можливо, що він не прагнув їхньої смерті, а лише хотів їх пограбувати. Хай там як, та чашу він таки здобув. Дрейдж усе знав і шантажував Мертона. Вілтон переслідував його зовсім з іншою метою. Мені здається, він дізнався правду лише тоді, коли вже працював у Мертона. У кожному разі, полювання завершилося он в тій кімнаті, і Вілтон відімстив вбивці свого батька.

Усі довго мовчали. Потім старий Крейк тихо забарабанив пальцями по столі і пробурмотів:

— Брандер, певно, збожеволів. Він, напевно, збожеволів.

— Але ж, Господи Боже! — не стримався Пітер Вейн. — І що нам тепер робити? Що говорити? Адже це все міняє! Репортери... аналітики... що з ними? Що їм говорити? Таж Брандер Мертон — це така ж постать, як президент чи папа римський.

— Так, звичайно, це дещо міняє, — тихо додав Бернард Блей. — Відмінність полягає насамперед у тому, що...

Отець Бравн так сильно вдарив кулаком по столі, аж зазвеніли склянки, здавалося, що навіть коптська чаша у суміжній кімнаті відлунювала цей удар.

— Ні! — різко вигукнув він, ніби вистрілив з пістолета. — Немає ніяких відмінностей! Я дав вам можливість пожаліти бідолаху, якого ви вважали звичайним злочинцем. Ви навіть не захотіли мене вислухати. Ви схвалили самосуд. Ніхто не обурився тим, що Даніеля Дума вбили без суду і слідства, ніби скажену тварину, ви ж казали, що так йому і треба. Що ж, чудово. Якщо Даніель Дум отримав своє, то Брандер Мертон також отримав своє. Якщо Дум не має права претендувати на більше, то Мертон також не має цього права. Вибирайте, що вам більше до вподоби, стихійний самосуд чи нудне правосуддя, але, заради Всемогутнього Бога, нехай це буде одне беззаконня або одне правосуддя на всіх.

Священикові ніхто не відповів, лише адвокат прошипів:

— А що скаже поліція, якщо ми раптом заявимо, що маємо намір пробачити вбивцю?

— А що вона скаже, коли я заявлю, що ви вже його пробачили? — відповів отець Бравн. — Щось запізно ви відчули повагу до правосуддя, містере Блейк, — священик помовчав, а потім додав: — Я скажу правду лише тоді, коли мене питають представники правосуддя, а ви можете чинити так, як вважаєте за потрібне. Зрештою, це не так вже й важливо. Вілтон зателефонував сюди лише для того, аби повідомити мені, що вам уже можна про все розповісти.

Отець Бравн повільно пішов до суміжної кімнати і зупинився біля столика, де прийняв свою смерть відомий мільйонер. Коптська чаша стояла на своєму місці, і священик вдивлявся в її райдужні кольори, а ще у блакитну безодню неба.

ПРОРОЧИЙ ПЕС

— Так-так, мені завжди подобались собаки, — промовив отець Бравн, — поки хтось не починає читати це слово з кінця*.

Балакучі люди не завжди вміють уважно слухати інших. Навіть часом їхній надзвичайний розум обертається на дурість. Приятелем і супутником отця Бравна був молодий чоловік на ім'я Фінз, що захоплювався різноманітними історіями та неймовірними ідеями. У нього були глибокі блакитні очі та біляве волосся. Воно, здавалося, було зачесане не звичайним гребінцем, а буйним вихором парубоцького життя. І все ж він замовк, збентежений простим каламбуrom священика.

— Ви хочете сказати, що люди занадто прив'язані до собак? — запитав він. — Навіть не знаю, що сказати. Собаки — дивовижні істоти. Іноді мені видається, що вони знають набагато більше, ніж ми.

Отець Бравн, поринувши у задуму, нічого не відповів, він продовжував гладити по голові великого мисливського собаку.

— До речі, — продовжував Фінз, — у справі про незрозуміле вбивство, про це я саме хотів вам розповісти, також фігурує собака. Це доволі дивна історія. Та, на мою думку, в ній найдивнішою є поведінка тварини. Хоч, треба визнати, сам злочин також доволі загадковий. Наприклад, як могли вбити старого Дрюса, якщо він був сам-один в альтанці?

* Йдеться про гру слів у англійській мові «dog» — пес, «God» — Бог. (прим. перекл.)

Рука, що погладжувала собаку, на мить застигла у повітрі, і отець Бравн спокійно запитав:

— То вбивство було вчинене в альтанці?

— Я гадав, ви читали про це в газетах, — відповів Фінз. — Зачекайте-но хвилинку. Здається, я приніс одну вирізку з газети, там якраз описані всі деталі цієї справи.

Він вийняв з кишені газетну вирізку і подав її священникові, а той відразу ж взявся за читання, тримаючи статтю однією рукою біля самих очей, а другою продовжуючи гладити пса. В цю мить отець Бравн нагадував чоловіка з притчі, у якого права рука не відає, що робить ліва.

«Є багато історій про те, як вбили людину в будинку з наглухо зачиненими вікнами і дверима, а вбивця зник невідомо як і куди. Так ось, на тлі нашого випадку, який трапився в Кренстоні, на морському побережжі Йоркшира, такі історії не видаються чимось надзвичайним. Нагадаємо, що полковника Дрюса знайшли мертвим, його вбили ударом кинджала в спину, а знаряддя вбивства не знайшли ані на місці злочину, ані десь поблизу.

Альтанка, де він зустрів свою смерть, мала лише один вхід, а від нього простягалася стежка до самісінького будинку. Однак, цілком зрозуміло, що вбивця не міг увійти до альтанки непомітно, оскільки і вхід до неї, і стежка були в полі зору кількох свідків, а вони підтверджують свідчення один одного. Альтанка розташована у глибині саду, а там немає ані хвіртки, ані лазівки. З обох боків стежки росли високі дельфінії, вони були посаджені так густо, що пройти крізь них, не залишивши сліду, просто неможливо. І стежка, і квіти простягалися до самого входу в альтанку, куди просто неможливо було пройти іншим шляхом.

Патрік Флойд, секретар убитого, стверджує, що бачив усю територію саду від тієї хвилини, коли полковник Дрюс востаннє з'явився на порозі альтанки, до моменту, коли його знайшли мертвим. Упродовж усього цього часу Флойд стояв на драбині і підрізав живопліт. Його слова підтвердила Джаннет Дрюс, донька вбитого: вона в цей час сиділа на терасі і бачила, що Флойд працює. Якоюсь мірою ці свідчення

підтверджує Дональд Дрюс, її брат. Він проспав увесь ранок, а прокинувшись, виглянув з вікна спальні. І врешті-решт, усі ці покази збігаються зі свідченнями доктора Валантена, сусіда Дрюсів, який ненадовго зайшов до них і розмовляв з міс Джаннет, а також зі свідченнями адвоката Обрі Трейла. Виглядає на те, що він останній бачив полковника Дрюса живим, за винятком, звичайно ж, убивці.

Отож, усі ці свідки в один голос стверджують, що події розвивалися так: близько о пів на третю міс Дрюс зайшла в альтанку, щоб запитати в батька, коли він питиме чай. Та він сказав, що не хоче чаю, бо чекає на свого адвоката, містера Трейла, і велів прислати його, шойно той з'явиться. Дівчина вийшла, на стежці вона зустріла містера Трейла, і направила його до батька в альтанку. Він пробув там приблизно пів години, і полковник провів його до самого будинку, виглядав він здоровим і бадьорим. Однак, дещо раніше полковник Дрюс розсердився на сина, дізнавшись, що той ще не прокинувся після нічної гулянки, втім він швидко охолов і доволі люб'язно зустрів і адвоката, і двох небожів, які приїхали його провідати. Оскільки у той час, коли сталося вбивство, небожі пішли на прогулянку, їх не просили давати свідчення. Подейкують, що полковник був у не надто добрих взаєминах з доктором Валантеном, цей джентльмен зайшов лише на хвилинку, щоб побачитися з міс Дрюс, щодо якої у нього були серйозні наміри.

Як стверджує Обрі Трейл, він залишив полковника в альтанці зовсім одного; це також підтвердив містер Флойд, який стояв на драбині і бачив, що до альтанки більше ніхто не заходив. Через десять хвилин міс Дрюс знову вийшла у сад і здалеку, ще не дійшовши до альтанки, побачила на підлозі свого батька. Його легко було помітити, тому що того дня він був одягнений у білий лляний піджак. Вона закричала, на її крик прибігли всі решта і побачили, що полковник лежить мертвий біля плетеного крісла, котре перекинулося. Доктор Валантен, який був неподалік, ствердив, що рану спричинено якимось гострим предметом, на кшталт стилета, який увійшов у тіло під лопаткою і проколов серце. Поліція

увесь день шукала знаряддя вбивства, та так нічого й не знайшла».

— Отже, того дня полковник Дрюс був одягнений у білий піджак? — запитав отець Бравн, відклавши вирізку з газети.

— Так, він призвичаївся носити світлий одяг, коли був в тропіках, — дещо здивовано відповів Фінз. — Полковник розповідав нам, що з ним там траплялися дивні пригоди. Здається, він недолюблював Валантена саме тому, що той також служив у тропіках. Я, звичайно, не впевнений у цьому, та мою інтуїцію не обдуриш. У цій справі взагалі все доволі таємниче. Мене не було на місці, коли все це трапилося. Ми з небожами полковника пішли на прогулянку і взяли зі собою пса, я ще хотів вам про нього розповісти. Та в газеті все описано доволі детально: і про стежку, обсажену високими синіми квітами, і про адвоката у чорному костюмі, і про рудого секретаря, голова якого виднілася над живоплотом. Рудих видно здалека, і якщо люди стверджують, що бачили його впродовж усього цього часу, отже, так воно й було. Цей Флойд, знаєте, доволі загадковий тип, він завжди знайде собі якесь заняття: того дня, наприклад, він взявся підміняти садівника. Мені видається, він — американець. У нього американський стиль життя і такий самий світогляд.

— А що адвокат? — запитав отець Бравн.

Фінз хвилинку помовчав, а потім повільно, а це було йому зовсім не властиве, відповів:

— Трейл справив на мене дивне, знаєте, враження. У своєму чорному одязі він виглядав, як джэнджик, а водночас у ньому було щось великосвітське. Він носить пишні чорні бакенбарди, що є рідкістю ще з часів королеви Вікторії. У нього доволі серйозне обличчя, та й тримається він з гідністю. А час від часу, ніби забувшись, раптом посміхнеться. І коли він отак показує зуби, то від його поважності не залишається й сліду, навпаки, тоді він виглядає якимось улесливим. Можливо, він просто почувається невпевнено, і тому постійно крутить свою краватку або поправляє шпильку до краватки. До речі, вони такі ж красиві й незвичайні, як і він. Якби я міг на когось подумати... та ні... це неможливо, навіть

не намагатимусь. Нікому не відомо, хто це зробив. І нікому не відомо, як це було зроблено. Хоч є один виняток, і я саме хотів вам про це розповісти. Хто це зробив — знає собака.

Отець Бравн зітхнув, а потім неухважно промовив:

— Ви були у них як друг молодого Дональда? Він також ходив з вами на прогулянку?

— Ні, — посміхнувшись, відповів Фінз. — Цей гультипака пішов спати лише на світанку, і прокинувся, коли ми вже пішли. Я йшов з його кузенами, двома молодими офіцерами з Індії. Наша бесіда була доволі тривіальною. Старшого, здається, звали Герберт Дрюс, він цікавиться кіньми. Так-так, він ще нам розповідав, що купив кобилу, і критикував її попереднього господаря. А потім його брат Гарі почав розповідати про свої невдачі в Монте-Карло. Я згадую все це лише для того, аби ви зрозуміли, що наша бесіда була буденною і банальною. В нашій компанії загадковим був лише пес.

— А якої він породи? — запитав священник.

— Такої ж, як і мій, — відповів Фінз. — Я ж пригадав цю історію, коли ви сказали, що не варто зі собаки робити собі божка. Це великий чорний мисливський пес, кличка — Моррок. До речі, кличка доволі промовиста, бо його поведінка ще темніша і загадовіша, ніж саме вбивство. Ви, напевно, знаєте, що будинок і сад полковника Дрюса розташований неподалік від моря. Ми пройшли берегом десь з милію, а потім повернулися назад, дорогою минули чудернацьку скелю, яку місцеві мешканці називають Скелею Долі. Вона складається з двох брил, і верхня, здається, от-от впаде. Скеля не дуже висока, та її контури навівають жах. Принаймні на мене. А мої молоді супутники навряд чи милувалися живописним пейзажем. Можливо, вже тоді я щось відчув: хтось із кузенів запитав, котра година і чи не пора вертатися, і тоді я подумав, що неодмінно треба дізнатися, котра година. Ані в Герберта Дрюса, ані в мене не було годинника, і ми покликали його брата, який трохи відстав від нас, бо зупинився біля огорожі, щоб розкурити люльку. Він голосно відповів нам, що була без двадцяти хвилин п'ята вечора, і його голос у цих спадаючих сутінках видався мені якимось зловісним.

Так, ніби він проголошував щось страшне і неминуче. Він зробив це ненавмисне, звичайно ж, та вже незабаром ми довідалися, що саме в ці хвилини прийшло горе. На думку доктора Валантена, бідолаха Дрюс помер о пів на п'яту.

Брати вирішили, що можна ще з десять хвилин прогулятися, і ми попрямували піщаним берегом, кидали у море камінці, навіть палки, щоб пес міг поплавати, приносячи їх назад. Однак на мене сутінки діяли трохи гнітюче, а сама тінь дивної скелі, здавалося, погрозливо нависає наді мною. А потім трапилося щось дивне. Герберт закинув у воду свій ціпок, Морок поплив за ним і приніс господареві. А потім свій ціпок у море закинув і Гарі, собака знову побіг у воду, потім раптом зупинився, до речі, це було саме о пів на п'яту. А потім пес задер голову і почав жалібно вити, здавалося, він аж стогнав, — чогось подібного я в житті ще не чув.

— Що це за чортівня діється з собакою? — запитав Герберт, та жоден з нас не міг відповісти.

Пес вив і вив, потім замовк, запанувала тиша, і майже відразу ми почули новий звук. Це нагадувало жіночий крик, його було чути десь з-за огорожі. Тоді ми не відразу зрозуміли, хто це кричить. А згодом довідалися, що це кричала міс Дрюс, коли побачила тіло батька.

— Припускаю, ви відразу ж повернулися додому? — терпляче запитав отець Бравн. — А що трапилося тоді?

— Я розповім вам, що трапилося далі, — доволі похмуро відповів Фінз. — Коли ми повернулися у сад, то відразу побачили містера Трейла, адвоката. Я, як зараз, бачу його чорний капелюх і чорні бакенбарди на фоні блакитних квітів, які широким пасмом простяглися аж до альтанки. Я також чітко пам'ятаю, що сонце саме заходило, і скеля в його променях виглядала особливо зловісно. Адвокат стояв у тіні, його обличчя не було видно. Але, присягаюся, я бачив, як він посміхався, показуючи білі зуби. Як тільки Морок побачив містера Трейла, він відразу кинувся вперед і почав гавкати, як скажений. У цьому гавкоті відчувалася запекла ненависть. Адвокат зіщулювся і кинувся навтьоки поміж рядами високих квітів.

Отець Бравн раптом різко підвівся.

— Тобто, ви хочете сказати, що пес звинуватив містера Трейла? — вигукнув він. — Злочинця нібито звинуватив про- рочий пес? А ви раптом не помітили, чи поруч не пролітали птахи? Зліва чи справа? А з авгурами* ви консультувалися? Сподіваюся, ви здогадалися розрізати псові живіт, щоб об- стежити його нутрощі? Ви, язичницькі гуманісти, викорис- товуєте саме такі псевдонаукові аргументи, коли вам раптом заманеться відібрати в людини життя і честь.

На якусь мить Фінз втратив дар мови, а потім усе ж спро- мігся запитати:

— Що це на вас найшло? Що я вам поганого зробив?

Отець Бравн злякано подивився на нього; так здивовано і злякано люди дивляться в темноті на стовп, коли вдаряться об нього.

— Вибачте, будь-ласка, — зі щирим каяттям промовив священник. — Вибачте, що я так грубо накинувся на вас.

Фінз із цікавістю подивився на отця Бравна.

— Знаєте, часом мені видається, що ви — найбільша за- гадка з усіх можливих, — промовив він. — Та хай там як, на- вить якщо ви не вірите в те, що пес знає, ким є вбивця, по- годьтеся, що ця справа доволі загадкова. Ви не зможете за- перечити, що в той момент, коли на березі пес ні з того, ні з сього завив, його господаря вбила якась невідома сила, яку нікому зі смертних так і не вдалося вистежити. А стосовно адвоката, то тут йдеться не лише про пса, є й інші, не менш цікаві деталі. Він мені відразу не сподобався: нещирий, улес- ливий. До речі, ось що я помітив. Як вам уже відомо, і лікар, і поліція прибули дуже швидко: містера Валантена заверну- ли з половини дороги, і він відразу ж зателефонував у по- ліцію. Окрім цього, дім і маєток не дуже великі, всіх відразу ж обшукали, та зброї не знайшли. Обшукали також буди- нок, сад, берег — усе намарно. Зникнення кинджала так само важко пояснити, як і зникнення вбивці.

* Авгур — у Стародавньому Римі — жрець, який, спостерігаючи політ і поведінку птахів, віщав волю богів. (*прим. перекл.*)

— Зникнення кинджала, — ніби луна, повторив отець Бравн, киваючи головою. І раптом він став із цікавістю слухати розповідь свого співрозмовника.

— І я так кажу, — продовжував Фінз. — А містер Трейл постійно поправляв то краватку, то шпильку на краватці. Ця шпилька, до речі, чимось схожа на нього: така ж показна і водночас старомодна. В неї ще був вставлений камінець з кольоровими концентричними колами, чимось нагадує око. Мене аж почало дратувати, що Трейл так зосереджений на цьому камінцеві, ніби він — циклоп з одним оком. Шпилька була не лише великою, а й довгою, і мені раптом спало на думку: а що як насправді шпилька ще довша, і це ніщо інше як стилет.

Отець Бравн глибокодумно кивав головою.

— А інших здогадок стосовно знаряддя вбивства ніхто не пропонував? — запитав він.

— Була ще одна, — відповів Фінз. — Її запропонував молодий Дрюс, кузен. Якщо поглянути на Герберта і Гарі, то важко повірити, що вони могли б додати щось нове у раціональному поясненні цього вбивства. Герберт — справжній драгун, прикраса кінної гвардії, він цікавиться лише кіньми. А от молодший, Гарі, якийсь час служив в індійській поліції і трохи знається на подібних справах. Він жваво взявся за справу, і мені чомусь здалося, що він зробив це аж надто хвацько. До речі, Гарі залишив поліцію через якусь бюрократичну тяганину. У кожному разі, він був у певному сенсі детективом, щоправда безробітним, і взявся за справу не лише з запалом любителя, а й з умінням професіонала. Так ось, саме з ним ми посперечалися про зброю, і я довідався дещо цікаве. Я згадав, що пес гавкав на Трейла, а Гарі сказав, що коли пес дуже розлючений, то він гарчить, а не гавкає.

— Так, він має цілковиту рацію, — погодився священник.

— Дрюс молодший сказав, що він часто бачив, як Морок гарчить на людей, наприклад, на Флойда, секретаря. Я зауважив, що він заперечує власні аргументи, тому що неможливо в одному злочині звинуватити кількох осіб, а найменше — Флойда, безневинного, як школяр, адже всі бачили,

як він підрізав живопліт, а його руде волосся нагадує пір'я какаду і помітне здалека. Гарі погодився, що я маю рацію, і сказав, що ще не все ретельно обдумав. А потім запропонував мені прогулятися садом. Він сказав, що хоче показати мені дещо, що, на разі, ще ніхто не бачив. Це все відбувалося в день убивства, і в садку з того моменту нічого не змінилося. Драбина все ще стояла біля живоплоту. Гарі підійшов до неї і щось вийняв з густої трави. Виявилось, що це були садові ножиці з плямами крові.

Отець Бравн хвилинку помовчав, а потім раптом промовив:

— А навіщо приходив адвокат?

— Він розповів нам, що приходив на запрошення полковника, оскільки той хотів змінити свій заповіт, — відповів Фінз. — До речі, про заповіт. Його підписали зовсім не того дня.

— Мабуть, так воно й було, — погодився отець Бравн. — Щоб підписати заповіт, треба двох свідків.

— Так, адвокат приїжджав напередодні, і заповіт оформили, як належить. Та наступного дня Дрюс наказав адвокатові приїхати знову, бо він, бачте, засумнівався в одному зі свідків і хотів усе ще раз перевірити.

— А хто були свідки? — запитав священник.

— Ось у тому й річ, — нетерпляче відповів Фінз, — свідками були Флойд і Валантен, хірург-іноземець. Вони чомусь посварилися. Флойд — доволі надокучливий і постійно пхає носа не у свої справи. Він належить до тих осіб, які полюбляють всю свою енергію скерувати лише на те, щоб когось вивести, як то кажуть, на чисту воду. Він нікому не довіряє, постійно щось підозрює. Такі ось рудоволосі і темпераментні особи постійно комусь не довіряють або безмежно вірять усім підряд, а часто і одне, і друге водночас. Флойд не лише майстер на всі руки, а ще й уміє повчати майстрів. Він не лише все і про всіх знає, а ще й остерігає всіх перед усіма. Отож, у Флойда виникли підозри стосовно Валантена, він стверджував, що насправді той ніякий не Валантен, що знав його раніше, і насправді це якийсь де Війон. А це означає,

що його підпис не має жодної юридичної ваги. Флойд, звичайно ж, взяв на себе відповідальність і почав пояснювати адвокатуві відповідні статті законодавства. Вони страшенно посварилися.

Отець Бравн засміявся.

— Люди часто сваряться, коли їм необхідно бути свідками чийогось заповіту, — сказав він. — Поки що ми можемо лише ствердити, що згідно з цим заповітом їм нічого, так би мовити, не перепало. А як повівся Валантен? Я навіть не сумніваюся, що ваш секретар-всезнайко знає про прізвище лікаря більше, ніж він сам. Та сподіваюся, що Валантен також має якусь інформацію про своє прізвище?

Фінз помовчав кілька секунд, а потім відповів:

— Доктор Валантен поставився до цього доволі своєрідно. Він взагалі дивакувата особа. Виглядає доволі інтригуюче, та все одно відразу відчуваєш, що перед тобою — іноземець. Валантен молодий, носить акуратну борідку, у нього бліде, просто жакливо бліде обличчя і ще дуже серйозне. В його очах — неприхований біль, чи то він просто повинен носити окуляри, але не робить цього, чи то йому докучає постійний головний біль, не знаю. Він завжди бездоганно одягнений — у циліндрі, у темному піджаку з маленькою червоною трояндочкою. Поводиться доволі стримано і гордовито, а часом вміє так уважно поглянути, що відразу почувуєшся збентеженим. Так ось, коли секретар звинуватив його у зміні прізвища, Валантен лише подивився на нього, немов сфінкс, потім засміявся і сказав, що американці не можуть змінити імени, тому що вони його просто не мають. Після цього розсердився полковник і висловив докторові все, що про нього думає. Мені видається, полковник розсердився ще й тому, що знав про наміри Валантена стосовно міс Дрюс. Я, напевно, взагалі не звернув би на цю суперечку особливої уваги, якби не одна розмова, котру я почув наступного дня. Мені не дуже приємно все це переповідати, адже я підслуховував. У день вбивства, коли я у товаристві кузенів і пса йшов до воріт, то почув голоси доктора Валантена і міс Дрюс. Мабуть, вони стояли біля тераси, позаду квітучих кущів. Вони

розмовляли доволі тихо, часом навіть шепотіли, але було відразу зрозуміло — закохані сваряться. Таке взагалі не годиться переповідати, та кілька разів я почув, як пролунало слово «вбивство». Здається, міс Дрюс просила коханого не вбивати когось, а може, вона казала, що з допомогою вбивства не вдасться відстояти свою честь. Та погодьтеся, що це доволі незвична розмова з джентльменом, який зайшов на чашку чаю.

— А ви не помітили, — запитав священник, — чи доктор Валантен був дуже сердитий після сварки з полковником та його секретарем?

— Та ні, — відповів Фінз, — секретар був удвічі сердитіший, оце точно. Секретар тоді аж казився зі злости.

— А що ви думаєте про сам заповіт? — запитав отець Бравн.

— Полковник був дуже заможною людиною, і від його останньої волі багато що залежало. Трейл не повідомив нам, про які зміни у заповіті йшлося, та сьогодні вранці я довідався, що більшу частину грошей, призначених для сина, отримує міс Дрюс. Я уже розповідав вам, що Дрюс просто шаленів через те, що його син — розбещений марнотратник.

— Ми зовсім забули про мотив убивства, — глибокодумно зауважив отець Бравн. — За таких обставин смерть полковника найвигідніша для міс Дрюс.

— Милостивий Боже! Ви говорите про це так холодно-кровно! — вигукнув Фінз, з жахом дивлячись на священника. — Невже ви справді вважаєте, що вона...

— Вона має намір вийти заміж за доктора Валантена? — запитав отець Бравн.

— Декому це дуже не подобається, — відповів його співрозмовник. — Та доктора люблять і поважають, він кваліфікований хірург і відданий своїй справі.

— Так-так, він так любить свою справу, — промовив отець Бравн, — що навіть бере зі собою хірургічні інструменти, коли увечері йде на побачення до леді. Адже був у нього бодай ланцет абощо, коли його попросили оглянути тіло, а додому, як ви казали, він не встиг зайти.

Фінз зірвався на рівні ноги і здивовано вирячився на священика.

— Ви хочете сказати, що він міг використати ланцет, щоб... Отець Бравн заперечливо похитав головою.

— Усі наші гіпотези — лише фантазія, — сказав він. — Проблема полягає не у тому, хто і чим вбив полковника, а — як? Ми можемо багато кого підозрювати, і знарядь вбивства можемо знайти принаймні кілька: шпилька, садові ножиці, ланцет. Але скажіть мені, як убивця потрапив до альтанки? Як він це зробив?

Священик замислено роздивлявся стелю, та коли він промовив останні слова, то його погляд зупинився, ніби він побачив там якусь незвичайну муху.

— І що скажете, отче? — запитав молодий чоловік. — Що б ви мені порадили, адже у вас такий багатий досвід.

— Боюся, що навряд чи зможу вам якось допомогти, — зітхнувши, відповів отець Бравн. — Дуже важко щось сказати, я ж не був на місці злочину, не бачив людей, не розмовляв з ними. На разі можете повернутися на місце злочину і продовжувати розслідування. Як я зрозумів, зараз цим займається ваш друг з індійської поліції. Я порадив би вам ознайомитися з його успіхами. Подивіться, чим займається ваш детектив-аматор. Можливо, вже є якісь новини.

Коли гості отця Бравна, двоногий і чотириногий, пішли, він узяв ручку і повернувся до свого попереднього заняття: продовжив писати план циклу проповідей на тему енцикліки «*Regum Novarum*»*. Тема була доволі широка, і тому план довелося кілька разів переписувати. Коли через кілька днів у кімнату вбіг великий чорний пес і почав радісно стрибати довкола священика, отець Бравн займався тим самим, що й минулого разу. Господар, який увійшов услід за псом, також був схвилований, однак він виражав свій емоційний стан дещо по-іншому: його блакитні очі, здавалося, ось-ось вистрибнуть з орбіт, а обличчя було бліде і напружене.

* «Нові Речі» — енцикліка (1891 р.) папи Лева XIII, присвячена суспільному навчанню Церкви. (*прим. перекл.*)

— Ви казали мені, — почав він різко і без привітань, — з'ясувати, що робить Гарі Дрюс. Знаєте, що він зробив?

Священик не відповів, і молодий чоловік різко продовжив:

— А я вам скажу, що він зробив. Він покінчив життя самогубством.

Губи отця Бравна ледь ворушились, однак те, що він прошепотів, не мало нічого спільного ані з нашою історією, ані навіть з нашим світом.

— Часом ви мене просто лякаєте, — промовив Фінз. — Невже ви знали, що це трапиться?

— Я припускав таку можливість, — відповів отець Бравн. — Саме тому я й попросив вас піти і з'ясувати, чим він займається. Я сподівався, що ви не спізнитесь.

— Це я знайшов його тіло, — дещо хрипло відповів Фінз. — Я ще ніколи не бачив чогось потворнішого і страшнішого. Коли я вийшов у сад, то відразу помітив, що там сталося ще щось, окрім вбивства. Вздовж стежки до альтанки так само цвіли сині квіти, та вони чомусь видалися мені схожими на синіх дияволів, які витанцьовують перед темною печерою пекла. Я оглянув усе довкола: ніби все було на місці. Та мені чомусь видавалося, що чогось не вистачає. І тоді я зрозумів. Над огорожею, на тлі моря, завжди виднілася Скеля Долі. Її там не було.

Отець Бравн підняв голову і слухав дуже уважно.

— Це було так, ніби гора зникла з лиця землі, або якби з неба впав місяць; хоча я завжди знав, що частина тої скелі може впасти навіть від сильного вітру. Мене ніби щось осяяло, і я миттю кинувся до скелі, прориваючись через живопліт, ніби через павутину. До речі, насправді він був зовсім не густим, просто видавався щільним, бо через нього ніхто отак не пролазив. На березі я побачив частину скелі, яка впала; бідолаха Гарі лежав під нею, ніби розламаний човен. Одною рукою він обіймав каміння, ніби тягнучи його на себе, а поруч на піску він ще спромігся написати: «Скеля Долі впала на дурня».

— Так сталося через заповіт полковника, — промовив отець Бравн. — Дональд Дрюс не викликав довіри у батька,

отож небіж вирішив зіграти ва-банк, особливо, коли дядько вирішив запросити його того ж дня, що й адвоката, та ще й прийняв так тепло. Роботу в поліції він втратив, в Монте-Карло — розорився, це був його останній шанс. А коли він дізнався, що марно вбив свого дядька, то закінчив життя самогубством.

— Зачекайте-но! — здивовано вигукнув Фінз. — Я щось не встигаю за ходом ваших думок.

— До речі, про заповіт, — спокійно продовжував отець Бравн. — Поки я не забуду, або поки ми з вами не перейшли до важливіших справ. Гадаю, що випадок зі зміною прізвища лікаря можна пояснити дуже просто. Мені навіть здається, що я чув обидва прізвища. Насправді ваш доктор — це французький дворянин, маркіз де Війон. Та водночас він — зятій республіканець, тому відмовився від титулу і взяв давно забуте родинне прізвище. Громадянин Рікетті на десять днів спантеличив усю Європу.

— Що все це означає? — запитав молодий чоловік.

— Та нічого особливого, — відповів священник. — У дев'яти випадках з десяти люди міняють прізвище, маючи не надто шляхетний мотив, а наш випадок — зразок шляхетного фанатизму. Він саркастично пожартував про американців, котрі не мають імен, тобто титулів. В Англії маркіза Хартінгтона ніхто не називає містером Хартінгтоном, але у Франції маркіза де Війона завжди називають маркізом де Війоном. Ось тому він і змінив прізвище. А стосовно розмови про вбивство, то думаю, що йшлося про французький етикет. Доктор говорив, що має намір викликати Флойда на дуель, а міс Дрюс намагалася його відрадити.

— О, так ось воно що, — поволі промовив Фінз. — Тепер я розумію, що вона мала на увазі.

— Це ви про що? — з посмішкою запитав священник.

— Розумієте, — почав пояснювати молодий чоловік, — це трапилося саме перед тим, як я знайшов тіло бідолашного Гарі, і ця трагедія мене так схвилювала, що я геть про все забув. Доволі важко, знаєте, тримати у пам'яті спогад про романтичну ідилію, коли ти щойно побачив щось жахливе.

Отож, коли я йшов стежкою до будинку, то зустрів міс Дрюс з доктором Валантенем. Вона була у жалобі, а доктор і так завжди одягнений у все чорне, ніби зібрався на похорон. Однак я не можу сказати, що настрої у них був жалобний. Я ще ніколи не бачив такої щасливої пари, вони немовби випромінювали щастя. Так ось, вони зупинилися і привіталися зі мною, а потім міс Дрюс повідомила мені, що вони одружилися і живуть в маленькому будиночку на околиці міста, де доктор і надалі займається своєю лікарською практикою. Я здивувався, тому що, як мені відомо, після смерті батька увесь спадок мав перейти у власність міс Дрюс. Я обережно натякнув їй на це, сказавши, що йшов у будинок, бо сподівався її там зустріти. Вона лише засміялася і відповіла: «О, ми відмовилися від усього. Моему чоловікові не подобаються спадкоємиці». Потім вони розповіли, що справді наполягли на тому, аби весь спадок отримав Дональд; сподіваюся, таке потрясіння піде йому на користь і він врешті-решт візьметься за розум. Узагалі-то, він не такий поганий, просто дуже молодий, а батько повівся з ним не дуже мудро. Я згадую все це тому, що міс Дрюс промовила одну фразу, яку я тоді не зрозумів. А тепер мені здається, що ваші здогади близькі до істини. Під час тої розмови міс Дрюс раптом вигукнула з благородною зверхністю: «Сподіваюся, тепер цей рудоволосий дурень перестане перейматися заповітом. Мій чоловік заради своїх принципів відмовився від родинного герба та корони часів хрестоносців. Невже він вбив би мого батька через якийсь нещасний спадок?». Потім вона знову засміялася і додала: «Мій чоловік відправляє на тямтой світ лише своїх пацієнтів. Він навіть не послав своїх друзів до секретаря». Тепер мені зрозуміло, що вона мала не увазі секундантів.

— Мені це також до певної міри зрозуміло, — відповів отець Бравн. — А от що означають її слова про заповіт? Чому він цим переймається?

Фінз посміхнувся і відповів:

— Шкода, що ви не знайомі з Флордом, отче. Знаєте, я весело спостерігати за тим, як він намагається «показати

всім, де раки зимують», — це він любить повторювати. У будинку полковника був страшенний гармидер! На похороні розгорілися такі пристрасті, майже як на кінних перегонах. Він і без причини майстер створити метушню, а тут була причина, та ще й яка! Я вам уже розповідав, як він учив садівника доглядати за садом і повчав адвоката стосовно законодавчих нюансів. Не варто навіть згадувати, що він намагався також інструктувати хірурга у всьому, що стосується лікарської справи, а оскільки хірургом виявився Валантен, то Флойд вирішив звинуватити його не лише у професійній непридатності, а й у важких гріхах. У його рудоволосій голові з'явилася думка, що це Валантен убив полковника, і коли прибула поліція, то Флойд поведився дуже зверхньо. Можливо, у цей момент йому здавалося, що він — найуспішніший детектив, не знаю. У кожному разі, Шерлок Холмс ніколи так не пригнічував Скотленд-ярд своїм блискучим інтелектом і спостережливістю, як секретар полковника Дрюса зверхньо поведився з поліцейськими, що працювали над справою вбивства полковника. Це треба було бачити! Він походжав зі зверхнім виразом обличчя, дещо замислений, часом поправляючи своє вогненно-руде волосся, і різко відповідав на запитання. Ось ця поведінка і роздратовала міс Дрюс. У нього, звичайно ж, була своя теорія, на штиб тих, про які можна прочитати в детективних оповіданнях. Зрештою, він така людина, якій місце хіба що в книжці, там він не завдасть шкоди.

— І в чому ж полягала його теорія? — запитав отець Бравн.

— О, теорія просто неймовірна, — похмуро відповів Фінз. — Вона могла б стати причиною сенсації, якби протрималася бодай з десять хвилин. Флойд ствердив, що полковник Дрюс був ще живий, коли його знайшли в альтанці, а доктор убив його своїм ланцетом, коли розрізав одяг.

— Я розумію, — промовив священник. — Тобто полковник просто влаштував собі сіесту, тицьнувшись обличчям у підлогу? Цікаво-цікаво...

— Енергійність здатна на великі подвиги, — продовжував Фінз. — Я вважаю, що Флойд будь-якою ціною намагався б

проштовхнути свою теорію в пресу, і цілком можливо, що він міг би навіть домогтися арешту Валантена. Однак усе це виявилось маячнею, коли біля Скелі Доли я знайшов тіло бідолашного Гарі. Ось це і все, що на разі відомо. Я вважаю, що самогубство рівнозначне зізнанню у скоєнні злочину. Однак ніхто і ніколи не дізнається про подробиці цієї загадкової справи.

Настала тиша, а потім священник скромно сказав:

— Думаю, що я знаю подробиці.

Фінз уважно подивився на співрозмовника.

— Але як?! — здивовано вигукнув він. — Як ви можете знати подробиці і як ви можете бути упевненим, що все було так, а не інакше? Ви сидите ось тут, десятки миль від місця злочину, пишете свої проповіді, і хочете сказати мені, що знаєте, як усе це було? А якщо ви справді знайшли розв'язок цієї історії, то в чому початок, признайтеся, ради Бога! За що ви, так би мовити, зачепилися?

Отець Бравн різко зірвався з місця. Таким схвильованим його мало хто бачив. Його перше слово пролунало, як вибух.

— Пес! — вигукнув він. — Звичайно ж, пес! Якби там, на березі, ви уважно спостерігали за ним, то зрозуміли б усе і без моєї допомоги.

Фінз продовжував здивовано витріщатися на священника.

— Та ж ви нещодавно назвали всі мої здогади стосовно пса повною нісенітницею. Ви ж стверджували, що пес не має до цієї справи жодного відношення.

— Пес має безпосереднє відношення до цього вбивства, — сказав отець Бравн. — І ви теж могли це помітити, якби побачили у псові пса, а не всемогутнього Бога, який судить людські вчинки.

Священник збентежено замовк, а потім так само збентежено, ніби вибачаючись, продовжував:

— Правду кажучи, я страшенно люблю псів. І мені видається, що люди мають здатність наділяти собак ореолом містичності, однак зовсім не дбають про бідних тварин. Почнемо з найпростішого: чому пес гавкав на адвоката і гарчав на секретаря? Ви питаєте, як я можу судити про все це,

коли перебуваю десятки миль від місця злочину? Я відповім: це ваша заслуга, адже ви так детально описали цих людей, що я доволі чітко їх уявив. Такі люди, як Трейл, котрі постійно супляться, а потім раптово посміхаються, і ще постійно щось крутять у руках, — просто нервові, вони легко втрачають контроль над своїми вчинками. Цілком ймовірно, що ваш енергійний секретар, містер Флойд, також нервовий та емоційно неврівноважений; серед ділових американців таких чимало. Инакше, чому, коли він почув крик міс Дрюс, поранив собі руку і випустив з рук садові ножиці?

Собаки не люблять нервових людей. Не знаю, можливо, їхня нервовість передається тваринам, а може, собаки — адже вони такі тварини — просто агресивні, або ж їхня собака пихатість не терпить того, що вони можуть комусь не подобатися. Хай там як, бідолаха Морок недолюбливав обох, тому що вони його боялися. Я знаю, що ви дуже розумна людина, а з розуму не можна глузувати. Та часом мені видається, що ви надто розумні, аби розуміти тварин. А ще ви надто розумні, щоб розуміти людей, особливо, коли вони поводяться так, як тварини. Тварини — доволі прості істоти, вони живуть у світі трюїзмів. Ось, наприклад, наш випадок: пес гавкає на чоловіка, а той втікає. Вам не вистачає простоти, щоб зрозуміти: собака гавкає тому, що їй не подобається той чи той чоловік, а чоловік втікає тому, що боїться собаки. Інших причин просто немає, зрештою, вони й не потрібні. Та ви чомусь воліли віднайти у всьому цьому якусь психологічну містерію, ви припустили, що пес має віщі здібності, і навіть пророчить долю. Ви чомусь припустили, що адвокат втікав не від собаки, а від ката. Однак, якщо ви над цим добре задумаетесь, то збагнете, що таке припущення не має жодних раціональних підстав. Якби пес справді міг знати, хто є вбивцею його господаря, він би не гавкав, а вчепився б у горлянку того негідника. А з іншого боку, невже ви справді вважаєте, що людина, яка холоднокровно вбила свого давнього приятеля і спокійно походжає поміж його рідними, посміхається до його доньки, розмовляє з доктором, почне втікати лише тому, що на неї загавкав пес? Злочинець міг би

відчувати зловісну іронію такого збігу обставин, можливо, він би навіть почувався зворушеним. Та в жодному разі він не став би втікати через увесь сад від свідка, який навіть не вміє говорити. Люди впадають у таку паніку не від трагічного збігу обставин, а від собачих іклів. Так що все це доволі просто, надто просто для вашого розуму.

А що стосується ситуації на березі, то тут все набагато цікавіше. Спочатку, зізнаюся, я нічого не міг зрозуміти. Навіщо пес стрибнув у воду і відразу вибіг звідти? Зазвичай вони так не поведуться. Якби Морок був чимось дуже схвилюваний, він взагалі не побіг би за палицею. Він побіг би в інший бік, шукати те, що його схвилювало. Та якщо пес усе ж кидається за чимось, не має значення, палиця це чи дичина, то його можна зупинити — я знаю це з власного досвіду, — лише подавши дуже чітку команду. І ще: пес ніколи не повернеться назад лише тому, що він раптом передумав знайти свою здобич.

— Що б ви не казали, пес таки повернувся, — заперечив Фінз, — і повернувся без палиці.

— Він повернувся без палиці зовсім з іншої причини, — відповів священник. — Морок повернувся без палиці тому, що не зміг її знайти. Саме тому він і почав вити. До речі, в таких випадках собаки і стравді виють. Вони строго дотримуються ритуалу. Собаки так само обожнюють дотримуватися всіх деталей ритуалу, як діти вимагають точного повторення всіх деталей у казці, навіть якщо чують її всоте і вже знають напам'ять. А цього разу в ритуалі щось несподівано змінилося. Ось Морок і почав скаржитися на поведінку палиці. З ним таке ще ніколи не траплялося. Вперше у житті такого шанованого і вихованого пса образила якась паскудна палиця.

— І що ж зробила ця паскудна палиця? — запитав Фінз.

— Вона потонула.

Фінз нічого не промовив і продовжував спантеличено дивитися на отця Бравна. А той продовжував:

— Вона потонула тому, що насправді це була не палиця, а гострий клинок, замаскований під звичайний ціпок. Ін-

шими словами, це шпага у піхвах, подібних на ціпок. Напевно, жодному вбивці не вдалося так природно і майстерно звільнитися від зняряддя вбивства: закинути його в море, бавлячись із собакою.

— Здається, я починаю розуміти, що ви маєте на увазі, — визнав Фінз. — Та навіть якщо це була шпага, замаскована у ціпку, я все одно не можу зрозуміти, як її можна було використати.

— У мене з'явилися доволі туманні припущення ще тоді, коли ви промовили слово «альтанка». Все почало вимальовуватися, коли ви згадали про те, що полковник носив білий піджак. Якщо припустити, що полковника вбили кинджалом, тоді всі мої здогади не мають жодного значення, та якщо це було довге лезо, щось на кшталт рапіри, то все це набуває сенсу.

Священик відкинувся на спинку крісла і, роздивляючись стелю, почав викладати свої міркування.

— Усі ці детективні історії, щось на кшталт випадку з Жовтою Кімнатою, коли труп знаходять у зачиненому приміщенні, куди ніхто не міг потрапити, не схожі на наш випадок, оскільки все відбувалося в альтанці. Коли ми говоримо про Жовту Кімнату чи будь-яку іншу, то маємо на увазі, що її стіни однорідні і непроникні. А от з альтанкою все по-іншому: там стінками служать переплетені лозини, і як би густо їх не переплітали, все одно будуть просвітки. За спиною полковника був саме такий просвіток. Він сидів у кріслі, сплетеному з лози, там також були просвітки. А ще слід додати, що альтанка розташована біля самісінької огорожі. А ви самі казали, що огорожа була доволі тонкою. Людина, котра стояла з іншого боку огорожі, крізь усі ці дірки і просвітки могла спокійно роздивитися світлу пляму піджака полковника, схожу на біле коло мішені.

Мушу визнати, що ви не дуже детально описали місце події. Та я трохи поміркував і, здається, мені вдалося заповнити прогалини. Наприклад, ви сказали, що Скеля Долі не надто висока, але водночас згадували, що вона нависає над садом, наче гірський пік. А все це означає, що скеля розташована

дуже близько від саду, хоча йти до неї доволі довго. Наступна річ, навряд чи молода леді могла закричати так голосно, що її можна було б почути за пів милі. Вона просто мимоволі вигукнула, і все ж ви почули це на березі. Дозвольте вам пригадати, ви розповідали, що Гарі Дрюс дещо відстав від вас, аби розкурити люльку біля огорожі.

Фінз аж здригнувся.

— Ви хочете сказати, що він стояв, розкурював люльку, а потім простягнув свою шпагу крізь огорожу, цілячись у білу пляму? Тобто це було спонтанне рішення, і він не надто сподівався на успіх? До того ж, він не міг бути впевненим у тому, що спадок полковника перейде до нього. До речі, цього так і не сталося.

Обличчя отця Бравна пожвавилось.

— Ви не знаєте, який у нього був характер, — сказав священник так, ніби сам усе життя був знайомий з покійним Гарі Дрюсом. — Він — своєрідна людина, такі трапляються доволі рідко. Якби він точно знав, що спадок належатиме йому, то ніколи не вчинив би чогось подібного. Він би бачив, як це гидко.

— Хіба це не парадоксально? — запитав Фінз.

— Гарі Дрюс був гравцем, — відповів священник. — Він завжди діяв на свій страх і ризик, можливо, саме тому у нього виникли проблеми на службі. Мабуть, він полюблив використовувати недозволені методи, адже вам відомо, що у всіх країнах поліцейська служба більше подібна на російську таємну поліцію, аніж нам би цього хотілося. Та він зайшов надто далеко і не зумів зупинитися. Люди його типу обожають ризик. Їм надзвичайно важливо сказати: «Лише я зумів до цього додуматися. Лише я такий розумний, щоб це збагнути і ризикнути. Я повинен спробувати!». Це — манія величчя гравця. Достатньо збігу обставин, і така особа приймає миттєве рішення, хапається за можливість. Білої плями і дірки в огорожі було достатньо, щоб у його голові народилася божевільна ідея. Лише геній або божевільний міг поєднати всі факти. Диявол ніби нашіптував йому: «Якщо ти справді недурний і зумів поєднати стільки деталей, то не бійся

і скористайся цією можливістю». Та навіть диявол навряд чи надоумив би цього бідолашного обдумано і обережно вбити старого дядька, від якого він усе своє життя очікував отримати спадок. Це було б надто респектабельно.

Він трохи помовчав, а потім продовжував:

— А тепер спробуйте знову уявити все, що трапилося. Він стояв біля огорожі, запаморочений цією можливістю, і раптом побачив силует, який міг би бути відображенням його неспокійної душі: величезна кам'яна груда дивом трималася на іншій. У цю хвилю він пригадав, що це місце називають Скелею Доли. От і спробуйте уявити, як таке видовище у певний момент сприйняла така особа, як він. Мені видається, що воно не лише спонукало його до дій, а, буквально, підштовхнуло. Той, хто хоче вознестися, не повинен боятися впасти. Якщо під час обшуку в нього знайдуть шпагу, а на ній — сліди крові, то це матиме фатальні наслідки. Навіть якщо він кине шпагу в море, то його товариші це помітять. Отож, довелося вигадати спосіб, щоб усі його дії не викликали жодних підозр. Ось він і вигадав цей спосіб, — і це спрацювало. Годинник був лише у нього, тому він і сказав вам, що ще не час повертатися додому, потім дещо відійшов і почав бавитися з собакою. Спробуйте уявити, скільки відчаю було в його погляді, перш ніж він помітив собаку!

Фінз мовчки кивнув, його погляд був замислений. Здається, його найбільше цікавила другорядна деталь цієї історії.

— Дивно, — врешті промовив він, — що собака все-таки замішана в цій історії.

— Якби ця собака вміла говорити, то могла б розповісти вам майже все про цю історію, — відповів священник. — Я вас зовсім не засуджую за те, що ви намагаєтеся, так би мовити, висловлюватися від його імени, примушуючи собаку говорити мовами ангельськими і людськими. Ви також піддалися новим віянням, які все більше поширюються. Вони підкоряють людей, і ті радо приймають на віру будь-які неаргументовані твердження. На нас лавиною сходить нова сила, вона відтісняє ваш старомодний раціоналізм і скептицизм, а ім'я їй — марновірство.

Отець Бравн різко підвівся, на обличчі з'явився похмурий вираз і він продовжував, немовби звертався до себе:

— Ось це і є перший наслідок невіри в Бога. Люди втрачають здоровий глузд, і не бачать реальності. Достатньо комусь щось сказати, і фантазія набирає обертів, ніби в жахливому сні. І виявляється, що собака — це знак, а кіт — таємничий, а жук — це не просто жук, а священний скарабей. Одним словом, відроджується увесь звіринець політеїзму Єгипту та стародавньої Індії — і пес Анубіс, і зеленоока Баст, і священні бики. Так ви лише повертаєтеся до обожествлення тварин, звертаєтеся до священних слонів, крокодилів чи змій, а все це тому, що вас лякають слова «і стався чоловіком».

Фінз підвівся, він був дещо збентежений, ніби щойно підслуховував монолог священика. Він покликав собаку і вийшов, невиразно промовивши щось на прощання. Однак йому довелося двічі кликати собаку, тому що вона нерухомо сиділа перед отцем Бравном і дивилася на нього так само уважно, як колись вовк дивився на святого Франциска.

ДИВО «ПІВМІСЯЦЯ»

Те, як задумали «Півмісяць», цілком відповідало його романтичній назві. Події, які там відбулися, теж доволі романтичні. Це поєднання було виразом істинних героїчних та історичних почуттів, які в старовинних містах східного побережжя Америки цілком мирно вживаються з гендлярським духом. Із самого початку це була напівкругла споруда класичної архітектури, яка нагадувала про те, що такі особи, як Вашингтон чи Джеферсон, будучи аристократичного походження, стали істинними республіканцями. Мандрівники, яких часто запитували, що ж вони думають про наше місто, повинні були особливо обережно відповідати на запитання, що ж вони думають про наш «Півмісяць». Навіть дивацтва у будівлі, які з'явилися з часом і порушили первинну гармонію споруди, свідчили про її життєздатність. На одному кінці, тобто ріжку, «Півмісяця» крайні вікна виходили на загороджену частину парку, щось на кшталт аристократичного саду, де дерева і кущі росли так само статечно, як за часів королеви Анни. А за рогом інші вікна таких самих кімнат, чи, точніше, готельних номерів, виходили на глуху, непривабливу стіну величезного складу, який належав якомусь потворному підприємству. Кімнати у цьому ріжку «Півмісяця» перебудували згідно з монотонним зразком американських готелів, і ця частина будинку здіймалася вгору, щоправда, не сягаючи висоти сусідського складу, однак достатньо високо, щоб у Лондоні її назвали хмарочосом. Колонада, яка проходила вздовж фасаду дещо постраждала від погоди, та все ж вирізнялася своєю величавістю, а це могло свідчити про те,

що духи Праотців республіки, цілком можливо, все ще прогулюються у її тіні. В середині будинку чепурні кімнати, які аж блистіли новизною, були умебльовані згідно з останнім писком моди Нью-Йорку, особливо цим вирізнялися кімнати північної частини будинку, між охайним садом та глухою складською стіною. По суті, це були малесенькі квартири, як сказали б ми в Англії, вони склалися з вітальні, спальні та ванної кімнати, і всі були однакові, ніби чарунки у вулику. В одній із таких квартир за столом сидів знаменитий Ворен Вінд, він перебирав листи і надзвичайно швидко й чітко роздавав накази. Його можна було порівняти хіба що з впорядкованим вихором.

Ворен Вінд був низеньким чоловіком з сивим волоссям, яке розвівалося, і гострою борідкою, на вигляд доволі тендітний, зате шалено діяльний. У нього були дивовижні очі, вони блистіли яскравіше, ніж зірки, і притягували сильніше, ніж магніти. Хто побачив їх бодай один раз, не забував ніколи. І справді, у якості реформатора та зачинателя різноманітних корисних і добродесних справ, цей чоловік довів, що у нього в голові не лише очі, а й усе решта — найкраще. Про те, як швидко він умів сформувати враження про когось чи про щось, ходили легенди. Повідали, що він обрав собі дружину (яка тепер, до речі, працювала з ним для спільного блага) з величезного батальйону жінок, абсолютно однаково вдягнених, що марширували під час якогось офіційного свята. Згідно з однією версією, це були дівчата-скаути, згідно з іншою — жіноча поліція. А ще розповідали про те, що якось до нього прийшли просити милостиню троє бездомних, однаково брудних і в обшарпаному одязі. Ані на мить не засумнівавшись, Ворен Вінд послав одного у клініку для психічно хворих, іншого влаштував у заклад для алкоголіків, а третього взяв до себе працювати лакеєм, і той чоловік цілком успішно впродовж довгих років служив йому. Звичайно ж, люди також розповідали різні анекдоти про блискавичні репліки та критику під час розмов Вінда з Рузвельтом, Генрі Фордом, місіс Асквіт і з усіма тими, з ким ще може зустрічатися, бодай на газетних сторінках, американський суспіль-

ний діяч. Ворен Вінд, звичайно ж, ніколи не відчував благоговійного страху перед такими особами, і саме тому тепер він холоднокровно крутив свою центрифугу з листами та документами, хоча чоловік, який стояв перед ним, був не менш значущим, аніж уже згадані історичні діячі.

Сайлас Т. Вендем, мільйонер та нафтовий магнат, був худючим чоловіком з овальним жовтим обличчям та чорним волоссям. У цей момент кольори неможливо було чітко розрізнити, тому що він стояв проти світла, на фоні вікна та білої стіни складу, а проте вони виглядали доволі зловісно. Його вузьке елегантне пальто, обшите каракулем, було застібнуте на всі гудзики. На енергійне обличчя та блискучі очі Вінда падало яскраве світло з іншого вікна, яке виходило в сад, тому що його письмовий стіл та стілець були повернуті у той бік. Хоча його обличчя й було стурбоване, та ця стурбованість не мала жодного відношення до мільйонера. Камердинер Вінда, тобто його особистий слуга, кремезний і сильний чолов'яга з прилизаним волоссям, стояв біля свого господаря, тримаючи в руці стос листів. Особистий секретар Вінда, охайний рудоволосий юнак з розумним обличчям, уже тримався за клямку, готовий цієї ж миті виконувати наступне завдання свого боса. Кімната була не лише скромно умебльована, вона виглядала як кімната аскета — майже порожня. З притаманною йому старанністю Вінд орендував увесь верхній поверх, перетворивши його у сховище для документів; зрештою, увесь його маєток і папери зберігалися там у коробках, перев'язаних шпагатом.

— Вілсоне, віддайте ці листи черговому по поверсі, — наказав Вінд слугі, даючи йому листи. — А потім принесіть мені брошуру про нічні клуби Міннеаполіса, ви знайдете їх у пачці з літерою «К». Вона знадобиться мені через пів години, а до того часу прошу мене не турбувати. Гарзд, містере Вендем, ваша пропозиція видається мені доволі принадоною, та я не можу дати остаточної відповіді, поки ретельно не вивчу всі матеріяли. Я отримаю їх завтра після обіду, і відразу ж зателефоную вам. Даруйте, та на разі я не можу відповісти нічого конкретного.

Здається, містер Вендем зрозумів, що з ним ввічливо прощаються, і на його хворобливо-жовтуватому похмурому обличчі з'явилася крива посмішка — він зрозумів усю іронію ситуації.

— Напевно, мені пора іти, — сказав він.

— Усього доброго, я вам обов'язково зателефоную, — ввічливо відповів Вінд. — Вибачте, що я не проводжаю вас, та зараз у мене дуже термінова справа. Фенере, — звернувся він до секретаря, — проведіть містера Вендема до автомобіля і залиште мене на пів години. Мені потрібно дещо обміркувати. А потім зайдіть до мене.

Троє чоловіків вийшли у коридор разом і зачинили за собою двері. Кремезний слуга Вілсон пішов до чергового, а двоє інших повернули у протилежний бік, до ліфта, тому що кабінет Вінда був розташований на чотирнадцятому поверсі. Та не встигли вони відійти від дверей навіть на ярд, як побачили, що до них прямує статечний чоловік. Він був високий і широкоплечий, а масивності цій постаті додавав світлий костюм, велика крисата панاما і такий же великий ореол світлого волосся. У цьому ореолі обличчя чоловіка видавалося сильним і красивим, як у римського імператора, якщо не звертати уваги на хлоп'ячий блиск в очах і блаженну посмішку.

— Містер Ворен Вінд у себе? — люб'язно запитав чоловік.

— Містер Ворен Вінд зараз зайнятий, — відповів Фенер. — Його не можна турбувати. Я — його секретар, і можу передати йому будь-яке повідомлення.

— Містера Ворена Вінда немає ані для папи римського, ані для коронованих осіб, — з кислою посмішкою додав нафтовий магнат. — Містер Ворен Вінд аж надто перебірливий. Я прийшов, щоб запропонувати йому двадцять тисяч доларів, на певних умовах, звичайно ж, а він велів мені прийти іншим разом, ніби я посильний, хлопчисько, що прибіжить на перший же його поклик.

— Чудово бути хлопчиськом, — відповів незнайомец, — а ще краще — почути поклик. Я ось прийшов, щоб передати містеру Вінду поклик, який він просто зобов'язаний почути.

Це поклик великої, прославленої країни на Заході, де формуються справжні американці, поки ви отут спите і хропите. Ви просто передайте йому, що Арт Олбойн з Оклахома-Сіті прийшов, аби повернути його.

— Я повторюю ще раз — зараз нікому не можна до нього заходити, — різко заперечив рудоволосий секретар. — Він розпорядився, щоб упродовж пів години його ніхто не турбував.

— Ви, люди на Сході, не любляете, коли вас турбують, — бадьоро відповів життєрадісний містер Олбойн. — Та, здається, на Заході зірвався потужний вітер, і він вас обов'язково потурбує. Ваш містер Вінд вираховує, скільки коштів витратити на ту чи ту відсталу релігію, а я вам кажу: будь-яка релігія, яка не бере до уваги нового руху Великого Духа в Техасі та Оклахомі, не є релігією майбутнього.

— Так-так! Знаємо ми ваші релігії майбутнього, — презирливо відповів мільйонер. — Їх варто прочесати густим гребінцем, бо заросли коростою як собаки. Була тут одна жінка на ім'я Софія, їй краще пасувало б ім'я Сапфіра. Фальсифікація, що їй говорити. Прив'язували нитки до столів та тамбуринів. А потім було ще одне товариство, вони називали себе «Невидиме життя» і стверджували, що можуть зникати, коли захочуть. От вони і зникли, а з ними — тисяча моїх доларів. А ще я знав Юпітера Ісуса з Денвера, я зустрічався з ним упродовж кількох тижнів, та він також виявився звичайним шахраєм. Ще був пророк з Патагонії, він уже давно накивав п'ятами у свою Патагонію. Ні-ні, з мене досить, тепер я вірю лише в те, що бачу на власні очі. Здається, це називають атеїзмом.

— Та ні, ви мене не так зрозуміли, — нетерпляче заперечив чоловік з Оклахоми. — Якщо так міркувати, то я також атеїст, як і ви. У нашому русі немає нічого надприродного, жодного марновірства, лише чиста наука. Єдина правильна і справжня наука — це здоров'я, а єдине справжнє і правильне здоров'я — вміти дихати. Наповніть свої легені просторим повітрям прерій, і ви зможете здути оті ваші затхлі східні містечка в океан. Ви здуєте ваших знаменитостей, як пух чортополоху. Ми не молимося, ми дихаємо.

— Гадаю, саме це ви й робите, — втомлено промовив секретар. На його розумному обличчі була помітна втома. Однак він терпеливо і ввічливо вислухав обидва монологи (можливо, щоб спростувати легенди про те, що американці — нахабні та нетерплячі).

— Жодної містики, — продовжував Олбойн, — лише велике і природне явище. Воно стоїть за усіма містичними здогадками. От навіщо юдеям знадобився Бог? Щоб вдихнути подих життя у ніздрі людини. А в Оклахомі ми впираємося цим диханням з допомогою власних ніздрів. Слово «дух» означає «дихання». Життя, прогрес, пророцтво — все це зводиться до одного, до дихання.

— Дехто дозволив би собі сказати, що все зводиться до базікання, — сказав Вендем, — та я радий, що бодай ви не вдаєтеся до богословського базікання.

На розумному обличчі секретаря, яке порівняно з волоссям виглядало особливо блідим, промайнув якийсь дивний вираз, подібний на затаєну гіркоту.

— А от я не радий, — промовив він. — Та нічого не можу зробити. Здається, вам подобається бути атеїстом, тому ви можете вірити у що заманеться. А я... Бог свідок, я хотів би, щоб Він таки існував. Та Його немає. Така вже моя доля.

Раптом їм усім стало моторошно, вони зрозуміли, що до їхньої групи, яка зупинилася біля кабінету містера Вінда, нечутно і непомітно приєднався ще один чоловік. Ніхто із співрозмовників не міг сказати, як давно цей четвертий стояв біля них, та він виглядав так, ніби поштиво і несміливо дочікується можливості сказати щось дуже важливе. Присутні були схвильовані суперечкою, і в якусь мить їм видалося, що незнайомець виринув з-під землі, ніби гриб. Зрештою, він навіть був подібний на великий чорний гриб: невисокий, оцупкуватий і незугарний, у великому чорному капелюсі. Схожість була б ще більшою, якби справжні гриби мали звичку носити безформні й обшарпані парасольки.

Секретар здивувався також тому, що незнайомець виявився священником. Та коли він звернувся до Фенера, повернувши до нього своє кругле обличчя, яке виглядало з-під

круглого капелюха, і простодушно запитав, чи містер Ворен Вінд у себе, то секретар відповів ще роздратованіше, аніж кілька хвилин тому.

Однак священик виявив наполегливість.

— Мені справді дуже важливо побачити містера Вінда, — сказав він. — Можливо, це видасться дивним, та це все, що мені потрібно. Я не хочу з ним розмовляти. Я просто хочу переконатися, що він у себе в кабінеті, і що його можна бачити.

— От я вам і кажу: він у себе в кабінеті, але бачити його не можна, — відповів Фенер, і відчувалося, що його роздратування постійно зростає. — Що це означає — «переконатися, що він у себе в кабінеті»? Звичайно, він у себе. Ми залишили його там кілька хвилин тому і відтоді не відходили ані на крок від дверей.

— Добре-добре, я лише хочу переконатися, що з ним все гаразд, — уперто продовжував священик.

— А в чому річ? — роздратовано запитав секретар.

— Річ у тому, що в мене є серйозні, я б навіть сказав, поважні причини, сумніватися у тому, що з ним справді все гаразд.

— О Господи! — з люттю вигукнув Вендем. — Напевно, знову йдеться про якісь забобони.

— Здається, мені варто все пояснити, — серйозно промовив священик. — Виглядає на те, що ви не дозволите мені навіть заглянути у шпарку, поки я не розповім вам усю історію.

Він якусь мить помовчав, а потім продовжував, не звертаючи уваги на здивовані обличчя присутніх.

— Я йшов вулицею вздовж колони і раптом побачив обірванця, який вибіг з-за рогу на дальньому кінці «Півмісяця». Він біг мені назустріч. Я роздивився цю велику кістляву постать і впізнав знайоме обличчя. Це було обличчя одного ірландця, якому я свого часу трохи допоміг. Його імени я не називатиму. Коли він помітив мене, то хитнувся і вигукнув: «Святі угодники, отче Бравне, та це ж ви! Але й налякали ви мене! Це ж треба — зустріти вас саме сьогодні!». З цих слів я зрозумів, що він скоїв щось недобре. Зрештою, він не дуже

мене злякався і відразу ж почав розповідати. А розповів мені ірландець дуже дивну історію. Спочатку він запитав мене, чи я знаю Ворена Вінда, я відповів, що ні, хоча насправді мені було відомо, що той живе у цьому будинку. Тоді ірландець продовжував: «Вінд вважає себе ледь не Господом Богом, та якби він почув, що я про нього кажу, то взяв би й повісився». І він кілька разів це істеричко повторив: «Так, він узяв би й повісився!». Я запитав, чи він не зробив нічого поганого цьому Вінду, а той відповів мені дуже дивно: «Я взяв пістолет і зарядив його не кулею чи шротом, а прокляттям». Як я встиг помітити, потім він пробіг перевулком між оцим будинком і стіною, тримаючи в руці пістолет з холостим зарядом, а потім вистрілив у стіну, ніби це мало б завдати якоїсь шкоди будинкові. І ще він додав: «Я прокляв його страшним прокляттям, я побажав йому, щоб пекельна помста схопила його за ноги, а Боже правосуддя — за волосся, і щоб вони розірвали його навпіл, як Юду, щоб навіть його духу більше не було на цій землі». Зараз не важливо, про що я ще розмовляв з цим бідолашним, та коли ми попрощалися, він дещо заспокоївся. А я обійшов будинок, аби перевірити його розповідь. Неподалік під стіною лежав старий іржавий пістолет. Я досить знаюся на зброї, щоб зрозуміти — пістолет був заряджений лише дрібкою пороху. На стіні залишилися лиш кілька плям і жодного сліду від кулі. Цей постріл не спричинив жодної шкоди, крім прокляття, кинутого у небо. Ось тому я прийшов сюди, аби дізнатися, чи з містером Вореном Віндом усе гаразд.

Фенер посміхнувся.

— Можу вас запевнити — з ним усе гаразд. Якихось кілька хвилин тому ми залишили його в кабінеті, він сидів за своїм столом і писав. Містер Вінд був у кабінеті один, приміщення височить над вулицею на висоті сто фунтів і розташоване так, що туди не сягне жоден постріл, навіть якби ваш знайомий стріляв справжніми кулями.

— І все ж таки, — серйозно промовив отець Бравн, — я хотів би зайти і поглянути на нього власними очима.

— Але ви не зайдете, — різко заперечив секретар. — Господи милостивий, та невже ви справді вірите у прокляття?!

— Ви забуваєте, — кепкуючи, сказав мільйонер, — що вельмишановний джентльмен саме займається тим, що роздає благословення та прокляття. То у чому річ, сер? Якщо з допомогою прокляття його послали у пекло, то чому б вам не повернути його звідти з допомогою благословення? Яка користь від ваших благословінь, якщо вони не спроможні перемогти одне прокляття якогось бездомного ірландця?

— А хіба сьогодні ще хтось вірить у щось подібне? — за-протестував уродженець Заходу.

— Гадаю, отець Бравн вірить багато у що, — продовжував Вендем, який усе ще був роздратований візитом у Вінда та цією суперечкою. — Отець Бравн вірить, що відлюдник перетнув річку верхи на крокодилі, викликавши його невідомо звідки з допомогою закляття, а потім наказав крокодилу здохнути, і той слухняно здох. Отець Бравн вірить, що якийсь святий помер, а після смерти потроївся, щоб ошасливити три парафії, кожна з яких вважається місцем його народження. Отець Бравн вірить, що один святий повісив свій плащ на сонячний промінь, а інший на плащі переплив Атлантичний океан. Отець Бравн вірить, що у священного віслюка було шість ніг, і що дім у Лоретто літав у повітрі. Він вірить у те, що сотні кам'яних дів могли плакати і ридати упродовж тривалого часу. Тому він запросто повірить у те, що людина могла зникнути через щілину у дверях або випаруватися із зачиненої кімнати. Напевно, він не надто зважає на закони природи.

— Зате я повинен зважати на закони Ворена Вінда, — втомлено відіззався секретар, — а він полюбляє залишатися один тоді, коли йому заманеться. Вілсон скаже вам те саме.

Саме в цей момент у коридорі з'явився кремезний слуга, якого Вінд просив принести якусь статтю.

— Вілсон сяде на лавку біля чергового і буде сидіти доти, поки його не покличуть, і лише тоді він зайде у кабінет. І я вчиню так само. Ми з ним чудово розуміємо, чий хліб їмо, і навіть сотні святих, ангелів та архангелів отця Бравна не змусять нас про це забути, — урочисто завершив секретар.

— Стосовно ангелів і архангелів... — почав було священник.

— То це все нісенітниця, — замість нього завершив Фенер. — Я не хочу сказати нічого образливого, та такі справи цілком придатні для каплиць, монастирів та інших дивацьких місць. А через двері американського готелю духи не проникнуть.

— Але люди можуть відчинити навіть двері американського готелю, — терпеливо заперечив отець Бравн. — І, на мою думку, найпростіше їх відчинити.

— А ще простіше — втратити свою роботу, — відповів секретар. — Ворен Вінд не триматиме у себе секретаря-простака. У кожному разі, такого наївного, аби вірити у казки, що ви розповідаєте.

— Гарзд, — серйозно сказав священник, — це правда — я вірю у багато що, у що ви, ймовірно, не вірите. Та мені довелося б довго перераховувати це і доводити, що я таки маю рацію. А от відчинити двері і довести, що я помиляюся, займе не більше двох секунд.

Здається, ці слова знайшли відгук в азартній та неспокоїній душі людини з Заходу.

— Правду кажучи, я не проти довести, що ви не маєте рації, — промовив Олбойн, рішуче підійшовши до дверей, — і я таки доведу.

Він різко відчинив двері і зазирнув до кімнати. З першого погляду було зрозуміло, що Ворена Вінда за столом не було. Далі він зрозумів, що в кабінеті його взагалі немає.

Фенер, немов наелектризований, також раптом побіг уперед.

— Вінд може бути в спальні, — коротко сказав він, — напевно, він там.

І секретар зник вглибині готельного номеру. Всі інші стояли, озираючись довкола. Вони бачили суворе, аскетично строге меблювання кабінету. Поза сумнівом, в кімнаті не могла б сховатися навіть миша, не кажучи вже про людину. В ній не було жодних завіс і, що дивно для американських готелів, не було шафи. Навіть стіл був звичайною конторкою лише з однією шухлядою. Стільці жорсткі, з високими спинками, і чимось нагадували скелети. Через мить у внутрішніх дверях знову з'явився секретар, який вже оглянув

інші приміщення. Відповідь можна було прочитати у його очах, та губи рухалися ніби механічно, і він різко запитав:

— Він тут не проходив?

Присутні навіть не спромоглися бодай щось відповісти на запитання Фенера. Їхній розум ніби наштовхнувся на глуху стіну, подібну до тієї, яку вони бачили у вікні, і яка у вечірніх сутінках видавалася сірою.

Вендем підійшов до вікна, біля якого він стояв пів години тому, сперся на підвіконник і визирнув. На стіні не було ані пожежної драбини, ані труби чи найменшого виступу, за який можна було б ухопитися. На іншому боці вулиці стіна також була цілком гладкою. Вендем ще раз поглянув вниз, ніби сподіваючись побачити там зниклого філантропа, та на тротуарі він побачив лише невелику темну пляму, можливо, це був пістолет. Тим часом Фенер підійшов до іншого вікна, з якого було видно невеликий декоративний парк. Через гіллясті дерева йому не вдалося як слід роздивитися, що ж діється у парку. Вендем і Фенер майже одночасно відійшли від вікон і зіткнулися у сутінках, на полірованих столах тьмяніли останні відблиски сонячних променів. Фенер увімкнув світло, і кімната раптом набула чітких і виразних обрисів.

— Кілька хвилин тому ви сказали, що Вінда не поцілить жоден постріл знизу, — похмуро промовив Вендем, — навіть якщо пістолет був би заряджений. Та все ж таки, якщо б куля потрапила в нього, то він не міг би тріснути, як мильна бульбашка.

Секретар, ще більше блідий, аніж зазвичай, роздратовано глянув на жовчне обличчя мільйонера.

— Звідки у вас такий похмурий настрій? До чого тут кулі та бульбашки? Чому б йому не бути живим?

— А й справді, чому? — спокійно відповів Вендем. — Скажіть мені, де він, і я скажу вам, як він туди потрапив.

Дещо завагавшись, секретар пробурмотів:

— Напевно, ви таки маєте рацію. Ми зіткнулися саме з тим, про що говорили. Було б дивно, якби ми дійшли висновку, що прокляття таки має якусь силу. Але хто зміг дістатися до Вінда, зачиненого у своєму кабінеті?

До цього моменту містер Олбойн з Оклахоми стояв посеред кімнати, широко розставивши ноги, здавалося, що і білий ореол довкола його голови, і очі виражають щире здивування. Він неухважно, з зухвалістю розбещеної дитини, сказав:

— Містере Вендем, здається, ви його недолюблювали?

Довге жовте обличчя містера Вендема спохмурніло ще більше і через це видавалося ще довшим, та він посміхнувся і спокійно відповів:

— Якщо йдеться про збіг обставин, то, здається, саме ви сказали, що вітер з Заходу здує наших великих мужів, як пух чортополоху.

— Я пам'ятаю, що саме говорив, — відповів Олбойн, — та як це, до лиха, сталося?

Мовчанку порушив Фенер, який несподівано і запально промовив:

— Про цю справу можна сказати лише одне: цього просто не було. Цього просто не могло бути.

— Ні, — раптом відізався отець Бравн, — це було.

Усі аж здригнулися. Правду кажучи, вони вже забули про непомітного невисокого чоловіка, який намовив їх відчинити двері. Тепер вони згадали про це і змінили своє ставлення до нього. Це було ніби розкаяння, адже спочатку вони висміяли його, а тепер на власні очі у всьому переконалися.

— От халепа! — вигукнув запальний уродженець Заходу, який зазвичай говорив те, що думає. — У цьому щось є!

— Ваша превелебносте, мушу визнати, — промовив Фенер, похмуро роздивляючись стіл, — що ваші здогадки були обґрунтовані. Цікаво, що ви нам ще скажете.

— Можливо, він скаже нам, що робити далі, чорт забирай! — сардонічно відповів Вендем.

Низенький священник поставився до цієї ситуації скромно, але діловито.

— Єдине, що я можу придумати, — сказав він, — то спочатку треба повідомити власника готелю про все, що трапилось, а потім пошукати мого знайомого з пістолетом. Він зник за тим рогом «Півмісяця», де розташований сад. Там є місця, які полюбляють різні волоцюги.

Переговори з адміністрацією готелю призвели до переговорів з поліцією, все це забрало чимало часу, і коли чоловіки вийшли під склепіння довгої колони, уже настала ніч. «Півмісяць» виглядав таким же холодним і зігнутим, як його небесний побратим. Той саме піднімався над верхівками дерев, а четверо чоловіків завернули за ріг будівлі й опинилися біля невеликого парку. Ніч приховала у ньому все штучне й міське, і коли вони зайшли вглиб парку, то на мить усім видалося, що потрапили у якесь дивне місце за сотні миль від «Півмісяця». Якийсь час всі мовчали, та раптом Олбойн, чоловік безпосередній та емоційний, не витримав:

— Я здаюся, — вигукнув він, — я — пас. Ніколи не думав, що колись мені доведеться зіткнутися з чимось подібним. Та що тут поробиш, коли щось таке само стикається з тобою? Отче Бравне, вибачте мені. Я вимушений визнати, що ви таки мали рацію. Від сьогодні я починаю вірити у казки. Містере Вендеме, от ви кажете, що атеїст і вірите лише в те, що бачите на власні очі. І що ж ви бачите? Точніше, чого ви не бачите?

Вендем лише похмуро кивнув.

— Та що ви, це ж усе просто, це лише дерева і місяць, — вперто заперечував Фенер. — У місячному світлі дерева видаються дивними, гілки стирчать чудернацько. От погляньте на оту, наприклад...

— Так, — відповів отець Бравн, він зупинився і почав вдивлятися у заплутані гілки. — Справді дуже дивна гілка.

Він помовчав, а потім додав:

— Здається, вона зламана.

Цього разу в його голосі почувалася нотка, від якої присутнім зробилося моторошно. Справді, з дерева щось звисало, це щось справді було схоже на зламану суху гілку. Однак це була не гілка. Коли вони підійшли ближче, Фенер, лайнувшись, аж відскочив убік. Потім він підбіг, зняв петлю з шиї бідолашного чоловіка, з голови якого звисали пасма сивого волосся. Фенер ще не опустив тіло з дерева, а вже знав, що знімає труп. Дерево було обмотане довжелезною мотузкою, на короткому кінці якої з гілки звисало мертве тіло. Велика

садова діжка відкотилася від ніг трупа лише на ярд, ніби стілець, який самогубець відштовхнув ногами.

— О Господи! — прошепотів Олбойн, і не було зрозуміло, чи це молитва, чи богохульство. — Як говорив той волоцюга? «Якби він почув, то взяв би і повісився»? Так він сказав, отче Бравне?

— Так, — відповів священник.

— Дивно, — глухо промовив Вендем. — Я ніколи навіть не думав, що побачу чи визнаю щось подібне. Та що тут скажеш? Прокляття здійснилося.

Фенер стояв, закривши обличчя руками. Священник доторкнувся до його руки.

— Ви були дуже прив'язані до нього?

Секретар забрав руки з обличчя, в місячному світлі його обличчя видавалося мертвотно-блідим.

— Я ненавидів його з усіх сил, — відповів він, — і якщо його вбило прокляття, то цілком можливо, що моє.

Священник міцно стиснув його лікоть і надзвичайно серйозно промовив:

— Заспокойтесь, будь ласка, це не ваша провина.

У поліції виникли неабиякі труднощі, коли довелося опитувати чотирьох свідків, причетних до цієї справи. Усі четверо були шанованими людьми і заслуговували на цілковиту довіру. А один з них, Сайлас Вендем, нафтовий магнат, користувався неабияким авторитетом. Перший поліцейський, який спробував висловити недовіру до його слів, відразу відчув на собі невдоволення мільйонера.

— Не смійте мені говорити, щоб я тримався фактів, — різко відповів мільйонер. — Я тримався фактів ще тоді, коли вас не світі не було, а тепер факти самі тримаються за мене. Я вам розповідаю, що трапилося, а вам повинно вистачити розуму, щоб бодай правильно все це записати.

Згаданий поліцейський був чоловіком молодим, невисокого чину, і тому у нього було доволі нечітке уявлення про те, що мільйонер — людина до тої міри важлива, що з ним не можна поводитися, як зі звичайним громадянином. Тому він передав Вендема та інших свідків своєму начальнику.

інспектору Колінзу, людині з набагато більшим досвідом. Це був сивіючий чоловік, він розмовляв дещо грубувато і ніби заспокійливо, увесь його вигляд говорив про те, що він добродушний, однак нісенітниць не слухатиме.

— Так-так, — поволі промовив він, дивлячись на трьох свідків, — дивна у нас вимальовується ситуація.

Отець Бравн уже повернувся до своїх щоденних обов'язків, а от Сайлас Вендем вирішив тимчасово відкласти виконання своїх надзвичайно важливих і відповідальних справ на годину-дві, щоб дати свідчення про свої неймовірні пережиття. Обов'язки Фенера припинилися у зв'язку зі смертю його працедавця, а що стосується Олбойна, то оскільки ані у Нью-Йорку, ані в якомусь іншому місті у нього не було жодних обов'язків, окрім як проповідувати релігію Дихання Життя або Великого Духа, то в цей момент його ніщо не відволікало від виконання громадянського обов'язку. Ось чому всі троє стояли в кабінеті інспектора, готові підтвердити свідчення один одного.

— Відразу вам кажу, — бадьоро повідомив інспектор, — не розповідайте мені містичних нісенітниць. Я — людина практична, я поліцейський. А ці байки нехай слухають священики і пастори. Здається, той ваш священик нарозповідав вам байок про прокляття, жахливу смерть і Страшний Суд, та я не маю наміру звертати уваги ані на нього, ані на його релігію. Якщо Вінд вийшов з кімнати, то це означає, що його хтось випустив. І якщо Вінд — на дереві, то це означає, що його хтось повісив.

— Цілком слушно, — сказав Фенер. — Та ми всі бачили, що його ніхто не випускав, а тому виникає питання, як його хтось примудрився повісити?

— А як ніс примудряється вирости на обличчі? — запитав інспектор. — На обличчі у нього виріс ніс, на шиї з'явилася петля. Це факти, а я, як уже говорив, чоловік практичний і тримаюся фактів. Чудес не буває. Це зробила людина.

Олбойн стояв позаду, його масивна постать була природним фоном для більш худорлявих та енергійних свідків. Він стояв, схиливши білу голову, й у нього був доволі відсторо-

нений вигляд, та, почувши останні слова інспектора, Олбойн підвів голову, ніби лев, труснув білою гривовою, і знову повернувся до реальності, хоч вигляд у нього був все ще ошелешений. Він підійшов уперед, й у всіх склалося враження, що виглядає ще огрядніше. Вони завчасно почали вважати його дурнем чи шарлатаном, та Олбойн був не таким вже й простаком, коли стверджував, що у ньому прихована сила, як у західного вітру, що накопичує свою могуть, аби змести все нікчемне з лиця землі.

— То ви, містере Колінз, стверджуєте, що є чоловіком практичним, — голос Олбойна прозвучав м'яко і водночас важко. — Упродовж нашої бесіди ви згадали про це вже двічі чи тричі, так що помилитися я не міг. Ну що ж, це буде дуже важливим фактом для тої особи, яка писатиме вашу біографію, змальовуючи ваше життя, збираючи всі публікації і застольні бесіди, зацікавиться родинними фотографіями, де вам п'ять років, і дагеротипом* вашої бабусі та краєвидів рідного містечка. Сподіваюся, ваш біограф не забуде згадати й про те, що у вас був кирпатий ніс, на ньому прищ, а також про те, що ви були таким огрядним, що стоячи не бачили власних ніг. Оскільки ви надзвичайно практична особа, то може оживите Ворена Вінда і детально розпитаєте його, як людина на практиці проходить через сталеві двері. Та мені чомусь видається, що ви помиляєтеся. Коли всемогутній Господь створив вас, то просто хотів нас розсмішити.

З притаманною йому театральністю Олбойн повільно підійшов до дверей, перш ніж збентежений інспектор спромігся щось йому відповісти, і жодні виправдання чи заперечення вже не могли відібрати в Олбойна відчуття тріумфу.

— Гадаю, ви таки маєте рацію, — промовив Фенер. — Якщо оце — практична людина, то я волю мати справу зі священниками.

Ще одну спробу встановити офіційну версію подій зробили тоді, коли представники влади повністю зрозуміли, ким

* Дагеротип — зображення, яке отримують на металевій пластинці, покритій йодистим сріблом, цей спосіб винайшов французький вчений Дагер. (прим. перекл.)

насправді є свідки у цій справі, і які наслідки з цього впливають. Інформація потрапила до преси у доволі сенсаційній та безсоромно ідеалістичній формі. Досить швидко численні інтерв'ю з Вендемом стосовно його дивовижної пригоди, статті про отця Бравна та його містичні передчуття схиляли тих, хто керує суспільною думкою, спрямовувати її у більш здорове русло. Наступного разу було знайдено інший підхід до важливих свідків. Їм повідомили, ніби ненароком, про те, що подібними аномальними випадками займається професор Вер, і цей випадок його неабияк зацікавив. Професор Вер був видатним психологом, а особливо він цікавився усім, що бодай якось стосувалося кримінології, і лише через деякий час свідки зрозуміли, що він тісно співпрацював з поліцією.

Професор Вер виявився ввічливим джентльменом, одягненим у світло-сірий костюм, з артистичною краваткою і зі світлою гострою борідкою. Він більше був схожий на пейзажиста, аніж на вченого. Манери цього чоловіка свідчили не лише про його люб'язність, а й про щирість.

— Так, так, я знаю, — посміхнувся він. — Здогадуюся, що вам довелося пережити. Під час розслідувань психологічного типу поліція не виявляє особливих розумових здібностей, правда ж? Звичайно ж, інспектор Колінз повідомив вам, що його цікавлять факти і лише факти. Яка абсурдна помилка! У таких справах потрібні не лише факти. Дуже важливо звертати увагу на гру уяви.

— То що ж, ви хочете ствердити, — похмуро сказав Вендем, — що ми все це вигадали, і всі ці факти — лише гра нашої уяви?

— Анітрохи, — заперечив професор. — Я просто хочу сказати, що поліція, м'яко кажучи, помиляється, коли в таких справах не звертає уваги на психологічний аспект. А він надзвичайно важливий, хоча у нас мало хто це розуміє. Ось, наприклад, зверніть увагу на індивіда. Я, знаєте, і раніше чув про отця Бравна, він один з найзнаменитіших людей нашого часу. Таких людей, як він, оточує особлива атмосфера, і нікому не відомо, якою мірою нерви та розум інших людей

потрапляють під її тимчасовий вплив. Гіпноз може бути присутнім у нашому щоденному спілкуванні, і людина може бути загіпнотизованою. Зовсім не обов'язково проводити сеанси гіпнозу зі сцени у великому залі. Релігія отця Бравна добре знається на тому, як психологічна атмосфера може впливати на людину, і вміє вчасно це використати. Вона чудово розуміє значення різноманітних впливів музики на людей і тварин, вона навіть може...

— Та про це що ви говорите? — запротестував Фенер. — Ви що ж, хочете сказати, що отець Бравн пройшов коридором, тримаючи під пахвою церковний орга́н.

— Та ні, йому не треба було вдаватися до таких фокусів, — засміявся професор. — Він уміє сконцентрувати суть усіх цих спіритуалістичних звуків і навіть запахів у кількох стриманих жестах, ніби в школі добрих манер. Отець Бравн навіть може примудритися так зосередити ваш розум на чомусь надприродному лише з допомогою своєї присутності, що всі природні обставини просто вислизнуть з-під вашої уваги. Як уже відомо, — продовжував він далі, апелюючи до здорового глузду, — чим більше ми вивчаємо проблему людської спостережливості, тим менше її розуміємо. Лише одна з двадцяти осіб здатна спостерігати. І приблизно одна зі ста спроможна спостерігати детально. Та навряд чи одна зі ста осіб спроможна помітити, запам'ятати, а потім описати те, що побачила. Науковці постійно проводять експерименти, які показують, що люди, нерви яких перенапружені, вважають, що двері зачинені, коли насправді вони відчинені, або навпаки. Люди навіть не можуть дійти згоди стосовно того, скільки вікон чи дверей було перед ними в якийсь конкретний момент. У білий день вони відчувають зорові галюцинації. І це трапляється з ними навіть без зовнішнього гіпнотичного впливу, а в цій справі ми зіткнулися з дуже сильною особою, яка має дар переконувати. А конкретно: закріпити у вашому розумі образ розлюченого ірландського волоцюги, який кидає в небо прокляття і робить холостий постріл, луна якого повернулася небесним покаранням.

— Професоре! — вигукнув Фенер. — Та я на смертному ложі готовий заприсягтися, що двері до кабінету Вінда не відчинялися.

— Останні експерименти, — спокійно продовжував професор, — свідчать про те, що наша свідомість не є безперервною, вона є послідовним ланцюгом вражень, які дуже швидко змінюються, мов у кіно. Цілком можливо, що хтось чи щось може діяти лише в той момент, коли, так би мовити, завіса опускається. Цілком можливо, що умовна мова заклинань та різноманітні фокуси побудовані саме на цих коротких митях сліпоти між спалахами зору. Так ось, цей священник і проповідник трансцендентних ідей нафарширував вас трансцендентними образами, наприклад, образом кельта, який, немов титан, руйнує вежу з допомогою прокляття. Я також припускаю, що він супроводжував це якимось непомітним, але важливим жестом, спрямувавши ваші очі та розум у бік невідомого вбивці, що перебував на вулиці. А можливо, в цей момент відбулося ще щось, може, хтось пройшов повз.

— Вілсон, слуга. Він пройшов коридором, — пробурмотів Олбойн. — А потім усівся на лавці і чекав, але він нас зовсім не відволікав.

— А ось це ви не можете стверджувати з такою впевненістю, — заперечив Вер. — Можливо, суть захована саме у цьому епізоді, а найвірогідніше, що ваша увага була прикована до якогось жесту священника, який розповідав вам свої байки. І саме в один з таких чорних спалахів містер Ворен Вінд потиху висковзнув з кімнати і пішов назустріч своїй смерті. Це найвірогідніше пояснення. Воно може слугувати ілюстрацією останніх відкриттів: наша свідомість — це не безперервна лінія, а радше пунктирна.

— Дуже пунктирна, — пробурмотів Фенер. — Щоб не сказати — порожнеча з крапками.

— Адже ви насправді вірите, — запитав Вер, — що ваш бос був зачинений в кімнаті, ніби в камері?

— Краще вірити в це, ніж вважати, що мене потрібно зачинити в кімнаті, яка обита повстю, — заперечив Фенер. —

Професоре, ось це мені і не подобається у вашій теорії. Я радше довірюся священику, який вірить у чудо, аніж перестану вірити у право будь-якої людини вірити у факти. Священик говорить мені, що людина може взивати до Бога, про якого я нічого не знаю, і Він відістане за неї згідно з законами вищої справедливості, про яку я теж нічого не знаю. Я не можу заперечити, я можу лише сказати, що нічого у цьому не тямлю. Та якщо прохання і постріл волоцюги-ірландця почули у вищому світі, то цей світ цілком міг відізнатися у такий дивний спосіб. Однак ви переконуєте мене у тому, що не варто довіряти власним п'ятьом органам чуття. Ви що ж, гадаєте, що ціла процесія ірландців з мушкетами на плечі могла промарширувати повз нас, поки ми стояли і розмовляли, достатньо було лише, щоб вони робили це у чорні спалахи нашої свідомості. Та якщо послухати вас, то чудеса католицьких святих, такі от, як матеріалізація крокодила чи висіння плаща на сонячному промені, видаються цілком розумними і природними.

— Ах, то ви так заговорили! — різко промовив професор Вер. — Ну що ж, якщо ви твердо вирішили вірити у вашого священика та його ірландця-чудотворця, то я більше не маю що сказати. Як я розумію, у вас не було можливості ознайомитися з досягненнями психології.

— Саме так, — сухо відповів Фенер, — зате у мене була можливість познайомитися з деякими психологами.

І, ввічливо кланяючись, він вивів усю делегацію з кабінету вченого. Фенер мовчав, поки вони не опинилися на вулиці, а там вибухнув красномовством.

— Та ці психологи божевільні! Сновиди! — роздратовано вигукував він. — Що вони собі думають?! Що трапиться зі світом, якщо люди не віритимуть власним очам?! Я не проти прострілити його дурнувату головешку, а потім пояснити, що зробив це у чорний спалах своєї свідомості, чи як він там говорив! Можливо, чудо отця Бравна і надприродне, та він говорив, що так станеться, і все саме так і трапилося. А ті божевільні психологи щось побачать, а потім стверджують, що нічого не було. Слухайте, от мені видається, що ми про-

сто зобов'язані повідомити всім про те, що нам сказав отець. Ми ж з вами нормальні, розумні і тверезі люди, ми ж ніколи не вірили в жодні нісенітниці. У той день ми не були п'яні, ми не перебували в релігійному екстазі. Просто, все трапилося саме так, як він і говорив.

— Я з вами цілком погоджуюся, — відповів мільйонер. — Цілком можливо, це буде початком великої епохи у сфері релігії. Так чи инак, отець Бравн, який належить до цієї сфери, залишить у ній відчутний слід.

Минуло кілька днів, і отець Бравн отримав дуже ввічливу записку, підписану Сайласом Т. Вендемом. Священника запрошували у визначений час з'явитися на місце зникнення містера Вінда, щоб засвідчити цю неймовірну подію. Щойно про цей випадок дізналася преса, як у газетах почали з'являтися різноманітні статті представників окультизму. Йдучи на місце події, отець Бравн тут і там помічав яскраві афіші: «Зникнення магната», «Прокляття вбиває філантропа». Коли священник піднявся ліфтом на потрібний поверх, то побачив, що всі уже зібралися: Вендем, Олбойн і секретар. Він також помітив, що вони ставляться до нього якимось по-іншому, з пошаною та навіть благоговінням. Коли отець Бравн увійшов, усі стояли біля конторки Вінда, де лежав великий аркуш паперу та письмове приладдя. Вони повернулися, щоб привітатися зі священником.

— Отче Бравне, — промовив уродженець Заходу, який дещо подорослішав, усвідомлюючи важливість своєї місії, адже саме йому довірили цю промову, — ми запросили вас сюди насамперед для того, щоб вибачитися і подякувати вам. Ми змушені визнати, що саме ви першим належно зрозуміли всю ситуацію. А ми всі без винятку виявилися твердолобими скептиками, та тепер ми усвідомлюємо, що людина повинна розбити цю кам'яну шкаралущу, аби збагнути великі таємниці, приховані від світу. Ви обстоюєте ці таємниці, ви обстоюєте їх надприродне пояснення, і ми визнаємо вашу перевагу. Ми записали наші свідчення, і вважаємо, що документ буде неповним без вашого підпису. Ми хочемо передати точні факти в Товариство психологічних досліджень, тому

що інформації, котрі з'являються в газетах, важко назвати точними. Ми все описали: і те, як на вулиці ірландець вимовив прокляття, і те, як людина, що перебувала в зачиненій кімнаті, якимось незбагненим чином звідти зникла, а потім труп матеріялізувався у вигляді самовбивці, який повісився на дереві. Ось все, що можемо розповісти про цей випадок, ми бачили це на власні очі. А оскільки ви перший повірили в це диво, то вважаємо, що ви перший повинні підписати цей документ.

— Правду кажучи, я не зовсім упевнений у тому, що я повинен це зробити, — збентежено промовив отець Бравн.

— Ви не хочете підписуватися першим?

— Ні, я хочу сказати, що взагалі не хочу підписуватися, — скромно відповів отець Бравн. — Розумієте, людині мого фаху не зовсім личить несерйозно ставитися до чудес і займатися містифікаціями.

— Я вас не розумію! Ви ж перший назвали чудом усе, що трапилося, — здивувався Олбойн.

— Мені дуже шкода, — твердо промовив отець Бравн, — боюся, тут сталася помилка. Я не пригадую, що називав це дивом чи чудом. Я лише сказав, що це може трапитися. А ви стверджували, що цього не може бути, інакше це потрібно було б назвати чудом. Та це трапилося, і всі заговорили про чудо. Я ж від початку і до кінця не сказав ані слова про чудеса чи про магію, чи про щось подібне.

— А я думав, що ви вірите в чудеса, — розчаровано промовив секретар.

— Так, — відповів отець Бравн, — я вірю в чудеса. Я вірю в тигрів-люджерів, та вони не ввижаються мені на кожному кроці. Якщо мені потрібні чудеса, я знаю, де їх шукати.

— Я щось не можу зрозуміти вашої позиції! — ревно заперечив Вендем. — У ній є якась зашореність, а мені видається, що у вас цього немає, хоча ви й священник. Хіба ви не бачите, що таке чудо може перевернути сторчма увесь матеріялізм? Воно на весь світ проголосить, що надприродні сили можуть діяти, і вони діють. Ви ж прислужитеся релігії, як це не вдавалося ще жодному священнику.

Отець Бравн випрямився, здавалося, що вся його низенька і незграбна постать наповнилася гідністю, в якій не було й крихти самовдоволення.

— Мені здається, ви не зовсім розумієте, про що говорите. Ви ж не хочете, щоб я прислужився релігії з допомогою брехні? Цілком можливо, що релігії таки можна прислужитися з допомогою брехні, та я твердо переконаний у тому, що Богові не вдасться служити з її допомогою. І якщо ви так переконано вмієте говорити про те, у що я вірю, то варто було б мати про це бодай якесь уявлення, хіба ні?

— Я вас не зовсім розумію, — здивовано відізався мільйонер.

— Та я і не сподівався, що ви зрозумієте, — просто відповів отець Бравн. — Ви говорите, що злочин скоїли надприродні сили. Які надприродні сили? Невже ви вважаєте, що ангели взяли і підвісили Вінда на дереві? А що стосується демонів, то... Ні, ні. Люди, які зробили це, вчинили негідно, та вони не переступили межі власної негідности. Вони не були аж такими поганими, щоб звертатися за допомогою до пекельних сил. Я дещо знаю про сатанізм, просто змушений це знати. Я знаю, що це таке. Прихильники диявола горді і хитрі, вони люблять панувати і лякати невинних чимось незбагненним, вони хочуть, щоб у дітей від страху аж мурашки по спині бігали. Ось чому у сатанізмі стільки таємниць, посвячень, таємних спільнот, секретів. Сатаніст бачить лише себе, і хоча ззовні він може видаватися красивим і благородним, та всередині нього завжди ховається гидка, божевільна усмішечка. — Священик раптом здригнувся, ніби його обвіяло крижаним холодом. — Повірте мені, ці люди не мали нічого спільного із сатанізмом. Невже ви гадаєте, що мій знайомий ірландець, божевільний і обшарпаний, який стрімголов біг вулицею, зустрівши мене, зі страху вибовкав половину своєї таємниці і, щоб не вибовкати решту, втік подалі, може бути причетний до сатаністів? Невже ви думаєте, що сатана довірив йому свої таємниці? Я припускаю, що у нього було ще двоє спільників, мабуть, ще гірших, ніж він. Та коли він біг

провулком і вистрілив із пістолета, вигукуючи прокляття, то просто шаленів від люті.

— То що тоді означає вся ота чортівня? — допитувався Вендем. — Іграшковий пістолет і бездумне прокляття не змогли б призвести до того, що трапилося, хіба що йдеться про чудо. Вінд не зник би від цього, ніби гном. І не з'явився б за кількесот метрів звідси з мотузкою на шії.

— Саме так, — різко відповів отець Бравн. — А що вони могли зробити?

— Я вас знову не розумію, — похмуро відізався мільйонер.

— Я кажу: що вони могли зробити? — повторив священник, вперше за усю розмову виявляючи ознаки роздратування. — От ви кажете, що холостий постріл не може зробити те і те, що якби все так і було, то це не призвело б до вбивства. Напевно, ви не запитували у себе: а що могло б трапитися? От що трапилося б, якби у вас під вікнами якийсь маніяк раптом вистрілив із пістолета? Що б ви зробили насамперед?

Вендем замислився.

— Напевно, насамперед я визирнув би з вікна, — відповів він.

— Так, — промовив отець Бравн, — ви визирнули б із вікна. От вам і вся історія. Сумна історія, та тепер вона завершилася. І до того ж у ній є пом'якшувальні обставини.

— І що поганого у тому, що Вінд визирнув з вікна? — допитувався Олбойн. — Він же не випав звідти, бо тоді труп знайшли б на хіднику.

— Ні, він не впав, — тихо відповів отець Бравн. — Він вознісся.

Його голос пролунав ніби удар гонга, ніби відлуння голосу долі, та священник спокійно продовжував:

— Він вознісся, але не на крилах. Це не були крила ангелів чи демонів. Він вознісся на мотузці, на тій мотузці, яку ви бачили у парку. Петля опинилася на його шії в той момент, коли він визирнув з вікна. Ви пам'ятаєте Вілсона, слугу, надзвичайно сильного чоловіка, а Вінд, як вам відомо, важив

дуже мало. Хіба Вілсона не послали за статтею в архів, що був розташований поверхом вище, а там, як відомо, було чимало пакунків, обв'язаних мотузками. Відтоді хтось бачив Вілсона? Думаю, що ні.

— Ви хочете сказати, — поволі промовив секретар, — що Вілсон витягнув його з вікна, як форель на вудочці?

— Так, — відповів отець Бравн, — а потім спустив його через інше вікно вниз, в парк, де третій спільник підвісив його на дереві. Ви ж пам'ятаєте, що провулок майже завжди порожній, навпроти — глуха стіна, а ще пригадайте, що все завершилося через п'ять хвилин після того, як ірландець подав сигнал. Як ви вже зрозуміли, у цій справі діяло троє людей. Цікаво, чи ви можете здогадатися, хто вони?

Присутні все ще дивилися на вікно, за яким виднілася глуха біла стіна, ніхто з них не відповів.

— До речі, — продовжував отець Бравн, — ви не думайте, що я вас засуджую за ваші надприродні висновки, абощо. Причина, власне кажучи, дуже проста. Ви всі присягалися, що є переконаними матеріялістами, а насправді балансуєте на межі віри і готові повірити у що завгодно. У наш час так балансують тисячі людей, та постійно перебувати на цій межі дуже незручно, вона надто гостра. Ви не знайдете спокою, поки не повірите. Ось тому містер Вендем пройшовся густим гребінцем по всіх відомих йому релігіях, саме тому містер Олбойн цитує Священне Писання, будуючи власну релігію, а містер Фенер бурчить на того ж Бога, якого так завзято заперечує. Ось у цьому і полягає ваша двоїстість. Це природно — вірити у надприродне, неприродно — визнавати лише те, що природне. І хоча знадобився лише незначний поштовх, щоб схилити вас до містичних висновків, та все, що відбувалося, було в межах природних і зрозумілих явищ. Мало того, ці явища були неприродно прості. Я припускаю, що важко вигадати якусь простішу історію.

Фенер засміявся, а потім знову спохмурнів.

— Я ось чого не розумію, — сказав він. — Якщо це був Вілсон, то як сталося, що Вінд тримав у себе таку людину?

Як так трапилося, що Вінда вбив той, хто впродовж стількох років постійно був при ньому? Адже Вінд славився тим, що вмів судити про людей.

Отець Бравн стукнув парасолькою по підлозі, і зробив це різко і сильно, як ніколи.

— Так, — відчайдушно відповів священник. — Ось за це його і вбили. Саме за це. Його вбили за те, що він судив про людей, точніше, судив людей.

Усі пильно дивилися на отця Бравна, а він продовжував, немовби не помічав присутніх.

— Ким є людина, щоб судити інших? — запитав він. — Одного чудового дня перед Віндом стояли троє волоцюг, і він швидко, ні миті не замислюючись, розпорядився їхніми доллями, розіславши направо і наліво. Так, ніби з волоцюгами не варто бути люб'язними, не варто добиватися їхньої довіри, не варто дозволяти їм самостійно вибирати собі друзів. І ось, навіть через дванадцять років їхнє обурення не минуло, обурення, яке народилося тієї миті, як Вінд образив їх, наважившись розгадати їхні долі з першого погляду.

— Так, — промовив секретар, — я розумію. І ще я розумію, як це вам вдається розуміти... розуміти такі різні справи.

— Та хай мені грець, якщо я бодай щось розумію, — голосно вигукнув жвавий джентльмен з Заходу. — Ваш Вілсон, так само, як ірландець-волоцюга, — звичайнісінький злочинець, який повісив свого добродійника. В моїй моралі, не важливо, релігія вона чи ні, немає місця для жорстоких убивць.

— Так, він жорстокий злочинець, — спокійно відповів Фернер. — Я його не захищаю, та, гадаю, отець Бравн молиться за усіх, навіть за таких, як...

— Так, — підтвердив отець Бравн, — моя справа — молитися за всіх, навіть за таких, як Ворен Вінд.

ПРОКЛЯТТЯ ЗОЛОТОГО ХРЕСТА

Шестеро людей, які сиділи за невеликим столом, до такої міри не пасували один до одного, що видавалося, ніби вони врятувалися після корабельної аварії і опинилися разом на одному безлюдному острові. Довкола них і справді було море, їхній острівець був усередині іншого острова, великого і літаючого, ніби Лапута. Невеликий стіл був одним із багатьох таких самих столиків в обідньому барі величезного корабля «Моравія», який у нічній темряві рухався у вічну порожнечу Атлантики. У членів компанії за столом не було нічого спільного, окрім того, що всі вони пливли з Америки в Англію. Двоє з них були знаменитостями, решта — непримітні пасажири, а дехто виглядав навіть дещо підозріло.

До знаменитостей належав професор Смейл, один з найбільших авторитетів у сфері археології пізнього періоду Візантійської імперії. Його лекції, проголошені в Американському Університеті, схвалили навіть найбільш авторитетні європейські центри. Його літературним працем був притаманний такий поетичний підхід, просякнутий глибокою симпатією до древньої Європи, що незнайомці дивувалися, коли чули його американську вимову. І все ж він був справжнім американцем. У професора Смейла було довге світле волосся, зачесане назад, воно відкривало квадратний лоб, видовжені риси обличчя, на якому був вираз заклопотаності і бажання діяти. Чимось він нагадував лева, який от-от мав стрибнути.

У компанії була лише одна жінка, журналісти називали її «сама собі голова». За цим столом, зрештою, не лише за ним,

вона була готова грати роль господині, або, краще сказати, повелительки. Це була леді Діяна Вейлс, відома мандрівниця тропіками, а також різними країнами. Та в її вигляді, і в тому, як вона поводитися за столом, не було нічого грубого чи чоловічого. Вона була красивою, а її пишне яскраво-руде волосся нагадувало про тропіки. Її манеру одягатися журналісти могли б назвати відважною, та обличчя жінки було розумним, а очі світилися тим особливим блиском, як у жінок, що ставлять запитання під час політичних зустрічей.

У присутності цієї незвичайної особи інші четверо видавалися тінями, та якщо роздивитися ближче, то все ж можна було помітити відмінності. Один з них був молодим чоловіком, який зареєструвався у корабельному журналі під іменем Поль Т. Тарент. Він належав до того типу американців, який було б правильніше назвати антитипом. Мабуть, антитип є у кожної нації, і це є доказом існування загального правила. Американці справді поважають працю так, як європейці — війну. В Америці праця оточена ореолом героїзму, і того, хто ухиляється від неї, вважають мало не бузувіром. Антитип зустрічається надзвичайно рідко, тому його дуже легко впізнати. Це денді, багатий марнотратник, такий собі слабовільний нікчема з американських романів. Здавалося, у Пола Тарента не було іншого заняття, лише як змінювати костюми, от він і міняв їх шість разів на день, вибираючи від світліших тонів до насичених відтінків сірого. На відміну від більшості американців, у нього була коротка борідка, за якою він ретельно доглядав; на відміну від більшості денді цього типу, він видавався радше похмурим, аніж нахабним. У його мовчазності та понурості було щось байронівське.

Інших двох мандрівників доречно описати разом хоча б тому, що обоє були англійськими лекторами, які поверталися з американського турне. Один з них, Леонард Сміт, довголиций, світловолосий, чудово одягнений і вихований молодий чоловік, був маловідомим поетом, зате визначним журналістом. Інший — цілковита протилежність містера Сміта, невисокого зросту, осадкуватий, з чорними вусами, які звисали, наче у моржа, він був настільки ж мовчазним,

наскільки балакучим був містер Сміт. З одного боку, його колись звинуватили у пограбуванні, а з іншого, всім було відомо, що під час одного зі своїх турне він врятував від ягуара румунську принцесу (до речі, саме тому його прізвище згадувалося у світській хроніці). Отож, його погляди стосовно Бога, прогресу, свого особистого життя та майбутнього англо-американських відносин повинні мати неабияке значення для мешканців Міннеаполіса та Омахи. Шостою та найменш значущою персоною у цьому товаристві був англійський священник на ім'я Бравн. Він ввічливо прислухався до розмови, і на цей момент у нього склалося враження, що бесіда протікає якось дивно.

— Гадаю, ваші візантійські дослідження, — говорив Леонард Сміт, — допоможуть з'ясувати цю історію про поховання, яке віднайшли десь на південному побережжі, біля Брайтона? Звичайно ж, від Брайтона до Візантії шлях не близький. Та нещодавно я дещо читав про особливості бальзамування, чи ще про щось, що нагадує Візантію...

— З допомогою візантійських досліджень можна чимало дізнатися, — сухо відповів професор. Вони говорять про спеціалістів, та я думаю, що спеціалізація — це дуже умовне поняття. Ось у нашому випадку, як можна знати що-небудь про Візантію, не знаючи про Рим до неї, та про іслам після неї? Багатьма своїми гранями арабське мистецтво корінням сягає Візантії. Ось, наприклад, звернімо увагу на алгебру...

— Я не хочу звертати увагу на алгебру! — рішуче заявила леді Вейлс. — Вона мене ніколи не цікавила і не цікавить. Зате мені дуже хочеться почути про бальзамування. Я була з Гаттоном, коли він віднайшов вавилонські гробниці. А згодом я також знаходила мумії та нетлінні тіла. Це так цікаво! Розкажіть нам про цю знахідку.

— Гаттон був цікавою людиною, — сказав професор. — У них вся сім'я надзвичайно цікава. Його брат, член парламенту, був непересічним політиком. Я не розумів фашистів до того часу, поки не почув його доповідь про Італію.

— Але зараз ми пливемо не в Італію, — наполегливо перебила його леді Діяна, — і, здається, ви збираєтеся навідатися у те село, де знайшли поховання. У Сассексі, правда ж?

вона була готова грати роль господині, або, краще сказати, повелительки. Це була леді Діана Вейлс, відома мандрівниця тропіками, а також різними країнами. Та в її вигляді, і в тому, як вона поводитися за столом, не було нічого грубого чи чоловічого. Вона була красивою, а її пишне яскраво-руде волосся нагадувало про тропіки. Її манеру одягатися журналісти могли б назвати відважною, та обличчя жінки було розумним, а очі світилися тим особливим блиском, як у жінок, що ставлять запитання під час політичних зустрічей.

У присутності цієї незвичайної особи інші четверо видавалися тінями, та якщо роздивитися ближче, то все ж можна було помітити відмінності. Один з них був молодим чоловіком, який зареєструвався у корабельному журналі під іменем Поль Т. Тарент. Він належав до того типу американців, який було б правильніше назвати антитипом. Мабуть, антитип є у кожної нації, і це є доказом існування загального правила. Американці справді поважають працю так, як європейці — війну. В Америці праця оточена ореолом героїзму, і того, хто ухиляється від неї, вважають мало не бузувіром. Антитип зустрічається надзвичайно рідко, тому його дуже легко впізнати. Це денді, багатий марнотратник, такий собі слабовільний нікчема з американських романів. Здавалося, у Пола Тарента не було іншого заняття, лише як змінювати костюми, от він і міняв їх шість разів на день, вибираючи від світліших тонів до насичених відтінків сірого. На відміну від більшості американців, у нього була коротка борідка, за якою він ретельно доглядав; на відміну від більшості денді цього типу, він видавався радше похмурим, аніж нахабним. У його мовчазності та понурості було щось байронівське.

Інших двох мандрівників доречно описати разом хоча б тому, що обоє були англійськими лекторами, які поверталися з американського турне. Один з них, Леонард Сміт, довголиций, світловолосий, чудово одягнений і вихований молодий чоловік, був маловідомим поетом, зате визначним журналістом. Інший — цілковита протилежність містера Сміта, невисокого зросту, осадкуватий, з чорними вусами, які звисали, наче у моржа, він був настільки ж мовчазним,

наскільки балакучим був містер Сміт. З одного боку, його колись звинуватили у пограбуванні, а з іншого, всім було відомо, що під час одного зі своїх турне він врятував від ягуара румунську принцесу (до речі, саме тому його прізвище згадувалося у світській хроніці). Отож, його погляди стосовно Бога, прогресу, свого особистого життя та майбутнього англо-американських відносин повинні мати неабияке значення для мешканців Міннеаполіса та Омахи. Шостою та найменш значущою персоною у цьому товаристві був англійський священник на ім'я Бравн. Він ввічливо прислухався до розмови, і на цей момент у нього склалося враження, що бесіда протікає якось дивно.

— Гадаю, ваші візантійські дослідження, — говорив Леонард Сміт, — допоможуть з'ясувати цю історію про поховання, яке віднайшли десь на південному побережжі, біля Брайтона? Звичайно ж, від Брайтона до Візантії шлях не близький. Та нещодавно я дещо читав про особливості бальзамування, чи ще про щось, що нагадує Візантію...

— З допомогою візантійських досліджень можна чимало дізнатися, — сухо відповів професор. Вони говорять про спеціалістів, та я думаю, що спеціалізація — це дуже умовне поняття. Ось у нашому випадку, як можна знати що-небудь про Візантію, не знаючи про Рим до неї, та про іслам після неї? Багатьма своїми гранями арабське мистецтво корінням сягає Візантії. Ось, наприклад, звернімо увагу на алгебру...

— Я не хочу звертати увагу на алгебру! — рішуче заявила леді Вейлс. — Вона мене ніколи не цікавила і не цікавить. Зате мені дуже хочеться почути про бальзамування. Я була з Гаттоном, коли він віднайшов вавилонські гробниці. А згодом я також знаходила мумії та нетлінні тіла. Це так цікаво! Розкажіть нам про цю знахідку.

— Гаттон був цікавою людиною, — сказав професор. — У них вся сім'я надзвичайно цікава. Його брат, член парламенту, був непересічним політиком. Я не розумів фашистів до того часу, поки не почув його доповідь про Італію.

— Але зараз ми пливемо не в Італію, — наполегливо перебила його леді Діяна, — і, здається, ви збираєтеся навідатися у те село, де знайшли поховання. У Сассексі, правда ж?

— Згідно з англійськими масштабами, Сассекс — доволі великий район, — відповів професор, — це хороше місце для мандрівок. Дивовижно, якими високими здаються ті низькі, на перший погляд, пагорби, коли зайдеш на них.

Запанувала несподівана мовчанка, а потім леді сказала:

— Я йду на палубу, — і підвелася.

Чоловіки також підвелися. Професор не дуже поспішав кудись іти, а низенький священник ретельно згортав свою серветку. І коли вони залишилися наодинці, професор несподівано звернувся до священника:

— Як ви гадаєте, про що свідчить ця коротка розмова?

— Хм, — посміхнувся отець Бравн, — я скажу вам, що саме видається мені дивним. Можливо, я не маю рації, та мені чомусь видається, що вже тричі вас намагалися схилити до розмови про тіло, знайдене у Сассексі, а ви люб'язно переводили розмову то на алгебру, то на фашистів, то на мальовничі пагорби.

— Словом, вам здалося, що я готовий розмовляти про що завгодно, аби не про це. Ваша правда.

Професор помовчав, роздивляючись скатертину, потім підвів очі і почав говорити голосно та імпульсивно, знову нагадуючи лева, що ось-ось стрибне.

— Отче Бравне, — сказав він, — я вважаю вас наймудрішою та найшляхетнішою людиною з усіх тих, кого я коли-небудь зустрічав.

Отець Бравн був істинним англійцем. Як і всі англійці, він розгублювався, коли чув відверті і щирі компліменти, сказані суто по-американськи, тобто несподівано. У відповідь він щось невиразно пробурмотів, а професор серйозно продовжував далі:

— Певною мірою, ця справа доволі проста. Це християнське поховання часів середньовіччя, вірогідно, могила єпископа. Її знайшли біля маленької церкви у Далемі, на узбережжі Сассекса. Місцевий священник виявився непоганим археологом, йому навіть вдалося віднайти дещо, що виявилось для мене новинкою. Подейкували, що тіло забальзоване якимось по-особливому, що цей спосіб чимось подібний

до бальзамування у греків та єгиптян, яке не було відоме у тогочасній Європі. Тому містер Волтерс, місцевий священик, схилився бачити в цьому вплив Візантії. Він також згадував про ще одну деталь, яка мене особливо зацікавила.

Здавалося, серйозне і насуплене обличчя професора видовжилося ще більше, коли він похмуро опустив очі. Пальцем він водив узорами скатертини, ніби креслив план давніх міст, їхні храми та гробниці.

— Отче, я хочу розповісти вам, і нікому окрім вас, чому я повинен бути обережним у незнайомій компанії, і чому я поводився тим обережніше, чим наполегливіше вони хотіли схилити мене до цієї розмови. Стверджують, що у труні знайшли ланцюжок з хрестом, він доволі звичайний на вигляд, а от на зворотньому боці є якийсь таємний знак. Це стосується символіки ранньої Церкви, і, ймовірно, це був знак апостола Петра, коли той перебував в Антіохії, ще перед подорожжю до Риму. Не знаю, правда це чи ні, та мені відомо, що у світі відомий лише один такий хрест, і він належить мені. Ходять легенди, що з цим хрестом пов'язане якесь прокляття, та мене це не хвилює. Є прокляття чи ні — не знаю, однак змова все-таки існує, і в ній бере участь лише одна особа.

— Лише одна особа? — ніби механічно перепитав отець Бравн.

— Так! Як мені відомо, це один психічно хворий чоловік, — сказав професор Смейл. — То довга розповідь, і дещо безглузда.

Він знову зробив павзу, продовжуючи водити пальцем по скатертині, немовби робив архітектурні креслення, а потім промовив:

— Напевно, варто почати свою розповідь із самого початку, щоб не приховувати від вас найменших деталей, які можуть виявитися значущими. Все почалося багато років тому, ще тоді, коли я на власні кошти проводив розкопки, досліджуючи історичні пам'ятки Криту та інших грецьких островів. Я працював один, лише часом звертався за допомогою до місцевих мешканців. Саме тоді, коли я працював

один, мені вдалося віднайти підземний лабіринт, який привів мене до величезної купи різного сміття, якихось уламків, частин кам'яних орнаментів та розкиданих гем*. Спочатку все це здалося мені руїнами давнього вівтаря. Ось там я і знайшов цей дивовижний золотий хрест. На його тильному боці я побачив зображення риби, давнього християнського символу, однак її форма значно відрізнялася від звичної. Мені здається, вона була більш реалістичною, ніби майстер хотів зобразити рибу натуральнішою, а не задовольнятися декоративним зображенням. Гадаю, це не зумовлене мистецькими вимогами. Це, радше, данина язичницькому реалізму, бажання відобразити рух тіла.

Щоб коротко пояснити вам, чому я вважаю цю знахідку особливо важливою, слід розповісти вам про особливий характер цих розкопок. Власне кажучи, я проводив розкопки на місці колишніх. Ми не лише розкопували пам'ятки старовини, ми йшли слідами давніх археологів. У нас були підстави вважати (принаймні дехто з нас вважав, що такі підстави є), що підземні ходи з часів мінойського періоду (а також і відомий лабіринт, який ми пов'язували з мітичним лабіринтом Мінотавра) не були забуті й закинені після часів Мінотавра й аж до наших днів. Ми дотримувалися думки, що в ці підземні ходи вже проникали люди, і в них була якась мета. Мету різні школи археологів визначали по-різному: одні вважали, що це — наукові розкопки, які були розпочаті згідно з наказом імператора; інші вважали, що наприкінці Римської імперії нестримне бажання пізнати темні азійські забобони спричинило появу якоїсь маніхейської секти, яка ховалася від денного світла, щоб під землею проводити свої дикі оргії. Я ж належав до тієї групи археологів, яка дотримувалася думки, що ці лабіринти використовували з такою ж метою, як і римські катакомби. Іншими словами, я вважав, що в часи переслідувань у цих лабіринтах переховувалися християни. Саме тому, коли я знайшов цей хрест, мене

* Гема — невеликий різьблений камінь з опуклим або врізаним углиб зображенням, різновид печатки або прикраси. (*прим. перекл.*)

охопило якесь дивне і трепетне відчуття. Я ще більше зра-
дів, коли, наблизившись до виходу, роздивився на кам'яній
стіні низького коридору грубувате і реалістичне зображення
риби.

У мене було таке враження, ніби це надзвичайно рідкісна
риба або ж рештки закам'янілої істоти, вид якої давно вимер.
Я не відразу зрозумів, чому в мене виникла саме така асо-
ціація, що мало пов'язана з зображенням, видряпанним на
камені. Щойно потім я зрозумів, що підсвідомо пов'язав
зображення з першими християнами, які, немов німі риби,
існували під землею у світі мовчання та вічних сутінків. На-
горі, над ними, при денному світлі, ходили інші люди, а вони
були змушені жити і рухатися у темряві, сутінках та тиші.

Той, хто ходив кам'яними коридорами підземелля, знає,
що там виникає ілюзія, ніби хтось іде за вами, або перед ва-
ми. Цю ілюзію створює луна підземелля, і вона така реаль-
на, що людині важко повірити в те, що вона насправді сама.
Я вже було звик і не звертав на це особливої уваги, поки не
побачив на стіні символічну рибу. Коли я її побачив, то зупи-
нився, і в цю ж мить у мене ніби зупинилося серце, тому що
я стояв на місці, а от луна від моїх кроків не затихала.

Тоді я побіг, і мені здалося, що примара переді мною та-
кож побігла, та звук її кроків не збігався зі звуками моїх кро-
ків. Я знову зупинився, і кроки переді мною також стихли, та
я міг заприсягтися, що вони затихли на якусь мить пізніше.
Я гукнув і почув відповідь. Та це був не мій голос.

Звук лунав звідти, де кільцеподібний коридор кудись по-
вертав; і під час цієї жахливої, незрозумілої гонитви хтось
зупинявся і щось говорив на одній і тій же відстані від мене,
за поворотом кам'яної стіни. Обмежений простір переді
мною, який я міг освітити невеликим ліхтарем, постійно за-
лишався порожнім. Ось за таких обставин я вів перемовини
сам не знаю з ким, і навіть тоді, коли переді мною з'явилися
перші промені денного світла, я так і не міг зрозуміти, як
цей хтось зумів вийти з лабіринту. Зрештою, у тому місці,
де лабіринт виходив на поверхню землі, було багато бічних
закамарків, тріщин, і йому було легко зникнути десь у них.

Хай там як, я виліз назовні і опинився на одній з мармурових терас ступінчатого схилу високої гори. На тлі суцільного каміння острівці рослинності видавалися соковитими, ледь не тропічними, ніби випадкові вияви східного духа на схилі великої цивілізації Еллади. Унизу було видно море, з його бездоганною і таємничою синявою. Промені сонця падали на безлюдний та безмовний світ. Ніщо не зраджувало присутності людини — ані легкий порух трави, ані найменша, мізерна тінь, ані щонайменший звук.

Це був страшний діалог, а водночас він зближував нас, був глибоким і безпосереднім. У цих кам'яних лабіринтах хтось, хто не мав ні тіла, ні обличчя, ні імени, називав мене на ім'я, у місці, де ми були немовби заживо поховані, він говорив так спокійно, безпристрасно, ніби ми сиділи один навпроти одного в зручних фотелях якогось клубу. Він сказав мені, що вб'є мене, або когось іншого, хто посмів узяти цей хрест із зображенням риби. Він щиро зізнався, що не такий дурний, аби нападати на мене у цьому місці, в лабіринті, адже він знає, що у мене заряджений револьвер, і наші шанси нерівні. Так само спокійно він повідомив мені, що складе план мого вбивства, вилучивши з нього ймовірність невдачі, так само, як і небезпеку для себе, що він складе його з майстерністю китайського ремісника або японської вишивальниці, які вкладають усе своє вміння в те, що має стати їхнім життєвим доробком. І все ж він не був мешканцем Сходу. Це був представник білої раси. Щось мені підказує, що це був мій співвітчизник.

Відтоді я час від часу отримую дивні анонімні листи, часом доволі звичайні, а часом — у вигляді якихось знаків та символів. Я почав переконуватися у тому, що у цього чоловіка — манія. У листах він постійно переконує мене в тому, що підготовка до моєї смерти та похорону йде задовільно, і запобігти цьому я можу лише за умови, якщо відмовлюся від реліквії, тобто від унікального хреста, який я знайшов у підземеллі. Здається, у нього немає якоїсь релігійної сентиментальності чи фанатизму. Виглядає на те, що у цього чоловіка немає іншої пристрасти, лише колекціонувати рідкісні речі.

До речі, саме тому я вважаю, що він — людина Заходу, а не Сходу. Здається, ця пристрасть позбавила його розуму.

А потім з'явилося повідомлення, ще не перевірене, про забальзамоване тіло, яке знайшли у гробниці в Сассексі. Якщо раніше у незнайомця ніби біс вселився, то тепер цих бісів щонайменше семеро. Усвідомлення того, що хтось, а не він, володіє рідкісною реліквією, завжди було для нього болісним, а звістка про ще одного власника реліквії зробила його страждання просто нестерпними. Безумні послання маніяка стали довгими, він надсилав їх одне за одним, ніби дощ отруєних стріл. У кожному посланні все сильніше і виразніше лунала істерична погроза: смерть спіткає мене у той момент, коли я простягну руку до хреста у гробниці.

Він писав: «Ви ніколи не дізнаєтеся, хто я. Ви ніколи не промовите мого імені. Ви ніколи не побачите мого обличчя. Ви помрете, і ніхто не дізнається, хто вас убив. Я можу бути ким завгодно, бути поруч з вами, і все ж я завжди буду тим, кого вам навіть на гадку не спаде підозрювати у чомусь».

Після цих погроз я зробив висновок, що він, ймовірно, переслідує мене у цьому плаванні, щоб викрасти реліквію або ж відімстити мені за все. Й оскільки я ніколи не бачив цього чоловіка, то він може бути будь-ким. Це може бути офіціант, який мене обслуговує, або будь-хто з пасажирів, які сиділи зі мною за столом.

— Це навіть може бути я, — сказав отець Бравн, безтурботно порушивши правила граматики.

— Це може бути хто завгодно, та лише не ви, — серйозно відповів Смейл. — Ось саме це я і хотів вам сказати. Ви — єдина людина, якій я довіряю.

Від цих слів отець Бравн знову збентежився, потім він посміхнувся і сказав:

— Справді, як не дивно, це й справді не я. Нам з вами слід добре обміркувати, чи він таки переслідує вас, перш ніж... перш ніж устигне втнути якусь неприємну дурницю.

— Думаю, є лише один спосіб, — сумно зауважив професор. — Щойно ми прибудемо у Совтгемптон, я відразу ж винайму автомобіль, щоб проїхатися уздовж побережжя.

Я був би вам дуже вдячний, якби ви погодилися супроводжувати мене. Люди, які сиділи з нами за столом, повинні б роз'їхатися у власних справах. Якщо ж когось із них ми знайдемо на побережжі Сассекса, то буде зрозуміло, хто він насправді.

Програму професора втілили, як і планували: винайняли автомобіль і розмістили у ньому вантаж, тобто отця Бравна. З одного боку дороги було море, з іншого — пагорби Гемпширу та Сассекса. Не було помітно жодних ознак переслідування. Коли ж вони прибули у Далем, то зустріли чоловіка, який мав деяке відношення до цієї справи. Це був журналіст, він щойно побував у храмі, і місцевий священник люб'язно погодився показати підземну каплицю. Міркування журналіста свідчили про те, що він знавець своєї справи. Однак професор був дещо збуджений, він ніяк не міг позбутися думки, що у зовнішності та манерах журналіста є щось дивне і підозріливе. Це був високий, неохайно одягнений чоловік з гачкуватим носом, із запалими очима, з вусами, які понуро звисали. У той момент, коли мандрівники зустріли його, він жваво поспішав, виглядало на те, що він хоче якомога швидше покинути цю місцину.

— Річ у проклятті, — пояснив він. — Це місце прокляте, якщо вірити путівнику чи священникові, чи найстарішим мешканцям, чи ще комусь... Здається, це справді так. Прокляття чи ні, та я хотів би чимшвидше забратися звідси.

— Ви вірите у прокляття? — здивовано запитав професор.

— Я взагалі ні в що не вірю. Я — журналіст, — відповів меланхолійний тип. — Мене звати Бун, я з газети «Вечірній телеграф». Та в цьому склепі є щось зловісне, у мене аж мороз по шкірі пройшов.

Сказавши це, він швидко попрямував у бік залізничного вокзалу.

— Він чимось подібний на ворону, — сказав професор Смейл, коли вони вже підходили до кладовища. — Кажуть, ця птаха віщує біду.

Професор та священник поволі підійшли до кладовища. Очі американського шанувальника старовини з задоволен-

ням обдивлялися дашок над воротами, зроблений з тисового дерева, чорного, як ніч, що не хоче допустити у свої володіння денного світла. Стежка вела вгору, вона звивалася між надмогильними плитами, які чимось нагадували плоти, що пливають посеред зеленого моря. Врешті вона привела мандрівників на вершину пагорба, з якого було видно справжнє море, подібне на сталевий брус зі сріблястими відблисками. Під їхніми ногами густа трава змінювалася пучками морського падуба*, а на тлі моря виднілася нерухома постать. Через темно-сірий колір вона видавалася надмогильним пам'ятником, та отець Бравн відразу ж упізнав витончену лінію плечей та дещо настовбурчену коротку борідку.

— Оце так! — вигукнув археолог, — ця людина — Тарент, якщо ж, звичайно, його можна вважати людиною! Чи під час нашої розмови ми могли б подумати, що розгадка прийде так швидко?

— Знаєте, мені спадає на думку, що в цій історії може бути багато розгадок, — відповів отець Бравн.

— Що ви маєте на увазі?! — вигукнув професор, зиркнувши на священика.

— Я маю на увазі, — м'яко відповів священик, — що чую голоси позаду тисового дерева. Гадаю, Тарент не такий уже самотній, як нам здається, або, краще було б сказати, він не такий авантюрист, яким хоче видаватися.

Тарент ще не встиг повільно повернутися, як підтвердилися слова священика. Почувся інший голос, високий і суворий, а водночас жіночний, з ноткою вдаваної жартівливості:

— Що за несподіванка? Кого ми тут бачимо?

Професор здогадався, що цей кокетливий вигук призначений не для нього, і, як не дивно, тут присутній ще хтось. Коли леді Діяна Вейлс, як завжди рішуча і неперевершена, вийшла з тіні тиса, то виявилось, що у неї є власна тінь, до

* Падуб — вічнозелений чагарник з колючим гострим листям і отруйними червоними плодами, які використовують у медицині. (прим. перекл.)

того ж жива. Це був худючий Леонард Сміт, письменник, який несподівано з'явився з-за спини чарівної леді. Він посміхався, а голову тримав дещо набік, ніби собака.

— От змії, — пробурмотів професор Смейл, — вони всі тут! Усі, крім того коротуна, власника атракціону, з вусами моржа.

Професор почув, що отець Бравн тихо засміявся у нього за плечима. І справді, ситуація видавалася більше, ніж комічною. Здавалося, все пішло шкереберть або перевернулося з ніг на голову, як акробат у цирку. Професор ще не завершив, як знайшлося спростування його слів. Кругла голова з гротескним чорним півмісяцем вусів з'явилася раптово, ніби просто із землі. А через мить уже було зрозуміло, що в землі є невеликий отвір, а в ньому — драбина. Це й був вхід у підземелля, заради якого всі зібралися на старому цвинтарі. Круглолиций чоловічок першим знайшов його і вже встиг спуститися на дві чи три сходинки вниз, та знову висунув голову, щоб звернутися до своїх супутників. Він чимось був схожий на могильника з пародійної постановки «Гамлета», хоча лише промовив колоритним басом: «Це тут». У цю мить всі присутні зрозуміли, що вони ніколи раніше не чули голосу цього чоловіка, і хоча він був англійським лектором, та говорив з якимось дивним акцентом.

— Ось бачите, дорогий професоре, — голосно і дещо в'їдливо промовила леді Діяна, — ваша візантійська мумія надто цікава, щоб прогавити її. Я вирішила приїхати сюди і все побачити на власні очі. Ось, і джентльмени теж так вирішили. Розкажіть нам усе, що вам про неї відомо.

— А мені відомо про це не все, — понуро відповів професор. — Мало того, я, здається, вже нічого не розумію. Мені видається доволі дивним, що ми всі знову зустрілися. Виглядає на те, що у сучасних людей прагнення здобути інформацію безмежне. Якщо ж нам усім так необхідно побачити це відкриття, то все треба зробити, як належить, і, даруйте, під моїм керівництвом. Насамперед ми повинні повідомити керівника розкопок і, щонайменше, записати наші імена у книзі відвідувачів.

Відбулася коротка суперечка, оскільки леді була нетерплячою, а професор в усьому любив порядок. Врешті перемогла наполегливість науковця, якому вдалося переконати леді у тому, що саме місцевий священник та місцева влада мають офіційні права стосовно цього відкриття. Приземкуватий власник моржевих вусів неохоче виліз з могили і мовчки змирився з тим, що доведеться почекати. На щастя, з'явився і сам священник. Це був сивий джентльмен приємної зовнішності, із дещо опущеними очима під окулярами з подвійними скельцями. Він швидко знайшов спільну мову з професором, оскільки побачив у ньому колегу-антиквара, натомість до строкатої групи його супутників поставився з деякою пересторогою:

— Сподіваюся, ніхто з вас не забобонний? — люб'язно запитав він. — Спочатку я повинен попередити вас, що над вашими головами вже витають зловісні передвістя та прокляття, якщо ми зацікавилися цією справою. Я щойно завершив розшифровувати латинський напис, який був над входом у підземну каплицю, і знайшов там щонайменше три прокляття: прокляття тому, хто насмілиться відкрити замуrowаний вхід, подвійне прокляття тому, хто відкриє гріб, і потрійне, найстрашніше, прокляття тому, хто насмілиться доторкнутися до золотого хреста. Перші два прокляття я вже прийняв на себе, — посміхаючись, сказав він. — Та, боюся, що ви, якщо хочете бодай щось побачити, також підпадете під перше прокляття, найслабше. Згідно з легендою, прокляття мають здійснитися не відразу, а через тривалі проміжки часу і за сприятливих обставин. Не знаю, чи це вам до вподоби. — І преподобний містер Волтерс знову доброзичливо посміхнувся, схиливши голову.

— Згідно з легендою... — повторив професор Смейл. — Про яку легенду ви говорите?

— Це довга легенда. А кожна легенда, як відомо, має кілька варіантів, — відповів священник. — Одне залишається поза сумнівами — вона така ж стара, як і ця гробниця. Почасті легенда міститься у вже згаданому написі, і йдеться там ось про що. У тринадцятому столітті Гаю де Гісору, во-

лодарю місцевого маєтку, сподобався чорний кінь, господарем якого був посланець з Генуї. А той був купцем з крові і кости, отож запросив за коня величезну суму. Жадібність та жадання стати власником коня штовхнула Гая де Гісора пограбувати склеп, і, як подекують, він навіть убив місцевого єпископа. Та єпископ устиг проклясти того, хто триматиме у себе золотий хрест, вкрадений з гробниці. Феодал отримав необхідні гроші, продавши хрест якомусь ювелірові у місті. Та щойно він спробував сісти на коня, той став дибки і скинув вершника перед храмом. Ювелір збанкрутував через різні і досі незрозумілі причини, і попав у кормигу до єврея-лихваря, який жив в околиці. Він розумів, що його чекає лише голод і злидні, тому повісився на яблуні. Золотий хрест, а разом з ним і все його майно перейшло до єврея-лихваря. Син і спадкоємець феодала, вражений карою, яка спіткала його батька, став релігійним фанатом. Він вважав своїм обов'язком переслідувати ересі та невірство своїх васалів. Отож, єврея безжалісно спалили на вогнищі, і він також розплатився за те, що посмів володіти золотим хрестом. Після цих трьох випадків небесного покарання було вирішено повернути золотий хрест у гробницю. З того часу жодне людське око не бачило його, і жодна людська рука не доторкалася до нього.

Здавалося, ця розповідь справила на леді Діяну більше враження, аніж можна було сподіватися.

— Аж лячно подумати, що ми увійдемо до гробниці перші після священника.

Коротунові з великими вусами і дивним акцентом не довелося знову використовувати драбину, яку, як виявилось, залишили чорнороби. Священик повів усю групу на сто ярдів далі, де був інший вхід, ширший і зручніший, звідки він, власне кажучи, й появився, припинивши на час свої археологічні пошуки.

Тут спуск був доволі пологий, і не спричиняв труднощів, правда, з кожним кроком ставало все темніше і темніше. Через кілька хвилин усім довелося йти вервечкою непроглядно темним коридором, перш ніж вони побачили слабкий

проблиск світла. Лише раз під час цієї процесії пролунав звук, ніби у когось перехопило подих (важко було сказати, у кого саме), і ще раз вони почули проклін іноземною мовою, який пролунав ніби глухий вибух.

Потім вони увійшли в овальне приміщення, чимось подібне на базиліку, утворене кільцем круглих арок, бо ця каплиця була побудована ще до того, як перша готична арка, ніби спис, проколола нашу цивілізацію. Мерехтіння зеленкуватого світла десь уверху між колонами вказувало на ще один вихід з підземелля, і присутнім видавалося, ніби вони опинилися глибоко під морськими водами. Одна-дві деталі посилювали це враження, ймовірно, це було викликано збудженою уявою мандрівників. Довкола арок був вирізьблений зубчастий норманський орнамент, і тому вони були схожі на паші акул-чудовиськ, а щілина між кришкою та гробом, який стояв посередині, була дуже схожа на щелепи левіятана.

Чи то з любови до краси, чи то через відсутність більш сучасних засобів освітлення, священик-археолог використовував лише чотири свічки, які стояли на підлозі в дерев'яних підсвічниках. Та коли відвідувачі зайшли у каплицю, горіла лише одна свічка, кидаючи скупе світло на понуре приміщення. Коли всі зібралися разом, священик запалив інші свічки, і це дало змогу краще роздивитися саркофаг та його вміст.

Очі всіх присутніх прикипіли до обличчя чоловіка, який лежав у саркофазі впродовж останніх кількох століть. Живі риси його лиця збереглися завдяки таємному східному мистецтву, яке було запозичене (принаймні так стверджував священик) ще у язичників, і невідоме для примітивних кладовищ цього острова. Професор також ледве зміг стримати вигук захоплення, тому що обличчя небіжчика, незважаючи на воскову блідість, нагадувало обличчя людини, яка щойно заснула. Це було обличчя аскета, можливо, навіть фанатика, з виразними рисами і строге. Тіло було одягнене у пишні шати з парчі, а біля самісінького горла, на короткому ланцюжку, ніби призначеному для намиста, сяяв знаменитий золотий хрест. Кришка кам'яної труни спиралася на два ве-

ликих дерев'яних бруси, які своїми нижніми кінцями були заклинені у кутах гробу. Тому нижню частину тіла важко було роздивитися, а ось обличчя було освітлене мерехтінням свічок, воно було бліде, а золотий хрест порівняно з ним сяяв, наче вогонь.

Відколи священник розповів легенду про прокляття, на лобі професора з'явилася глибока зморшка, ознака тривоги або ж інтенсивної роботи мозку. Леді Діяна, наділена жіночою інтуїцією з часткою істерії, краще від решти присутніх зрозуміла, про що ж роздумує професор. У безмовності пещери, освітленої мерехтінням свічок, пролунав її крик:

— Не чіпайте, благаю вас!

Та професор уже зробив свій левовий стрибок і нахилився над тілом небіжчика. Наступної миті хтось нахилився вперед, хтось відскочив назад, хтось присів і втягнув голову в плечі, ніби ось-ось мало впасти небо.

Щойно професор доторкнувся до хреста, дерев'яні підпори, які були дещо нахилені та підтримували кам'яну кришку, раптом випрямилися. Кам'яна глиба відразу ж рухнула. У всіх присутніх перехопило подих, ніби вони летіли у безодню. Смейл смикнувся назад, та було запізно. За хвилину він уже лежав поряд з труною, а його голова була закривавлена.

Старовинний кам'яний гріб стояв закритий, так, як це було впродовж століть. Лише кілька осколків виднілися зі щілини під кришкою, ніби кістки, роздроблені кам'яним чудовиськом. Левіятан закрив свою пащу.

Леді Діяна з жахом дивилася на все це, в її очах був безумний блиск, а руде волосся в цих сутінках видавалося яскраво червоним. Сміт дивився на неї з собачо-відданим виразом обличчя, та він не зовсім розумів, що ж трапилося з господарем. Тарент та іноземець завмерли у своїх звичних позах, от тільки їхні обличчя були землистого кольору. Священик, здавалося, втратив свідомість. Отець Бравн став навколішки біля професора, аби з'ясувати, в якому він стані.

Несподівано для всіх саме байронівський нероба Поль Тарент першим кинувся йому на допомогу.

— Його треба винести на повітря, — сказав він. — Може, є ще якась надія...

— Він не мертвий, — тихо відповів отець Бравн. — Та, здається, у дуже важкому стані. Ви, бува, не лікар?

— Ні, хоча в житті мені доводилося займатися багато чим. Та зараз не надто вдалий час, щоб говорити про мене. Думаю, моя професія вас здивувала б.

— Навряд чи, — посміхнувся отець Бравн. — Я почав задумуватися над цим ще під час нашої подорожі. Ви — детектив, і за кимось слідкуєте. Так чи инак, хрест тепер у безпеці.

Поки отець говорить, Тарент з несподіваною силою та спритністю підняв пораненого і обережно попрямував з ним до виходу.

— Так, хрест і справді у безпеці.

— Тобто ви хочете сказати, що всі решта у небезпеці? — запитав отець Бравн. — Ви також вірите у прокляття?

Уже майже дві години отець Бравн, здивований і похмурий після цього трагічного випадку, походжав вулицями села. Він допоміг перенести пораненого до маленького готелю, розташованого навпроти церкви, перекинувся кількома словами з лікарем, дізнався, що рана доволі серйозна, але не смертельна, і розповів про це решті мандрівників, які зібралися за круглим столом у залі. Однак загадка не прояснювалася, навпаки — вона видавалася все таємничішою та містичнішою. Точніше, коли вдалося з'ясувати другорядні деталі, суть таємниці вимальовувалася все чіткіше. Коли священику вдалося визначити роль окремих осіб, то це лише ускладнило пошук ключа до розгадки. Леонард Сміт прибув сюди, тому що прибула леді Діяна. Леді Діяна приїхала лише тому, що їй так захотілося. Їх поєднував звичайний флірт без зобов'язань, який виглядав по-дурному ще й тому, що його намагалися приховати під маскою інтелектуальних зацікавлень. Романтизм та забобонність леді Діяни виявилися у тому, що вона була надзвичайно пригнічена жахливим завершенням пригоди. Поль Тарент — приватний детектив, якого хтось найняв стежити за цією парочкою або ж за вусатим лектором, дуже схожим на небажаного іноземця. Однак,

якщо він чи хтось інший захотів би викрасти дорогоцінну реліквію, то цим нешляхетним намірам вдалося запобігти. З усіх можливих причин пасували лише дві: звичайний збіг обставин або ж прокляття.

Отець Бравн розгублено стояв посеред сільської вулиці, і раптом, неабияк здивувавшись, він помітив знайому по-стать. На нього дивилися глибоко посажені темні очі журналіста, зношений одяг якого робив його подібним на страховище. Отцеві Бравну довелося двічі глянути на обличчя містера Буна, поки він врешті зрозумів, що під його вусами приховується злобна посмішка, схожа на оскал.

— Я гадав, що ви вже поїхали, — доволі гостро сказав отець Бравн. — Поїзд відправився дві години тому.

— Як бачите, не поїхав, — відповів Бун.

— То навіщо ви повернулися? — строго допитувався священик.

— У цьому сільському раю журналістові не варто поспішати. Тут події розгортаються так стрімко, що їх не варто нехтувати лише задля того, щоб повертатися у таке нудне місце, як Лондон. Окрім цього, я й так уже вляпався у цю історію. Я маю на увазі іншу історію. Це я перший знайшов труп, чи, у кожному разі, одяг. Хіба через це я не потрапив під підозру? До речі, може мені одягнутися у все це? Хіба я не був би схожий на красивого пастора?

І худючий та довгоносий шарлатан просто посеред вулиці витягнув уперед руки, ніби когось благословляючи, і, як це роблять у пародійних виставах, промовив:

— О, мої дорогі брати та сестри, я хотів би всіх вас обійняти!

— Це ви про що? — вигукнув отець Бравн, нетерпляче стукаючи по бруку своєю короткою парасолькою.

— А про це ви можете довідатися у своїх милих друзів у готелі, — презирливо відповів Бун. — Цей Тарент підозрює мене лише тому, що я знайшов одяг. Хоча, якби він прийшов туди на хвилину раніше, то сам би все знайшов. Та в цій історії є принаймні кілька загадок. Ось наприклад, коротун з вусами. Мені здається, він не такий і простачок, яким хоче

видаватися. Або, скажімо, ви. Чому вам не взяти і не вбити бідолаху?

Отця Бравна таке зауваження зовсім не роздратувало, лише збентежило.

— Ви хочете сказати, — наївно запитав він, — що я намагався вбити професора Смейла?

— Та ні, ну що ви, — відповів Бун, добродушно махнувши рукою. — Для вас зарезервовано чимало небіжчиків. Лише вибирайте. Чому відразу Смейл? Хіба ви не знаєте, що дехто познайомився зі смертю набагато ближче, аніж професор Смейл? Не бачу перешкод, чому б вам спідтишка не покінчити з ним? Конфесійні суперечки — прикра властивість християнства... Гадаю, вам завжди хотілося отримати англійські парафії.

— Я піду до готелю, — спокійно промовив священик. — Здається, ви сказали, що мої знайомі знають, що ви маєте на увазі. Сподіваюся, вони зуміють мені це пояснити.

І справді, приголомшлива новина про нове лихо розвіяла подив отця Бравна. Щойно він увійшов до готелю і поглянув на бліді обличчя своїх знайомих, то відразу зрозумів, що вони вражені чимось, що трапалося вже після пригоди з професором. Коли священик саме заходив до зали, то почув, як Леонард Сміт сказав:

— І коли все це закінчиться?

— Ніколи, — відповіла леді Діяна, дивлячись на нього скляним поглядом. — Це ніколи не закінчиться, хіба що нам усім прийде кінець. Прокляття зійде на кожного з нас, можливо, не відразу, як і говорив бідолашний парох, та воно наздожене нас, так само, як і його.

— Що тут трапалося? — запитав отець Бравн.

Усі мовчали, аж врешті відізався Тарент.

— Містер Волтерс, місцевий парох, скоїв самогубство, — промовив він якимось порожнім голосям. — Гадаю, це лихо надто вразило його. Поза сумнівом. Ми щойно знайшли його чорний капелюх та рясу на скалі над морем. Виглядає на те, що він кинувся в море. Мені ще у підземеллі здалося, що

у нього якийсь безумний вигляд. Нам не варто було залишати його наодинці, та у нас стільки турбот.

— Вам не вдалося б нічого зробити, — промовила леді Діяна. — Хіба ви не розумієте: це доля, і все невблаганно збувається? Професор доторкнувся до хреста і став першим, парох відкрив гробницю і став другим, ми зайшли до каплиці і будемо...

— Досить! — сказав отець Бравн доволі різко, а він це робив надзвичайно рідко. — Припиніть негайно ж!

На його обличчі все ще був вираз глибоких роздумів, а от очі говорили про те, що ніякої таємниці вже немає. Полуда впала, все стало зрозуміло.

— Який я бовдур, — бурмотів він. — Я ж давно повинен був про все здогадатися. Ще коли парох розповідав легенду...

— Ви хочете сказати, — допитувався Тарент, — що нам загрожує загибель від того, що трапилося у тринадцятому столітті?

Отець Бравн заперечливо похитав головою і відповів спокійно й рішуче:

— Я не маю наміру обговорювати те, що трапилося у тринадцятому столітті. Та я переконаний: те, чого не трапилося у тринадцятому столітті і взагалі ніколи не траплялося, вбити не зможе.

— Це щось новеньке, — здивовано сказав Тарент. — Священик сумнівається у надприродному.

— Анітрохи, — спокійно заперечив отець Бравн. — Мої сумніви викликані не надприродними справами, а природними. Знаєте, я повністю погоджуюся з людиною, яка сказала: «Я можу повірити у неможливе, але не в неймовірне».

— Це — те, що ви називаєте парадоксом? — запитав Тарент.

— Це те, що я називаю здоровим глуздом, — відповів священик. — Набагато природніше повірити в те, що є поза можливостями нашого пізнання, аніж в те, що не виходить поза його межі, а лише суперечить йому. Якщо ви скажете мені, що славетного Гладсона у день його смерти переслідувала примара Парцела, то я волів би промовчати, як агнос-

тик. Та якщо ви переконуватимете мене у тому, що Гладсон на прийомі у королеви Вікторії не зняв капелюха, поплескав її по спині і запропонував їй сигару, то я рішуче заперечуватиму. Я не скажу, що це неможливо, я скажу, що це неймовірно. Я більше впевнений у тому, що цього не трапилося, аніж у тому, що не було ніякої примари, тому що в цьому випадку порушені закони і звичаї світу, в якому ми живемо. Це ж саме сталося і з легендою про прокляття. Я сумніваюся не у надприродному, а в самій легенді.

Леді Діяна вже дещо заспокоїлася після пророчого трансу Кассандри, і в її очах знову було помітна невтомна цікавість.

— Ви — дуже цікава людина! — вигукнула вона. — Чому ви не вірите в цю легенду?

— Я не вірю в неї тому, що вона суперечить історії, — відповів отець Бравн. — Для кожного, хто бодай трохи знає історію середньовіччя, вона така ж неймовірна, як моя розповідь про Гладсона, який пропонує сигару королеві Вікторії. Та хто в нас час знає історію середньовіччя? Ось ви знаєте, що таке гільдія? Чи колись чули щось про «*Salvo Managio Suo*»? Ви знаєте, що таке «*Servi Regis*»?

— Ні, звичайно, — дещо роздратовано відповіла леді Діяна. — Стільки латинських слів!

— Так-так, — погодився отець Бравн. — От якби йшлося про Тутанхамона або висохлих африканців, які невідомо чому збереглися на іншому кінці світу, якщо мова йшла б про Вавилон або про Китай, або про якусь загадкову расу, таку ж віддалену, як «місячна людина», — то наші газетярі описали б усе це до найменших дрібниць, як от зубна щітка чи гудзик. Та про людей, які побудували наші парафії, дали назви нашим містам та професіям, чи дорогам, якими ми ходимо, — ось про них ми знаємо дуже мало. Я не стверджую, що сам про них багато знаю, та мені відомо досить, аби зрозуміти, що ця легенда — звичайнісінька нісенітниця від початку і до кінця. У середньовіччі закон забороняв лихварям забирати у ремісника його майстерню та інструменти через борги. І взагалі, просто неймовірно, щоб гільдія не врятувала свого

члена від розорення, особливо, якщо до цього його довів єврей. У людей середньовіччя були інші трагедії та гріхи. Часом вони спалювали і піддавали тортурам одні одних. Та ідея людини, у якої немає найменшої надії, людини, яка повзе назустріч смерті, мов хробак, тому що ніхто про неї не піклується, — це зовсім не середньовічний образ свідомости. Це продукт нашого економічного навчання та прогресу. Єврей не міг бути васалом феодала. У них була особливий стан «слуг короля». Окрім цього, єврея не могли спалити через його віру.

— Парадоксів стає все більше, — завважив Тарент, — та ви ж не заперечуватимете, що у середньовіччі євреїв переслідували за їхню віру?

— Правильніше було б сказати, — відповів отець Бравн, — що у середні віки євреї були єдиними, кого не переслідували через їхню віру. Якщо хтось захотів би висміяти середньовіччя, то непоганою ілюстрацією була б розповідь про бідолашного християнина, якого могли живцем спалити на багатті через якісь невеликі помилки стосовно «homoousion», а в цей же час єврей міг спокійно йти вулицею і відкрито богохулити, ображаючи Христа і Богородицю. Ця легенда не походила зі середньовіччя. Це навіть не легенда про середньовіччя. Її вигадав хтось, хто отримував свої знання з газет та романів, до того ж він вигадав усе це нашвидкуруч.

Слухачі отця Бравна видавалися дещо збентеженими цим історичним екскурсом, і ніяк не могли зрозуміти, чому священник розповідає про ці деталі. Та Тарент, професія якого зобов'язувала розплутувати різноманітні загадки, раптом занепокоївся. Його бородате підборіддя ще більше подалося вперед, а серйозні очі свідчили про неабияке здивування.

— Хм, — сказав він. — Як все просто і швидко!

— Можливо, я дещо перебільшив, — зізнався отець Бравн, — правильніше було б сказати, що він вигадав цю історію швидко і не так ретельно порівняно з рештою злочину. Таємничий злочинець не передбачив, що деталі середньовічної легенди можуть викликати у когось якісь підозри. І, зрештою, він мав рацію, як і в решті своїх розрахунків.

— Які розрахунки? Хто мав рацію? — нетерпляче запитала леді Діяна. — Про кого ви говорите? Ви вважаєте, що ми мало пережили? Невже ви хочете, щоб ми перелякалися через ваші «він» і «його»?

— Я кажу про вбивцю, — відповів отець Бравн.

— Про якого вбивцю? — різко перепитала леді Діяна. — Ви хочете сказати, що професора хтось убив?

— Проте, — приглушеним голосом промовив Тарент, — ми не можемо говорити «убив», тому що професор не помер.

— Убивця вбив іншу людину, не професора, — сумно промовив отець Бравн.

— Кого ж, дозвольте запитати? — допитувався співрозмовник.

— Він убив преподобного Джона Волтерса, пароха Дулхема, — чітко відповів отець Бравн. — Йому потрібно було вбити лише цих двох, тому що вони володіли рідкісною старовинною реліквією. Вбивця — свого роду маніяк, зациклений на тому, щоб отримати те, чого прагне.

— Усе це звучить дуже дивно, — пробурмотів Тарент. — Ми не можемо з упевненістю сказати, що парох мертвий, бо не бачили його труп.

— Та ні, бачили, — заперечив отець Бравн.

Запанувала тиша, раптова, як удар гонга. У цій тиші в підсвідомості леді Діяни, завжди активній, блиснула здогадка, і рудоволоса леді ледь не зойкнула.

— Так-так, саме це ви і бачили, — пояснив священник. — Ви бачили тіло. Ви не бачили його живим, та, поза сумнівом, ви бачили його тіло. Ви уважно роздивлялися його при світлі чотирьох великих свічок. Воно не плавало у морі, а лежало нерухомо, як і належить князеві Церкви, у гробниці, зробленій ще до часів хрестових походів.

— Словом, — сказав Тарент, — ви хочете сказати, що забальзамоване тіло у гробниці насправді є тілом вбитого?

Отець Бравн якусь мить помовчав, а потім почав пояснювати байдужим тоном:

— Перше, що мене зацікавило, це хрест, а точніше те, на чому він тримався. Зрозуміло, що більшість з вас бачили

лише кілька намистин, адже все це стосується, так би мовити, моєї сфери, а не вашої. Отож, ви помітили, що він розташований біля підборіддя, немов коротке намисто. Однак намистини, які ви бачили, були розташовані по-особливому, спочатку одна, потім невеличкий проміжок, потім три, знову проміжок, знову одна і так далі. Я відразу ж зрозумів, що це вервиця з хрестом. Однак у вервиці є п'ятдесят намистинок, і ще кілька додаткових. І я відразу ж задумався, а де ж решта. Тоді я не розгадав цієї загадки, лише пізніше зрозумів, де схована решта. Мотузка була обвита довкола дерев'яних брусів, які підтримували кришку гробу. Коли бідолашний професор Смейл різко потягнув хрест, то бруси змістилися, і важезна кам'яна кришка вдарила його по голові.

— Оце так! — сказав Тарент. — Клянуся святим Юрієм, що якась доля істини у цьому є. Дивовижна історія!

— Коли я це зрозумів, — вів далі отець Бравн, — то зміг більш-менш відтворити решту. Насамперед пригадаймо, що жодних авторитетних публікацій у солідній пресі на цю тему не було, лише короткі замітки про те, що ведуться розкопки. Бідолашний отець Волтерс був чесним колекціонером старовинних речей. Він відкрив гробницю лише для того, щоб перевірити, чи тіло справді забальзамоване. Усе решта — звичайні чутки, які доволі часто перебільшують справжні відкриття. Насправді ж він лише встановив, що тіло не було забальзамоване, воно давно зотліло. Та коли він працював у підземній каплиці, при світлі однієї свічки, то в якийсь момент біля нього з'явилася ще одна тінь, крім його власної.

— Ах! Я зрозуміла! Ви хочете сказати, що ми бачили вбивцю, говорили і жартували з ним, дозволили йому розповісти романтичну легенду і спокійно втекти, — відізвалася леді Діяна.

— Так, свій маскарадний костюм він залишив на скелі, — продовжував отець Бравн. — Усе дуже просто. Цей чоловік випередив професора дорогою до церкви, можливо, саме тоді, коли професор розмовляв з понурим журналістом. Він напав на старого священика біля порожнього гробу і вбив його. Потім він переодягнувся в одяг вбитого, тіло вдягнув

у мантію, яку знайшов у гробниці, і поклав його туди. Потім обв'язав вервицею дерев'яні бруси, які підпирали кришку. Таким чином він спорудив пастку для наступної жертви, після цього вийшов назовні і люб'язно привітався з нами, як і годиться доброчесному парохіві.

— Це було доволі ризиковано, — сказав Тарент. — Хтось міг бути знайомим з преподобним Волтерсом.

— Мені також здається, що злочинець був безумцем, — погодився отець Бравн, — та доведеться визнати, його ризик був виправданий і йому вдалося втекти.

— Так, він просто щасливчик, — пробурмотів Тарент. — І хто ж цей диявол?

— Як ви вже помітили, йому неабияк пощастило, і це стосується не лише втечі. І ми навряд чи коли-небудь дізнаємося, хто він.

Отець Бравн спохмурнів і продовжував далі:

— Він переслідував професора впродовж багатьох років, і про одне він чудово подбав — про те, щоб таємниця його особи назавжди залишилася нерозкритою. Зрештою, коли бідолашний професор одужає, а я сподіваюся, що він таки одужає, то цілком можливо, що ми ще почуємо про цю людину.

— І що ж зробить професор? — запитала леді Діяна.

— Думаю, перше, що він зробить, пустить по його слідах детективів. Я теж не проти взяти участь у цій справі, — підхопив Тарент.

— Мені здається, — сказав отець Бравн, раптом посміхаючись після довгої задуми, — я знаю, що професорові треба зробити насамперед.

— І що ж? — нетерпляче запитала леді Діяна.

— Він повинен попросити у вас усіх пробачення, — відповів отець Бравн.

Однак, коли невдовзі отець Бравн сидів біля ліжка професора Смейла, то говорив зовсім не про це. Точніше, говорив професор, який уже прийняв ліки і почувався дещо краще. Отець Бравн мав надзвичайний дар — своїм мовчанням він умів викликати у співрозмовника довіру. Саме завдяки

цьому талантові професор Смейл зміг розповісти священникові про те, про що взагалі важко говорити, наприклад, про хворобливі видіння і кошмари, які характерні для одужування після такого випадку.

Коли після важкої травми голови у хворого відновлюється свідомість, то вона часто здатна породжувати дивні образи; а коли голова така розумна та неординарна, як голова професора Смейла, то спотворення свідомості також бувають неординарними. Його видіння були такими ж оригінальними і грандіозними, як і те величне мистецтво, яким він захоплювався. Йому ввижались святі з трикутними та квадратними ореолами, темні лики в обрамленні золотих німбів; двоголові орли і бородаті чоловіки у високих капелюхах і з жіночим волоссям. Та, як він признався отцю Бравну, частіше у нього виникав набагато простіший образ. Тоді візантійські образи слабшали; золото, на тлі якого вони з'являлися, темніло, і не залишалось нічого, крім темної і голої стіни, на якій світилося зображення риби, намальованої ніби пальцем з допомогою флуоресцентної рідини справжніх глибоководних риб. Бо це був той символ, який він побачив, коли підняв очі і за поворотом підземного лабіринту вперше почув голос свого ворога.

— Здається, тепер я врешті зрозумів значення цього символу і цього голосу, — сказав професор. — Я зрозумів те, чого раніше мені не вдавалося зрозуміти. Чи варто мені хвилюватися, якщо серед мільйонів нормальних людей знайшовся один маніяк, який вихваляється, що переслідуватиме мене і навіть вб'є? Того, хто намалював цей давній символ на стіні катакомб, переслідували набагато гірше. Його вважали божевільним, ціле суспільство об'єдналося, щоб його вбити, а не врятувати. Я непокоївся, роздумував і метушився, намагаючись зрозуміти, хто ж він — мій переслідувач. Тарент? Леонард Сміт? Хтось інший? А що, коли всі разом? Усі пасажери корабля, всі пасажери поїзда, всі мешканці села? Припустімо, мені відомо, що всі вони — мої потенційні вбивці. Я мав право жажнутися лише від однієї думки, що там, у підземеллі, є людина, яка може мене вбити.

А якщо б убивця був нагорі, володів усією землею, командував усіма військами і правив усіма народами? Якщо б він міг замурувати всі виходи і викурити мене з підземелля, а потім, щойно я вийду, жорстоко мене вбити? Як це — мати справу з убивцею такого масштабу? Світ забув про це так само, як і забув про останню війну.

— Так, — відповів отець Бравн, — та війна все ж була. Риба може знову опинитися під землею, а потім знову вийде на поверхню. Як говорив святий Антоній Падуанський, під час потопу рятуються лише риби.

КРИЛАТИЙ КИНДЖАЛ

У житті отця Бравна був такий період, коли йому було важко, не здригнувшись, повісити капелюха на вішак. Походження цієї ідіосинкразії* було зумовлене однією деталлю в низці доволі заплутаних подій. Та оскільки в отця Бравна надзвичайно насичене життя, то цілком можливо, що лише ця деталь і залишилася у його пам'яті. Вона була пов'язана з обставинами, які одного морозного грудневого ранку розбудили доктора Бойна, офіцера медичної служби при поліції, і він вирішив викликати священика.

Доктор Бойн був приземкуватим, смаглявим ірландцем, одним з тих невдах-ірландців, яких так багато на білому світі. Такі, як він, на кожному куті базикають про науковий скептицизм, про матеріалізм і цинізм, а от все, що стосується обрядовості та релігійності, вони приписують релігійним традиціям їхньої батьківщини. Хай там як, та щойно доктору Бойну видавалося, що йдеться саме про цю сферу, він відразу запрошував отця Бравна, не приховуючи, що йому справді хочеться, аби справи мали саме такий характер.

— Знаєте, я ще не зовсім упевнений, що мені потрібні саме ви, отче, — сказав містер Бойн. — Поки що я взагалі ні в чому не впевнений. Нехай мене повісять, якщо я знаю, хто тут потрібен: лікар, полісмен чи священик!

— Гаразд, — відповів отець Бравн, — оскільки у вашій особі поєднуються полісмен і лікар, то я, очевидно, залишаюся у меншості.

* Ідіосинкразія — підвищена чутливість організму людини до деяких речовин або смакових, нюхових чи зорових подразників. (прим. перекл.)

— Треба визнати, отче, що ви є тим, кого політичні діячі називають «передовою меншістю», — відповів містер Бойн. — Мені відомо, що вам доводилося займатися справами, пов'язани з нашою установою. Та річ у тім, що тут дуже важко визначити, чи ця історія належить до вашої сфери, чи до моєї, а може, це просто непоганий матеріал для фахівців психіатрії. Ми щойно отримали лист від чоловіка, який живе неподалік, он у тому білому домі на пагорбі. Він просить у нас захисту, стверджує, що його життю загрожує небезпека. Ми, як могли, намагалися з'ясувати всі факти. Напевно, буде краще, якщо я розповім вам все з самого початку.

Один чоловік, він називався Елмер, багатий землевласник в одному із західних штатів, одружився доволі пізно. У нього народилися троє синів — Філ, Стівен та Арнольд. Ще коли він парубкував і не сподівався, що у нього буде прямий наслідник, цей чоловік усиновив хлопчика, як він вважав, дуже здібного та розумного. Хлопчина називався Джон Стрейк. Його походження було не зовсім відоме, хтось говорив, що він — знайда, інші стверджували, що він — циган. Цілком можливо, останні чутки пов'язані з тим, що на старості Елмер почав аж надто цікавитися окультизмом, хіромантиєю та астрологією, а, як стверджували його сини, Джон схвалював ці зацікавлення. Зрештою, сини багато чого розповідали. Наприклад, вони стверджували, що Стрейк — негідник, такого ще знайти, а до того ж брехун, він міг за декілька секунд вигадати відмовку і вмів так її подати, що цьому повірив би не один детектив. Та цілком можливо, що все це — лише упередження, виправдане, як ви розумієте. Напевно, ви вже здогадуєтеся, що трапалося. Батько залишив увесь спадок прийомному синові, і після його смерті рідні сини вирішили опротестувати заповіт. Вони доводили, що батько був заляканий і майже втратив розум. Згідно з їхніми словами, Стрейк з допомогою всіх можливих способів потрапляв до батька і тероризував його навіть на ложі смерті. Так чи інак, їм вдалося довести, що покійний батько не був при ясному розумі, отож суд визнав заповіт недійсним, і сини отримали весь спадок. Подейкують, що Стрейк ледь

не оскаженів і поклявся, що вб'є всіх трьох, по черзі. За допомогою звернувся третій і останній з братів, Арнольд Елмер.

— Третій і останній? — перепитав отець Бравн, серйозно поглянувши на співрозмовника.

— Так, — сказав Бойн, — двоє інших померли.

Вони помовчали кілька секунд, а потім лікар продовжив:

— Ось тут і починається та частина історії, яка видається дуже сумнівною. Немає доказів, що їх вбили, та цілком можливо, що це саме так. Старший син, який був землевласником, нібито скоїв самогубство у своєму маєтку. Інший, промисловець, потрапив головою у якийсь станок у себе на фабриці, цілком можливо, що він просто спіткнувся і впав. Але якщо їх вбив Стрейк, то, погодьтеся, він дуже спритно все облаштував і спритно втік. З іншого боку, це може бути манія переслідування, посилена збігом обставин. Здогадуєтеся, що мені потрібно? Мені потрібна мудра людина, особа неофіційна, яка погодилася б піти і порозмовляти з Арнольдом Елмером і сформувати про нього об'єктивне враження. Ви ж зумієте відрізнити людину, яку терзає нав'язлива ідея, від людини, яка говорить правду. Я хочу, щоб ви все ретельно розвідали, перш ніж ми візьмемося за цю справу.

— Дивно, що ви раніше не взялися за цю справу, — сказав отець Бравн, — як я розумію, це тягнеться вже давно. Чому він щойно тепер звернувся до вас?

— Я думав про це, звичайно ж, — відповів доктор Бойн. — Містер Елмер назвав причину, та зневолі починаєш думати, чи тут, бува, не йдеться про хвору фантазію. Згідно з його словами, вся прислуга раптом застрайкувала і пішла геть, ось тому він змушений просити, щоб його будинок охороняла поліція. Ми все перевірили і з'ясували, що прислуга таки пішла геть. У місті поширилися різноманітні чутки. Якщо вірити слугам, то господар став просто нестерпним, він постійно тривожився, чогось лякався, хотів, щоб слуги були постійно біля нього, як лікарняні доглядальниці. Одним словом, вони не мали ані хвилини спокою, тому що господар зовсім не хотів залишатися один. Врешті-решт вони сказали

йому, що він збожеволів, і пішли геть. Це, звичайно, ще не доводить, що він справді збожеволів. Але в наш час лише великий дивак може вимагати від лакея та служниці, щоб вони виконували обов'язки озброєної охорони.

— Одним словом, — з посмішкою відповів отець Бравн, — йому потрібен полісмен, який міг би виконувати обов'язки лакея і служниці, тому що лакей і служниця відмовилися виконувати обов'язки полісмена.

— Я також, знаєте, здивувався, — погодився доктор, — та не хотів відмовляти, не спробувавши знайти якийсь компроміс. Ось ви і є тим компромісом.

— Чудово, — просто відповів отець Бравн. — Я відразу ж піду і провідаю його, якщо хочете.

Пагорбисту місцевість, яка оточувала містечко, вкрив морозець, а небо здавалося ясным і холодним, ніби сталь, ось тільки на північно-східній частині почали збиратися темні хмари з вогненними ореолами. На фоні цих зловісних кольорів на пагорбі білів будинок з невеликими колонами класичного стилю. Коли отець Бравн підходив до чагарника, на нього раптом повіяло холодом, так, немовби він наближався до льодовика чи Північного полюса. Та отець Бравн був людиною з тверезим розумом, тому такі фантазії він розцінював лише як... фантазії. Отож, він, косо глянувши на велику синьо-багрянку хмару, лише весело сказав сам до себе:

— Зараз падатиме сніг.

Священик минув низьку ковану решітку, зроблену в італійському стилі, увійшов до саду, який виглядав опустілим. Так виглядають лише дуже впорядковані місцини, коли там раптом починає панувати безлад. Іній припорошив густий чагарник, бур'яни довгою мережкою облямовували клумби з квітами, а дім по вікна загруз між дрібними кущами та невисокими деревами. Тут росли лише хвойні дерева, або ті, яким не потрібен особливий догляд, вони буйно розрослися, та пишними їх все ж не можна було назвати. Тут усе було холодне й непривітне і чимось нагадувало арктичні джунглі. А якщо подивитися на будинок, то здавалося, з таким фасадом і класичними колонами, він гарно виглядав би десь на

середземному узбережжі. Натомість, він хиріє на суворих вітрах півночі. Класичні орнаменти на будинку лише підкреслювали контраст. Каріятиди* і маски сумно дивилися з кутів будинку на запустілі садові доріжки. А самі завитки колон, здавалося, перекрутилися від холоду.

Отець Бравн пройшов сходами, які заросли травою, до вхідних дверей і постукав. Потім він почекав кілька хвилин, постукав знову і став терпляче чекати, спершись спиною на одвірок і роздивляючись ландшафт, який починав темніти мірою того, як насувалася тінь величезної хмари, що пливла з півночі. Над головою отця Бравна чорніли колони портика, а над ним нависав опаловий обідок хмари. Темна хмара, здавалося, опускається все нижче і нижче, ще трохи, і від блілого зимового неба залишилося лише кілька срібних пасем. Отець Бравн чекав, та з будинку не було чути ані звуку.

Тоді він швидко зійшов сходами вниз і обійшов будинок, сподіваючись знайти інший вхід. Коли священник знайшов бічні двері, то постукав, чекаючи відповіді. Потім він натиснув на клямку, переконався, що двері зачинені на ключ чи засувку, і пішов вздовж стіни, подумки прораховуючи всі можливі варіанти й обдумуючи, чи ексцентричний містер Елмер часом не забарикадувався у глибині будинку так ретельно, що тепер навіть не чує стукоту. А може, він саме зараз споруджує барикади, думаючи, що це стукає мстивий Стрейк.

Також цілком можливо, що коли слуги залишали будинок, то відчинили лише одні двері, а господар їх зачинив. Та, мабуть, вони не надто турбувалися про заходи безпеки, коли залишали цей дім. Отець Бравн продовжував обходити будинок. Через декілька хвилин він повернувся до того місця, звідки й почав свої пошуки. І саме тут він побачив те, що шукав. Засклені двері однієї з кімнат ззовні заросли плющем, вони були нещільно зачинені, напевно, про них просто забу-

* Каріятиди – вертикальні підпори, що мають вигляд жіночих постатей. (прим. перекл.)

ли. Зробивши крок, отець Бравн опинився у кімнаті, обставленій комфортно, але дещо старомодно. У цій кімнаті були сходи нагору, з іншого боку були ще одні двері у сусідню кімнату, а ще інші двері з червоним склом, якраз навпроти вікон і гостя, були зразком пережитку і багатства. Праворуч на круглому столику стояло щось на кшталт акваріума, велика скляна чаша з зеленою водою, в якій плавали золоті рибки, а навпроти — пальма з великими чудернацькими листками. Усе було таке запилюжене, таке вікторіянське, що телефон у глибині кімнати здавався чимось щонайменше недоречним.

— Хто тут? — почувся різкий голос з-за дверей з червоним склом. У голосі відчувалася тривога на недовіра.

— Чи я міг би побачити містера Елмера? — ніби вибачаючись, запитав отець Бравн.

Двері відчинилися, і до кімнати зайшов чоловік у синьо-зеленому домашньому халаті. У нього було розтріпане, скупйовджене волосся, ніби він щойно прокинувся і встав з ліжка, а от його очі вже прокинулися, і погляд був живим, навіть стурбованим. Отець Бравн знав, що такі суперечності притаманні людям, які живуть у постійному страху. У чоловіка був тонкий, орлиний профіль, та насамперед вражав неохайний, і навіть якийсь дикий вигляд його темної бороди.

— Я — містер Елмер, — сказав він, — та відвідувачів уже давно не чекаю.

Щось у неспокійних очах цього чоловіка спонукало отца Бравна перейти відразу до суті справи. Якщо у господаря справді манія переслідування, то він не образиться.

— Я намагаюся з'ясувати, — м'яко сказав отець Бравн, — чи ви справді більше не чекаєте відвідувачів?

— Ви маєте рацію, — цілком спокійно погодився господар. — Одного відвідувача я таки чекаю. Цілком можливо, що він буде останнім.

— Сподіваюся, ні, — відповів отець Бравн. — У кожному разі, я тішуся, що не дуже подібний на нього.

Пан Елмер здригнувся від злобного сміху.

— Ви зовсім не подібні, — сказав він.

— Містере Елмер, — перейшов до справи отець Бравн, О— вибачте мені мою сміливість, та один з моїх знайомих повідомив мене про ваші труднощі і попросив з'ясувати, чи я міг би вам чимось допомогти. Правду кажучи, у мене є деякий досвід у таких справах.

— Немає і не було справ, подібних на цю, — заперечив містер Елмер.

— Ви хочете сказати, — сказав священик, — що трагедії, які трапилися у вашій родині, не були випадковими?

— Так, і ці вбивства не є звичайні, — відповів містер Елмер. — Людина, яка довела моїх братів до смерті, — це породження пекла, і його сила теж походить звідти.

— Кожне зло має одне і те ж походження, — серйозно сказав отець Бравн, — а звідки вам відомо, що це не звичайні вбивства?

Елмер відповів жестом, запрошуючи гостя сісти, а сам поволі вмовився в іншому кріслі і руками обхопив коліна. Коли він підняв очі, то в них з'явився м'який і задумливий вираз, а голос звучав уже приязно і впевнено.

— Зрозумійте, — почав він, — я зовсім не хочу, щоб ви вважали мене нерозумною людиною. Я дійшов до цих висновків саме завдяки розуму. Я прочитав чимало книжок, адже лише я успадкував від батька знання, і ще його бібліотеку. Але те, про що хочу вам розповісти, я не вчитав у книжках, я побачив на власні очі.

Отець Бравн кивнув, і його співрозмовник продовжував, підбираючи потрібні слова.

— Стосовно старшого брата я спочатку не був до кінця певен. Там, де його знайшли, не було жодних слідів, відбитків. Револьвер лежав біля нього. Але незадовго до цього випадку він отримав лист з погрозами від нашого ворога, а на листі був знак — крилатий кинджал. Це один з кабалістичних знаків. Служниця сказала, що у сутінках бачила, як у вздовж стіни саду щось проповзло, щось, трохи більше за кішку. Я ж скажу лише ось що: якщо вбивця і був там, то він примудрився не залишити жодних слідів. А от коли загинув мій брат Стівен, то все виглядало по-іншому, і саме тоді я все

зрозумів. Машина стояла на підмості, біля фабричної труби. Я кинувся туди відразу після того, як він упав від удару ва-железним молотом. І тоді я... побачив те, що побачив. У цей момент хмара диму заступала фабричну трубу, але в одному місці було щось на кшталт просвіту, і я побачив, що на самісінькій верхівці стояв чоловік, загорнутий у чорний плащ. Сірчистий дим на мить заслонив його. А коли дим розсіяв-ся, і я знову поглянув на трубу, то там уже нікого не було. Я вважаю себе розумною людиною, от нехай розумні люди пояснять мені, як він зумів потрапити на таку висоту, і як він звідти спустився?

Елмер подивився на отця Бравна з викликом, ніби сфінкс, а потім, після короткої павзи, додав:

— Череп мого брата був розтрощений, а тіло не постра-ждало. І в одній з кишень ми знайшли лист з погрозами, який він отримав напередодні. На цьому листі також був зображений кинджал. Я впевнений у тому, що цей символ він обрав не випадково. Усе, що робить цей жахливий чо-ловік, продумане до найменших подробиць. Він — ніби ходя-чий проект, і все у ньому зловісне і заплутане. У його розумі переплуталися різні плани, схеми, таємні знаки і незрозумілі сигнали. Він належить до найгіршого типу людей на цій зем-лі — типу злих містиків. Я не стверджуватиму, що зрозумів усе, що криється у цьому зловісному символі. Але є якийсь зв'язок між символом і незвичайними злочинними вчинка-ми цього чоловіка, який переслідує нашу родину. Хіба ж мож-на не помітити зв'язку між крилатим кинджалом і смертю Філа на галявині біля власного будинку, де не залишилося навіть найменшого сліду ані на стежці, ані на траві? Або хіба немає зв'язку між крилатим кинджалом, який, ніби стріла, летить до своєї цілі, і постаттю на фабричній трубі?

— Ви хочете сказати, що він уміє літати, — глибокодумно запитав отець Бравн.

— Свого часу Симон Маг умів літати, — заперечив містер Елмер, — у середньовіччі вважали, що антихрист теж уміє літати. Так чи інак, на листах був зображений крилатий кин-

джал, а міг він літати чи ні — це вже інше питання. А влучав він просто в ціль.

— Ви звернули увагу, на якому папері було написано листи? — запитав отець Бравн. — На звичайному?

Сфінксоподібна особа розсміялася.

— Прошу, можете поглянути, — похмуро відповів Елмер. — Сьогодні я отримав такого ж листа.

Він відкинувся на спинку крісла, витягнув ноги з-під зеленого халата, який був для нього короткуватий, і опустив бородате підборіддя на груди. Він легко опустив руку в кишеню, вийняв папірець і штивною рукою подав його священнику. В його позі було щось від паралітика, якесь заціпеніння і розслаблення водночас. Та наступне зауваження священника його неабияк оживило.

Отець Бравн, як і всі короткозорі люди, вдивлявся у лист, піднісши його до самісіньких очей. Папір був не простий, дещо шершавий, такі аркуші бувають в альбомах для ескізів. На папері був зображений червоний кинджал з крильцями, такий, як малюють на жезлі Гермеса, а внизу виднівся напис: «Смерть спіткає вас наступного дня, так само, як спіткала ваших братів».

Отець Бравн кинув папірець на підлогу і випрямився у кріслі.

— Не дозволяйте, щоб вас залякували такими записками! — різко промовив він. — Ці негідники завжди хочуть збити нас беззахисними, відібравши останню надію.

На його подив, містер Елмер ніби прокинувся зі сну і жваво підвівся.

— Ваша правда! Ваша правда! — піднесено вигукнув він. — Вони ще переконуються, що я не такий безпомічний, я не безнадійний. Та у мене більше надії, ніж ви собі уявляєте.

Він стояв з руками в кишенях, і зверху вниз дивився на священника, який на мить засумнівався, чи у містера Елмера, бува, не затьмарився розум. Таке буває з людьми, які живуть у постійному страху. Та коли містер Елмер почав говорити, то його голос звучав цілком спокійно.

— Мені здається, що мої бідолашні брати загинули тому, що використовували невдалу зброю. Філ завжди носив з собою револьвер, і його смерть назвали самогубством. Стівен мав поліцейську охорону, та він не хотів видаватися смішним, і тому не наважився вести полісмена з собою на сходи, куди він піднявся лише на хвилину. Мої брати були скептиками, можливо, це було реакцією на крайній містицизм нашого батька, який особливо виявлявся в останні роки його життя. Але я завжди знав, що вони не розуміли мого батька. Щоправда, коли він вивчав магію, то потрапив під вплив чорної магії, однак брати помилилися у виборі протиотрути. Для чорної магії протиотрутою є не матеріалізм, а біла магія.

— Усе залежить від того, що ви розумієте під білою магією.

— Магію срібла, — таємничим шепотом відповів містер Елмер. — Знаєте, що я так називаю? Зачекайте хвилинку...

Він навстіж відчинив двері з червоним склом і вийшов. Будинок не був таким великим, як це спочатку видалося отцеві Бравну, за цими дверима була не внутрішня кімната, а коридор, в кінці якого виднілися двері в сад. З одного боку коридору були ще одні двері. «Напевно, це вхід до спальні господаря, — подумав отець Бравн, — звідти він і вийшов у домашньому халаті». Далі у коридорі не було нічого, крім старого вішака, на якому висіли різні капелюхи, плащі, накидки. Зате з протилежного боку коридору стояв дубовий буфет, оздоблений старовинним сріблом, а над ним висіла старовинна зброя. Біля цього буфету зупинився містер Елмер, дивлячись на чудернацький пістолет з розширеним дулом.

Двері в кінці коридору були ледь привідчинені, у щілині виднілася смужка світла. Отець Бравн дуже швидко і безпомилково відчував те, що відбувається у природі. Він відразу зрозумів, чому ця смужка світла така яскрава. Сталося саме те, що він передбачав, коли підходив до цього будинку. Священик пробіг повз здивованого господаря і відчинив двері. Сліпуча білизна вразила його. Всі схили пагорбів були покриті сліпучо-білим снігом, в якому було щось невинне і древнє.

— А ось вам і біла магія! — бадьоро вигукнув отець Бравн. — І срібна магія також...

Білі відблиски падали на срібlistу сталь старовинної зброї, і срібно-вогняним ореолом оточувало скуйовджену голову Елмера. Його обличчя залишалося в тіні, в руці він тримав чудернацький пістолет.

— Знаєте, чому я вибрав саме цей мушкет? — запитав він. — Та тому, що його можна заряджати ось такими кулями!

Він вийняв з шухляди буфету маленьку ложечку з постаттю апостола замість руків'я і з зусиллям відламав цю мініятурну постать.

— Повернімося до кімнати, — сказав він.

— Ви колись читали про смерть Данді? — запитав він, коли вони з отцем Бравном знову сіли. — Пригадуєте, що сказано про Грехема з Клавергавза, який переслідував пресвітеріян у Шотландії: він скакав на чорному коні, який не боявся жодної безодні. Його могла вразити лише срібна куля, тому що він продав свою душу дияволу! З вами приємно мати справу, ви ж знаєте досить, щоб вірити в диявола.

— О так! — погодився отець Бравн. — В диявола я вірю. Я от в Денді не вірю. Я маю на увазі Денді з пресвітеріянської легенди, з його жажливим конем. Джон Грехем був звичайним солдатом у сімнадцятому столітті. Якщо він когось і переслідував, то хіба тому, що він був драгуном, а не драконом. Судячи з мого досвіду, душу дияволу продають зовсім не такі от браві вояки. Ті його поклонники, яких мені довелося знати, були зовсім іншими людьми. Я не хочу називати імен, які могли б вас збентежити. Та я згадаю лише про сучасника Денді. Чи ви чули щось про чоловіка на ім'я Делрімпл зі Стейра?

— Ні, — похмуро відповів Арнольд Елмер.

— У кожному разі ви, напевно, чули про те, що він зробив, — продовжував отець Бравн. — Це було набагато гірше, ніж те, що зробив Денді. Він влаштував різанину у Гленков. Це була освічена людина, державний діяч, талановитий юрист, а водночас тихий чоловік з розумним і витонченим обличчям. Ось такі люди і продають душу дияволу.

Елмер зірвався з крісла і з ентузіазмом погодився:

— Саме так, ви таки маєте рацію! — вигукнув він. — Розумне і витончене обличчя! У Джона Стрейка саме таке обличчя.

Елмер знову вийшов у середні двері, і зачинив їх за собою.

«Напевно, він пішов до себе в спальню, або ж до буфету», — подумав отець Бравн.

Священик залишився сидіти у кріслі і неухважно дивився на килим, на якому було помітне червоне мерехтіння, воно проникало сюди через скляні двері. На якийсь момент мерехтіння робилося яскраво-рубіновим, потім знову тьмяніло, ніби сонце то виглядало з-за хмари, то знову ховалося. У кімнаті ніщо не рухалося, крім рибок у зеленому акваріумі, які плавали туди-сюди. Отець Бравн напружено думав.

Через хвилину він підвівся і тихо підійшов до телефону, який стояв у глибині кімнати за шторою, і викликав доктора Бойна. «Я хотів би дещо повідомити стосовно справи Елмера, — тихо промовив священик. — Це справді дивна історія. Гадаю, вам варто негайно прислати сюди п'ять-шість полісменів, щоб вони оточили будинок».

Потім отець Бравн повернувся на своє місце, сів і продовжував роздивлятися темний килим, на якому знову з'являлися і зникали червонуваті відблиски. Це світло навело священика на роздуми про початок нового дня, коли світло от-от зароджується, і про таємницю, яка то привідкривається, то знову закривається, ніби двері або вікно.

З-за зачинених дверей почувся нелюдський крик, і майже одночасно пролунав постріл. Ще не стихла луна від пострілу, а двері вже відчинилися навстіж, і до кімнати зайшов Арнольд Елмер з пістолетом у руці та у розірваному халаті. Він тремтів усім тілом і заходився від неприродного реготу.

— Слава білій магії! — кричав він. — Слава срібній кулі! Породження пекла помилилося у своїх розрахунках, і мені вдалося відімести за братів!

І з цими словами він упав у крісло, а пістолет висковзнув у нього з руки на підлогу. Отець Бравн кинувся у коридор. Він ухопився за клямку дверей, які вели у спальню, так, ніби

хотів увійти, потім він нагнувся, щось роздивляючись, підбіг до зовнішніх дверей і відчинив їх навстіж.

На снігу щось чорніло, щось подібне на велетенського кажана. Та досить було ще одного погляду, аби зрозуміти, що це лежить людина. Лежить навznak, у чорному капелюсі з широкими крисами, які носять латиноамериканці, у широченному чорному плащі, який випадково ліг так, що його поли, а може, це були рукави, розтягнулися на всю довжину і нагадували величезні крила. Рук не було видно, та отцеві, здається, вдалося визначити положення однієї руки, біля неї лежала якась зброя. Це все дуже нагадувало якийсь герб: чорний орел на білому фоні. Та коли отець Бравн обійшов довкола тіла і зазирнув під капелюх, то краєм ока роздивився обличчя, таке, про яке недавно згадав господар дому. Це було витончене, строге і розумне обличчя Джона Стрейка.

— Ну що тут сказати, — пробурмотів отець Бравн, — він подібний на величезного вампіра, який упав додолу, ніби птах.

— А як йому ще з'явиться? — почувся голос біля дверей. Священик оглянувся і побачив Елмера, він стояв на порозі.

— Він міг прийти, — ухильно відповів отець Бравн.

Елмер жестом показав на засніжений сад.

— Погляньте на сніг! — сказав він глухим, тремтячим голосом. — Сніг білий, ви щойно самі назвали його білою магією. На ньому немає жодних слідів, жодних плям, лише оця огидна чорна ляпа. На милі довкола немає жодних слідів, які вели б до будинку, якщо не зважати на ваші.

Елмер зосереджено і уважно подивився на низенького священика і додав:

— Я скажу вам ще дещо. Плащ, в якому він лежить, надто довгий, щоб у ньому ходити, він волочився б за ним. Витягніть плащ вздовж тіла, і ви у цьому переконаєтеся.

— Що між вами трапилось? — різко запитав отець Бравн.

— Все сталося так швидко, що навіть важко описати, — відповів Елмер. — Я виглянув у двері, потім хотів зачинити їх, і мене ніби закрутило у вихорі. Я вистрілив, не дивлячись, а потім побачив те, що ви бачите. Але я переконаний, що

якби мушкет не був заряджений срібною кулею, то все могло б закінчитися цілком инакше.

— До речі, — зауважив священник, — ми залишимо його лежати на снігу, чи ви перенесете його у дім? Напевно, це ваша спальня он там?

— Ні-ні, — з поспіхом відповів Елмер, — нехай лежить так, поки не приїде поліція. З мене досить усього цього! Що б там не діялося, треба щось випити. А потім, як захочуть, можуть мене навіть повісити.

Елмер повернувся до будинку, впав у крісло, яке стояло між пальмою та акваріумом, при цьому ледь не перекинув його. Карафку з бренді він знайшов лише тоді, коли добряче обнишпорив увесь буфет. Він і раніше не видавався акуратним, але тепер його неухважність перейшла будь-які межі. Він урешті налив собі бренді, зробив добрячий ковток, і почав збуджено говорити, так, ніби за всяку ціну хотів порушити мовчанку.

— Отче, і ви ще сумніваєтеся, хоча й бачили все власними очами. Повірте мені, боротьба роду Стрейк з родом Емерів набагато серйозніша, ніж вам видається! От вам аж ніяк не личить бути Томою Невіруючим. Ви ж повинні захищати все те, що оті дурні називають забобонами. Так-так, у розповідях про талісмани, приворотне зілля, срібні кулі щось таки є! Що ви, католик, скажете на все це?

— Я скажу, що я — агностик, — посміхаючись, відповів отець Бравн.

— Нісенітниці! — нетерпляче вигукнув Елмер. — Ви ж зобов'язані вірити в різні дива.

— Так, в деякі дива я справді вірю, — погодився священник. — Саме тому я й не вірю в інші.

Елмер подався вперед і почав пильно вдивлятися у священника, ніби гіпнотизер.

— Ви вірите в них, — говорив він. — Ви вірите у все це. Ми всі віримо, навіть тоді, коли заперечуємо. Скептики та кож вірять. Хіба в глибині душі ви не відчуваєте, що суперечності насправді не суперечливі, що є якийсь світ, у якому все узгоджено? Душа кочує з зірки на зірку, все повторюється.

Можливо, Стрейк і я вже боролися колись в іншому житті, в іншій постаті — як звір проти звіра, птах проти птаха. Можливо, ми будемо боротися вічно. Якщо ми шукаємо один одного, якщо ми потрібні один одному, то наша вічна ненависть — своєрідна любов. Добро і зло повторюються у круговерті подій, вони — єдине ціле. Хіба в глибині душі ви не відчуваєте, що існує лише одна реальність, незважаючи на відмінності у вірі, а ми — лише її тіні? Хіба вам не видається, що все на світі, — це лише грані чогось єдиного, єдиної суті, де люди розчиняються у Людині, а Людина — у Богові?

— Ні, — відповів отець Бравн.

За вікном сутінки опускалися на землю, це був той період, коли на захмареному небі темніше, аніж на землі. Через не до кінця зашторене вікно отець Бравн помітив, що біля колони з'явилася якась постать. Потім він поглянув за заклені двері, через які він увійшов до будинку, і побачив, що за ними також стоять дві постаті. Внутрішні двері з червоним склом були привідчинені, а за ними в коридорі він також помітив тіні людей: Доктор Бойн таки послушав його поради. Будинок оточили.

— А навіщо заперечувати? — наполягав господар, продовжуючи уважно дивитися на священика, так ніби він хотів його загіпнотизувати. — Ви ж на власні очі бачили один з епізодів вічної драми. Ви бачили, як Джон Стрейк погрожував знищити Арнольда Елмера з допомогою чорної магії. Ви також бачили, як Арнольд Елмер з допомогою білої магії розправився з Джоном Стрейком. А тепер ви бачите перед собою живого Арнольда Елмера. Він говорить з вами, і ви все ще не вірите?

— Так, я не вірю, — рішуче відповів отець Бравн і підвівся, так ніби він мав намір попроситися.

— Чому? — запитав господар.

Отець Бравн лише трохи підвищив голос, але його слова пролунали, наче дзвін:

— Тому що ви — не Арнольд Елмер, — сказав він. — Я знаю, хто ви насправді. Ви — Джон Стрейк, і щойно ви вбили останнього з братів, Арнольда. Саме він і лежить на снігу.

Здається, Стрейк зробив всі можливі зусилля, щоб востаннє спробувати підчинити собі волю священика. Його зіниці аж звузилися. Потім він раптом кинувся вбік. Та саме в цей момент позаду нього відчинилися двері, і кремезний детектив у цивільному одязі рішуче поклав йому руку на плече. В другій руці він тримав револьвер. Злочинець неспокійним поглядом обвів кімнату і побачив, що у кожному кутку стоїть людина в цивільному.

Того вечора отець Бравн довго розмовляв з доктором Бойном про трагедію родини Елмер. До того часу всі сумніви вже були розвіяні, особу Джона Стрейка встановили, і він зізнався у своїх злочинах, точніше, вихвалявся своїми «перемогами». Він здійснив своє життєве завдання, вбив останнього з Елмерів, а все решта його не цікавило, навіть питання власного життя і смерті.

— Цей чоловік — маніяк, він одержимий однією ідеєю, — говорив отець Бравн. — Його більше ніщо не цікавить, навіть інше вбивство. Це було для мене неабиякою потіхою, коли я розмовляв з ним. Ви ж розумієте, що він не мусив розповідати мені оті байки про вампірів, срібні кулі та інші нісенітниці, а міг просто вистрілити у мене звичайною свинцевою кулею і спокійно піти з будинку. Повірте, я про це подумав.

— То чому ж він цього не зробив? — запитав Бойн. — Я не розумію. Зрештою, поки що я нічого не розумію. Як ви його викрили? І що саме ви викрили?

— О, ви дали мені чимало цінної інформації, — скромно відповів отець Бравн. — А особливо цінним була одна деталь. Я маю на увазі ваші слова про те, що Стрейк був дуже винахідливим та кмітливим брехуном, і вмів гарно подати свою брехню. Сьогодні йому це неабияк стало в пригоді, і він цілком впорався із завданням. Хоча, знаєте, в одному він помилився — не варто було вигадувати містичну історію, та він подумав, що я священик, і повинен вірити у що завгодно. Усі чомусь так вважають.

— Нічого не второпаю, — сказав доктор. — Може, вам варто розповісти все з самого початку.

— А почалося все з халата, — добродушно відповів отець Бравн. — Це було справді вдале маскування, що й казати. Коли ви бачите людину в халаті, то відразу починаєте думати, що ця людина у себе вдома. Я теж так подумав. А от потім почало відбуватися щось дивне. Коли він узяв пістолет, то спочатку, тримаючи його у витягнутих руках, обережно перевіряв, чи він заряджений. Він повинен був знати, чи у його власному домі зброя заряджена чи ні, правда ж? Не сподобалося мені і те, як він шукав бренді, як ледь не розбив акваріум. Коли людина має вдома таку делікатну річ, як акваріум, то мимоволі набувається звичка обходити його. Однак, усе це могло бути лише плодом моєї уяви. А ось що насправді насторожило мене. Він вийшов до мене з коридору, де, крім зовнішніх дверей, були ще одні. Я вирішив, що це двері до спальні, звідки він і з'явився, тому спробував їх відчинити. Та двері були замкнені. Це мені здалося дивним, і я зазирнув у замкову щілину. Там була цілком порожня кімната — ані ліжка, ані стола, жодних меблів. І тоді я зрозумів, що він вийшов не з цієї кімнати, він прийшов з вулиці. І саме в цей момент я все зрозумів.

Напевно, бідолаха Арнольд Елмер і жив, і спав нагорі. Він навіщось зійшов на перший поверх і в кінці коридору побачив свого ворога, високого бородатого чоловіка у широкополому капелюсі і чорному плащі. Напевно, це було останнє, що йому вдалося побачити. Стрейк кинувся на нього, і потім або задушив, або заколов — про це нам розповість поліція. І ось, коли Стрейк стояв між вішаком та буфетом і переможно дивився на тіло свого останнього ворога, він раптом почув чийсь кроки. Це я зайшов через засклені двері.

І тут він влаштував справжній маскарад. Стрейк не лише перевдягнувся, він ще й вигадав казку, таку собі, знаєте, імпровізовану романтичну історію. Так ось, він зняв чорний капелюх і плащ, одягнув халат мертвого Арнольда. А потім... А потім він зробив жакливе — він підвісив тіло, немов пальто, на вішак, прикрив його своїм плащем, і одягнув на тіло свій капелюх. У такому вузькому коридорі не було іншого

способу, щоб сховати тіло, і він ним скористався. Я ж сам пройшов повз вішак і нічого не помітив. Мабуть, я ще довго це пам'ятатиму.

Можливо, цього було б досить, та Стрейк боявся, що в будь-яку мить я можу помітити тіло. А тіло, отак підвішене на вішаку, вимагало б, так би мовити, пояснень. Ось він і вирішив зробити зухвалий крок — самому все пояснити.

У його дивакуватому і винахідливому розумі зародилася думка помінятися ролями з померлим. Він вирішив вдавати Арнольда Елмера, а вбитого — видати за Джона Стрейка. Ця ситуація не могла не подіяти на його багату уяву. Це все було подібне на маскарад, на якому двоє ворогів помінялися ролями, такий собі танок смерти, бо ж один з акторів був уже мертвий. Напевно, він усе це в загальних рисах собі вже уявляв, і, підозрюю, ще й посміхався при цьому.

Отець Бравн замислився, і лише його сірі очі приковували на себе увагу, бо він не кліпав, як завжди. Розмову він продовжив так само серйозно і просто:

— Усе походить від Бога: й уява, і розум. Самі по собі вони добрі, і про це не можна забувати, навіть якщо вони викривляються. У цього чоловіка був талант, благородний талант — він умів вигадувати і розповідати. Він міг би стати великим романістом, та, на жаль, лише обманював людей, перекручуючи факти. Почалося з того, що він дурив старого Елмера, вигадуючи для себе щоразу нові виправдання і розповідаючи бідоласі різні побрехеньки. Цілком можливо, що спочатку в цьому було велика доля дитячости. Ви ж знаєте, що дитина може цілком широко розповідати, що бачила короля Англії чи короля ельфів. Цей недолік привився у молодого Стрейка, а звідси взяли початок й інші вади, і все через гординю. Він став щораз більше гордитися своїм вмінням швидко вигадувати небилиці, хитромудро і ретельно розвивати сюжет. Ось чому молоді Елмери вважали, що він зачарував їхнього батька. Саме так оповідач зачарував тирана у «Тисячі й одній ночі». І ось цей чоловік прожив своє життя, пишаючись тим, що він — поет, лиш тільки сповнений він був неправдивою і зухвалою сміливістю великих брехунів. І коли він ризикував

життям, як от сьогодні, то це лише додавало його небиліцям витонченості.

Та я впевнений, що в цій історії фантазія забавляла його більше, аніж конспірація. Він спробував розповісти те, що трапилося насправді, лише навпаки — ніби мертвий був живий, а живий — мертвим. Спочатку він одягнувся у халат Елмера, потім спробував «приміряти» його тіло і душу. Він дивився на тіло Елмера так, ніби це його власний труп лежав на снігу. Потім він вирішив надати тілу вигляд чорного птаха, який полює за своєю жертвою. Для цього Стрейк одягнув тіло у свій чорний одяг, намагаючись створити похмуру казку про містичну пташу, яку можна вбити лише з допомогою срібної кулі. Щоправда, я не знаю, що його навело на думку про білу магію і білий метал, який згубно впливає на чарівників. Може, перший сніг, а може, блиск срібла, яким був інкрустований буфет. Та хай там як, він, немов поет, миттєво вхопився за неї і блискавично впорався із завданням: кинув тіло Елмера, якого видав за Стрейка, на сніг, а мені розповів містичну казку. Цей фантазер доволі переконливо розповідав про крилатого орла з кігтями смерті, про гарпії, які ширяють над землею. Йому ж треба було якось пояснити, чому на снігу немає жодних слідів. До речі, одна його вигадка викликала у мене щирий подив і захоплення. Він примудрився обернути на свою користь те, що найбільше свідчило проти нього. Стрейк звернув мою увагу на те, що плащ на вбитому надто великий, отож він не ходив по землі, як нормальні люди. Та при цьому він надто уважно дивився на мене, і я мимоволі подумав, що він блефує.

Доктор Бойн замислився.

— А на той час ви вже знали правду? — запитав він. — Все, що якось пов'язане з ідентичністю, дуже впливає на нерви. Навіть не знаю, що краще — здогадатися про все і відразу, чи поволі добиратися до розгадки. А коли у вас зародилися перші підозри, і коли ви остаточно переконалися, що він вас обманює?

— Здається, по-справжньому я запідозрив його тоді, коли зателефонував вам, — відповів священник. — А допомогли

мені червоні відблиски на килимі. Вони то темнішали, то світлішали. Мені чомусь подумалося, що вони подібні на бризки крові, які волають про помсту. Я задумався, чому вони так змінюються. Адже сонце з-за хмар не виходило, отож, в коридорі то зачинялися, то відчинялися двері, що ведуть у сад. Та якби він помітив свого ворога, то відразу підняв би тривогу. І тоді я почав здогадуватися, що він виходить у сад з якоюсь метою, він щось задумав. А от коли я переконався у цьому остаточно, навіть не знаю. Пригадую, наприкінці Стрейк намагався загіпнотизувати мене магією своїх очей і чарами свого голосу. Цілком можливо, що він не раз практикувався у цьому зі старим Елмером. І важливо не те, як він говорив, а й те, що він говорив, тобто його світогляд, філософські погляди.

— Та я, знаєте, реаліст, — грубувато відповів доктор. — Тому не надто замислююся над філософією чи релігією.

— Який же ви реаліст?! — заперечив отець Бравн. — От послухайте, ви досить добре мене знаєте, тому вам відомо, що я не фанатик. Я знаю, що бувають хороші люди в поганій релігії, і погані люди — в хорошій. Є одна важлива деталь, у якій я переконався на власному досвіді. Це подібно на те, як хтось уміє розпізнавати тварин по слідах або ж визначити добре вино. Знаєте, мені ще не траплявся злочинець, який не філософствував би про Схід, перевтілення, колесо долі, про змію, яка пожирає власний хвіст. Я на власному досвіді переконався у тому, що над служителями цієї змії нависло прокляття, вони приречені повзати на животі і їсти порох. На такі псевдодуховні теми може базікати будь-який негідник чи злочинець. Я не заперечую, що першоджерело цього вчення має у собі зерно мудрости, та в нашому реальному світі воно стало релігією негідників. І я знав, що розмовляю з негідником.

— А мені здається, що негідник не може сповідувати будь-яку релігію, — заперечив доктор Бойн.

— Так, — погодився священик, — відкрито він міг би стверджувати, що сповідує іншу релігію, та для цього потрібно опанувати мистецтво лицемірства. Будь-яке обличчя

можна приховати за маскою. Знаєте, будь-хто може вивчити кілька фраз і стверджувати, що це його світогляд. Я і сам міг би вийти на вулицю і оголосити себе методистом, та навряд чи це було б переконливо. А ми ж говоримо про поета. Таким, як він, необхідно, щоб маска була, так би мовити, виліплена на ньому. Тобто його вчинки повинні віддзеркалювати те, що діється у нього в душі. Так, він цілком міг би назвати себе методистом, та йому не вдалося б бути красномовним методистом, а от вдавати красномовного містика чи фаната він уміє. Така особа вміє вибирати лише той ідеалізм, який близький йому по духу. Ось на цьому він і побудував гру зі мною. Такі люди, як він, навіть маючи руки по лікоть у крові, цілком щиро переконуватимуть вас, що буддизм набагато кращий від християнства, і навіть — більш християнський, аніж саме християнство. Це ще раз свідчить, яке в них огидне і перекручене уявлення про християнство.

— Я щось не второпаю — ви його захищаєте чи засуджуєте? — сміючись, запитав доктор.

— Сказати про людину, що вона геніяльна, ще не означає захищати її, — відповів отець Бравн. — Зовсім ні. Художник чи поет мимоволі зрадять себе, Леонардо да Вінчі не зумів би вдати, що він погано малює. Навіть якби він намагався, то це була б вишукана пародія на поганеньку картину. Так само методист «у виконанні» Стрейка був би занадто грізним і дивним.

Через деякий час отець Бравн вирушив додому. Свіже морозне повітря стало ще холоднішим, воно навіть п'янило. Дерева чимось нагадували срібні канделябри на Стрітення. Холод пронизував, ніби сталевий меч страждання, який колись проколов самісіньке серце Істинної Чистоти. Та цей холод не був убивчим, він лише нищив усі смертні перепони нашого безсмертного життя. Біло-зелене небо, на якому виднілася єдина — так ніби це була Вифлеємська — зірка, нагадувало печеру. Ніби там, у глибині, було саме серце холоду, який, немов тепло, пробуджує все до життя. І чим більше все западало в кристалічні кольори, тим легше ста-

вало на душі. І все довкола було подібне на окрилені істоти, прозорі й безтілесні.

Щойно таємне стало явним, щойно, немов з допомогою льодяного леза, правда очистилася від брехні. І те, що залишилося, було схоже на коштовний камінь у серці величезного айсберга. Отцю Бравну не до кінця вдалося збагнути стан власної душі, коли він, занурюючись у холодні сутінки, насолоджувався чистим і п'яним повітрям морозяної ночі. Лише десь у глибині душі залишилися обривки спогадів про хворобливу уяву містера Стрейка. Та вони стиралися, зникали, так само, як сліди, що замітає сніг. Докладаючи зусиль, аби пройти засніженою дорогою, отець Бравн бурмотів: «І все ж він має рацію: біла магія таки є, тільки він її не там шукав».

ФАТУМ РОДИНИ ДАРНВЕЙ

Двоє художників-пейзажистів стояли і дивилися на морський пейзаж, він вражав обох, хоча кожен з художників сприймав його по-своєму. Одному з них, художникові з Лондона, який саме здобував славу, пейзаж видавався чужим і дивним. Інший був місцевим живописцем, хоч його популярність давно вийшла поза межі тутешніх околиць, давно знав цей пейзаж, і, цілком можливо, саме тому він також дивувався.

Якщо говорити про загальні обриси та настрої, а саме це цікавило обох художників, то вони бачили смугу піску, а над нею смугу неба, яке забарвлювало все у похмурі тони: мертвої зелені, бронзовий, тьмяно-коричневий, який, зрештою, в цих сутінках видавався таємничішим, аніж золото. Усі ці горизонтальні лінії порушувалися лише в одному місці: у піщаний берег ніби врізалася одна-єдина будівля, вона була розташована так близько до моря, що тороки трави і очерету майже зливалася зі смугою водоростей, що плавали у воді. Цей будинок мав одну особливість: у його верхній, напівзруйнованій частині виднілися широкі вікна, і вона була подібна на чорний кістяк, що вимальовується на вечірньому небі, а на нижньому поверсі майже всі вікна були закладені цеглою, і їхні обриси були ледь помітні у вечірніх сутінках. Лише одне вікно залишалось справжнім вікном і, о диво, в ньому навіть блистіло світло.

— І хто може жити в цих руїнах? — вигукнув лондонець, кремезний чоловік, богемної зовнішності, з рудуватою борідкою, яка додавала йому років. В Челсі його знали як Гарі Пейн.

— Гадаєте, там можуть бути примари? — запитав у відповідь його друг Мартін Вуд. — Так-так, люди, що там живуть, справді подібні на примар.

Можливо, це парадокс, та художник з Лондона був більше простодушним і безпосереднім, він навіть чимось нагадував пастора, а от місцевий митець робив враження людини радше проникливої і досвідченої, він дивився на свого товариша з поблажливою посмішкою. І справді, чорний костюм та квадратне, чисто поголене обличчя додавали йому солідності.

— Це, звичайно ж, лише знак часу, — продовжував він, — або, точніше, знамення завершення давнього часу і давніх династій. У цьому домі живуть останні нащадки славетного роду Дарнвеїв, та в наш час мало таких бідняків, як вони. Вони навіть не спроможні довести до ладу верхній поверх, і тому їм доводиться жити у кімнатах внизу, ніби кажанам і совам. А в них же є родинні портрети ще з часів війни Червоної і Білої троянди, і деякі з них навіть можна назвати зразками англійського живопису. Я знаю про це, тому що мене просили взятися за реставрацію цих картин. Там є один портрет, один із ранніх, він такий виразний, що дивися — й аж мурашки по шкірі.

— У мене мурашки на шкірі з'являються, як я лише гляну на цей будинок, — промовив Пейн.

— Правду кажучи, у мене теж, — відізався його друг.

Тишу раптом порушив ледь чутний шелест в очереті, і коли темна тінь, ніби зляканий птах, швидко шугнула вздовж берега, обидва художники мимоволі здригнулися. Але біля них з'явився лише чоловік з чорним портфелем. У нього було худюще обличчя землистого кольору, а суворі очі уважно дивилися на незнайомця з Лондона.

— А! Це наш лікар Барнет, — полегшено повідомив Вуд. — Доброго вечора, лікарю! Ви у замок? Сподіваюся, ніхто не захворів?

— У такому місці, як це, завжди всі хворі, — пробурмотів доктор. — Часом набагато серйозніше, аніж їм видається. Тут навіть повітря задушливе і хвороботворне. Не заздрю я цьому молодика з Австралії.

— А хто це — молодик з Австралії? — дещо неуважно запитав Пейн.

— Хто? — пирхнув доктор. — Хіба ваш друг вам нічого не розповів? До речі, він повинен приїхати саме сьогодні. Це справжня мелодрама у старомодному стилі — спадкоємець повертається з віддалених колоній у свій зруйнований родинний замок. Усе діється за родинним договором, згідно з яким він повинен одружитися з дівчиною, що чекає на нього у вежі, обвитій плющем. От архаїка, хіба ні? Зрештою, часом у житті так буває. У нього навіть є трохи грошенят — і це єдиний світлий момент у цій історії.

— А що про нього думає міс Дарнвей у своїй вежі, обвитій плющем? — сухо запитав Мартін Вуд.

— Те ж саме, що й про решту, — відповів доктор. — У цих занедбаних руїнах, лігві марновірства, вони не думають, лише мріють і уповають на долю. Напевно, вона погоджується і з родинним договором, і з тим, що чоловік, який щойно повернувся з далеких колоній, — це ще один із виявів фатуму, що навис над родиною Дарнвеїв. Правду кажучи, мені видається, що навіть якщо цей молодик виявиться однооким горбатим негром, і на додачу вбивцею, то вона сприйме це як додатковий штрих, що доповнює ці похмурі декорації.

— Вам не здається, що коли мій лондонський друг отак слухатиме вас, то у нього складеться не надто хороше враження про наших знайомих, — засміявся Вуд. — А я хотів його познайомити з ними. Художнику просто гріх не подивитися на родинні портрети Дарнвеїв. Та якщо, як ви кажете, австралійське вторгнення у самісінькому розпалі, то нам, певно, доведеться відкласти цей візит.

— Ні-ні, що ви! Заради Бога, відвідайте їх! — заперечив доктор Барнет, і в його голосі врешті забриніли теплі нотки. — Все, що бодай якось може скрасити їхнє самотнє життя, полегшить моє завдання. Це дуже добре, що врешті з'явився цей кузен з далеких колоній, та його одного буде замало, щоб якось оживити тутешню похмуру атмосферу. Гадаю, чим більше відвідувачів, тим краще. Ходімо зі мною, я вас познайомлю.

Коли чоловіки підійшли ближче до будинку, то побачили, що він стоїть ніби на острові, з усіх боків його оточував глибокий рів, заповнений водою. Перейшовши міст, вони опинилися на доволі широкій кам'яній платформі, де крізь великі тріщини пробивалися стебла бур'янів. У сіруватому світлі сутінків все це видавалося голим і похмурим. Раніше Пейн ніколи не повірив би, що такий малий шматок простору може уповні передати дух запустіння. Кам'яна платформа була своєрідним порогом біля вхідних дверей, які містилися під низькою аркою часів Тудорів, вони були відчинені навстіж, немов вхід у печеру.

Доктор жваво і дещо безцеремонно провів гостей в дім, і тут на Пейна чекало ще одне потрясіння. Він чомусь очікував, що доведеться іти вузькими гвинтовими сходами у якусь напівзруйновану вежу, а виявилось, що перші ж сходинки вели кудись униз, а не вгору. Гості минули кілька великих похмурих кімнат, і якби не темні портрети на стінах і не запилюжені книжкові полиці, то їм видавалося б, що вони потрапили у середньовічні підземні темниці. Де-не-де стояли свічки, і їх полум'я вихоплювало з темряви випадкові деталі інтер'єру, який колись був вишуканим. Та Пейна пригнічувало не лише похмуре штучне освітлення, а й відблиски денного світла, які з'являлися тут і там невідомо звідки. Коли вони пройшли у кінець довгої зали, Пейн врешті помітив єдине вікно, низьке і овальне, такі вікна були дуже модними наприкінці XVII ст. Це вікно також було якимось дивним, через нього виднілося не небо, а лише його відображення — бліда смуга денного світла віддзеркалювалася у воді рову, під тінню стародавнього замку. Пейн відразу ж пригадав собі легенду про господиню замку, яка бачила світ лише у дзеркалі. А господиня цього замку бачила світ не лише у дзеркальному, а ще й у перевернутому відображенні.

— Таке враження, — тихо промовив Вуд, — що дім Дарнвеїв занепадає і в прямому, і в переносному значенні цього слова. Його ніби поволі засмоктує болото чи, може, пісок, ще трохи, і над його зеленим дахом зійдуться морські води.

Навіть відважний доктор Барнет дещо здригнувся, коли до них нечутно хтось підійшов. У кімнаті була така тиша, що спочатку вона видалася їм цілком порожньою. А насправді там було три особи — три похмурі нерухомі постаті, одягнені у чорне, вони чимось нагадували тіні. Коли одна з цих постатей підійшла до гостей, на неї впало скупе світло з вікна, і гостям вдалося роздивитися старече обличчя, таке ж біле, як і волосся, що його обрамляло. Це був старий Вейн, дво-рецький, який залишився у цьому домі замість батька після смерти ексцентричного дивака, останнього лорда Дарнвея. Якби у нього зовсім не було зубів, він міг би здатися цілком милим дідусем. Та у нього зберігся один-єдиний зуб, який було видно кожного разу, коли він починав говорити, а це надавало дідуганові зловісного вигляду. Він зустрів доктора та його супутників з вишуканою люб'язністю, а потім підвів їх до того місця, де сиділи двоє у чорному. Пейну здалося, що один з них цілком пасує до похмурої атмосфери старовинного замку, хоча б тому, що це був католицький священник. Він ніби вийшов з якоїсь схованки, де в давні часи переховувалися переслідувані католики. Уява Пейна запрацювала дуже швидко: ось цей чоловік у чорному нерозбірливо бурмоче молитви, перебирає вервицю, служить літургію або робить ще щось незрозуміле у цьому меланхолійному місці. А зараз він, напевно, намагався якось потішити свою молоду співрозмовницю, та навряд чи це йому вдалося. А взагалі, священник був особою непримітною, у нього було просте і невиразне обличчя. А ось обличчя його співрозмовниці не можна було назвати ані простим, ані невиразним. На фоні темного одягу, темного волосся і темного крісла воно вражало жахливою блідістю, а також живою красою. Пейн дивився на це обличчя, не відриваючи очей; ще багато-багато разів у житті йому судилося дивитися на це обличчя.

Вуд доброзичливо привітався зі своїми друзями, а після кількох загальних і люб'язних фраз перейшов до основної мети свого візиту, тобто огляду родинних портретів. Він вибачився за те, що прийшов у такий урочистий для родини день. Зрештою, було помітно, що присутні раді гостям. Тому

він без зайвих церемоній провів Пейна через великий зал у бібліотеку, де висів портрет, який він хотів показати своєму другові не лише як звичайну картину, а як своєрідну загадку. Низенький священик задріботів за ними; ймовірно, він знався не лише на старовинних молитвах, а й на старовинних картинах.

— Я пишаюся, що знайшов цей портрет, — промовив Вуд. — Здається, це Гольбайн*. А якщо ні, то, певно, за часів Гольбайна жив ще який художник, який міг похвалитися таким ось талантом.

На портреті, виконаному у твердій, але живій та щирій манері того часу, був зображений чоловік у чорних шатах, обшитих хутром та золотом. У нього було важкувате, повне і бліде обличчя, а очі — уважні й пронизливі.

— Як шкода, що мистецтво не зупинилося, коли дійшло до цієї стадії! — вигукнув Вуд. — І навіть воно розвивається далі? Хіба ви не бачите, що цей портрет ідеально реалістичний? Саме тому він видається нам таким живим. Ось погляньте на обличчя — як воно виділяється на темному фоні менш істотних деталей? А погляньте на ці очі! Вони... вони аж надто живі. Таємничі, кмітливі... вони ніби дивляться на нас через прорізи великої блідої маски.

— Однак у постаті відчувається певна напруженість, — відізався Пейн. — На початку середньовіччя художникам, принаймні на півночі, було важкувато відобразити анатомічні особливості. Ось зверніть увагу на його ногу, тут добре видно, що пропорції порушені.

— А я б не був таким упевненим, — спокійно заперечив Вуд. — У ті часи, коли реалізмом ще не зловживали, художники писали свої картини набагато реалістичніше, аніж нам видається. Вони точно відображали ті деталі, які тепер видаються нам недопрацьованими. Ось, наприклад, ви можете сказати, що у цього чоловіка брови і очі намальовані не зовсім симетрично, правда ж? Та якби він зараз зайшов у цю

* Гольбайн Ганс — німецький художник, графік, один із головних представників північно-європейського Ренесансу, портретист короля Англії Генріха VIII. (прим. перекл.)

кімнату, ви помітили б, що одна брова у нього справді дещо вище іншої, а ще — він накульгує на одну ногу. Я впевнений, що ця нога спеціально намальована трохи зігнутою.

— Та це просто якийсь диявол! — раптом вигукнув Пейн. — Перепрошую, вельмишановний отче, не при вас кажучи...

— Нічого-нічого, я вірю в диявола, — відповів священник і якось незрозуміло посміхнувся. — До речі, є легенда про те, що диявол також був кульгавим.

— Невже ви хочете сказати, що це сам диявол? Та хто ж тут зображений, до лиха?! — захвилювався Пейн.

— Це лорд Дарнвей, він жив у часи Генріха VII і короля Генріха VIII, — відповів його друг. — До речі, про нього також збереглися цікаві легенди. Напевно, з одною з них і пов'язаний напис на рамі. Детальніше про це можна довідатися із записок, які хтось залишив у старовинній книзі, я випадково знайшов її в бібліотеці. Це дуже цікава історія.

Пейн наблизився до портрета і нахилив голову набік, щоб прочитати старовинний напис на краю рами. По суті, це був чотиривірш, і якщо не звертати уваги на застарілий правопис, то виглядав він приблизно так:

Я повернуся в дім о сьомій,
О сьомій зникну без слідів.
Ніщо не втримає мене у ту годину.
О, леді мого серця, утікай.

— Правду кажучи, якось моторошно, — сказав Пейн. — Може тому, що я не розумію, про що йдеться.

— Цікаво, що ви скажете, коли зрозумієте, — тихо промовив Вуд. — У тих записках, які я знайшов, детально описано, як цей красень убив себе таким чином, що його дружину вбили за вбивство чоловіка. Наступний запис, який я знайшов, був зроблений значно пізніше, і в ньому йдеться про іншу трагедію, яка трапилася рівно через сім поколінь. За часів короля Георга жив ще один Дарнвей, він також закінчив життя самогубством, а для дружини залишив отруту в келиху з вином. Обидва самовбивства сталися увечері о сьомій годині. Цілком ймовірно, можна припустити, що

оцей тип відроджується кожні сім поколінь і, згідно з римою, леді його серця загрожує якась небезпека.

— Так... як я розумію, наступний сьомий наслідник почувается не надто спокійно, — додав Пейн.

А Вуд промовив майже пошепки:

— Той, що має сьогодні приїхати, і є сьомий.

Гарі Пейн зробив різкий рух, ніби хотів скинути з пліч якийсь тягар.

— Що за дурниці ми обговорюємо? Це ж якесь божевілля! — вигукнув він. — Ми освічені люди і, як мені відомо, живемо в освічений час! Доки я не потрапив би сюди і не надихався цим проклятим затхлим повітрям, доти ніколи б не повірив, що зможу серйозно розмовляти про такі речі, а не сміятися з них.

— Так, ви маєте рацію, — відповів Вуд. — Коли живеш у цьому підземному замку, то багато що починаєш бачити в іншому світлі. Мені довелося чимало попрацювати над реставрацією цієї картини, і, знаєте, вона якось дивно на мене впливає. Часом обличчя на полотні видається мені більш живим, аніж мертво-бліді обличчя мешканців цього замку. Воно, ніби якийсь талісман, керує стихіями, визначає події і долі людей. Ви, певно, скажете, що це вибрики моєї уяви.

— Що це за шум? — раптом вигукнув Пейн.

Усі почали прислухатися, та не почули нічого, окрім шуму морських хвиль, а потім їм почало здаватися, що у цьому шумі вони чують чоловічий голос, спочатку віддалений, а потім він почав поволі наблизитися. А через мить вони вже були впевнені: біля замку хтось таки кричав.

Пейн пригнувся і визирнув у низьке овальне віконце, те, через яке не можна було побачити нічого, окрім неба, що відображалось у воді, і вузької смуги берега. Та тепер перевернуте зображення якось змінилося. Окрім тіні берега з'явилися ще дві темні тіні, це було відображення ніг людини, яка стояла високо на березі. Через вузький отвір було видно лише ці ноги, які чорніли на блідому фоні вечірнього неба. Голови не було видно, вона ніби ховалася десь у хмарах, і це

додавало голосу якогось зловісного відтінку; чоловік щось кричав, однак що саме, ніхто не міг ані розчутити, ані второпати. Пейн змінився на обличчі, уважно вдивляючись у сутінки, а потім якимось не своїм голосом промовив:

— Як незвично він стоїть!

— Ні-ні! — швидко і майже пошепки заперечив Вуд. — У дзеркалі все виглядає дивним. Це просто хвили на воді, а вам видається, що...

— Що видається? — різко запитав священник.

— Що він кульгає на ліву ногу.

Овальне вікно від початку видалося Пейнові таємничим і чарівним дзеркалом, а тепер йому привиділося, що він бачить у ньому незбагненні відображення долі. Окрім чоловіка у воді було видно ще щось незрозуміле: три тонкі і довгі лінії на фоні блілого неба, ніби поруч із незнайомцем стояв якийсь жахливий павук чи птах. Потім в уяві Пейна з'явився менш страхітливий образ, він подумав про язичницький жертвник у формі триноги. Та в цей момент загадковий предмет зник, так само як і ноги незнайомця.

Пейн повернувся і побачив бліде обличчя дворецького, його рот був напіввідкритим, а з нього стирчав один-однісінький зуб.

— Він прибув, — промовив він. — Пароплав з Австралії прибув сьогодні вранці.

Коли гості поверталися з бібліотеки у вітальню, то почули кроки незнайомця, який ішов сходами, за собою він тягнув якісь речі, ймовірно, свій багаж. Коли Пейн це побачив, то з полегшенням зітхнув. Таємнича тринога виявилася штативом для фотоапарата, та й сам чоловік виглядав цілком реально. Він був одягнений у темний костюм, сіру фланелеву сорочку, а його черевики досить безцеремонно порушували тишу замкових коридорів. Коли він прямував до присутніх через великий зал, усі помітили, що чоловік ледь накульгує. Та не це було головним: Пейн, зрештою, як і всі інші, не відриваючи очей, дивилися на обличчя гостя.

Той, мабуть, відчув певну ніяковість присутніх, однак не міг зрозуміти, у чому ж річ. Дівчина, заручена з ним, була

красунею, і, напевно, сподобалася йому, а водночас викликала у чоловіка якийсь незрозумілий страх. Дворецький привітав гостя люб'язно і церемонно, а водночас дивився на нього, як на примау. Священик дивився непроникливим поглядом, а це також не додавало гостеві рішучості. У голові Пейна раптом зродилися цілком нові думки, він помітив у цьому якусь зловісну іронію. Спочатку він уявляв незнайомця дияволом, а от дійсність виявилася ще страшнішою: чоловік був втіленням сліпого фатуму. Він ніби наближався до злочину з жакливим незнанням Едіпа. До свого родинного замку він наблизився цілком безтурботно, зупинився, щоб зробити фотографію, та навіть його фотоапарат чомусь здавався триногою трагічної піфії*.

Однак ненабагато пізніше Пейн здивувався, бо помітив, що австралієць добре відчув і зрозумів атмосферу в цьому замку. Прощаючись, він тихо сказав:

— Не йдіть... або хоча б якнайшвидше приходьте знову. Ви подібні на живу людину. У цьому місці мені якось моторшно.

Коли Пейн врешті вийшов із темних підземних кімнат і на повні груди вдихнув вечірнє повітря, яке пахло морською свіжістю, йому здалося, що він залишив позаду себе похмуре царство сновид, де події нагромаджують одна на одну неспокійно і містично. Приїзд дивного родича із Австралії здавався аж надто несподіваним. Його обличчя, як дзеркало, повторювало обличчя з портрету, і це неабияк лякало Пейна, немовби він побачив двоголове чудовисько. Зрештою, не все у цьому домі було таким жакливим, і найбільше йому запам'яталося зовсім не обличчя гостя з Австралії.

— То ви кажете, що є родинний договір, згідно з яким молодий чоловік з Австралії заручений з міс Дарнвей? — запитав він у доктора, коли вони йшли піщаним берегом вздовж моря. — Та це просто роман!

— Історичний роман, — відповів доктор Барнет. — Родина Дарнвейв заснула ще кілька століть тому, коли панували

* Піфія — у Стародавній Греції жриця-вішунка в храмі бога Аполлона у Дельфах. (прим. перекл.)

звичаї, про які тепер ми знаємо лише з історичних книжок. У них в родині, здається, справді є традиція одружувати двоюрідних і троюрідних братів і сестер, якщо вони приблизно одного віку, щоб не ділити родинні маєтки. До речі, дуже дурна традиція. Часті шлюби між далекими родичами неминуче призводять до виродження. Можливо, саме тому рід Дарнвеїв занепадає.

— Я б не стверджував, що слово «виродження» пасує до всіх членів цієї родини, — стримано відповів Пейн.

— Так, молодий чоловік зовсім не подібний на виродка, хоч він і кульгавий. — відповів доктор.

— Молодий чоловік! — вигукнув Пейн, який раптом розсердився, хоча на це і не було причини. — Якщо, на вашу думку, молода панянка подібна на виродка, то це тому, що у вас зовсім виродився смак.

Обличчя доктора спохмурніло.

— Гадаю, що про це мені відомо трохи більше, аніж вам, — різкувато відповів він.

Вони розійшлися, не промовивши більше ані слова; кожен з них відчував, що повівся невиховано, і тому напросився на грубощі. Пейн залишився наодинці зі своїми думками, тому що його приятель Вуд, аби вирішити якість справи, пов'язані з картинами, затримався у замку.

Пейн радо скористався запрошенням таємничого гостя з Австралії, і впродовж наступних двох-трьох тижнів йому вдалося доволі близько познайомитися з темними залами замку Дарнвеїв. До речі, варто згадати про те, що його намагання якось розважити мешканців замку не обмежувалися лише кузиною із дальніх колоній. Меланхолійній міс Дарнвей також було необхідне підбадьорення, і Пейн люб'язно погодився допомогти їй. Однак сумління Пейна не було спокійним, а невизначеність становища його дещо бентежила. Минали тижні, а з поведінки новоприбулого Дарнвея важко було зрозуміти, чи він визнає зобов'язання давнього родинного договору, чи ні. Він задумливо походжав похмурими коридорами й галереями замку і міг годинами стояти біля зловісної картини. Тіні цієї в'язниці-дому вже почали

над ним згущуватися, а від його австралійської впевненості й безтурботності майже нічого не залишилося. А Пейну ніяк не вдавалося дізнатися у нього нічого стосовно справи, яка його найбільше цікавила. Якимось він спробував поділитися своїм секретом з Мартіном Вудом, що, як завжди займався картинами, та від цієї розмови не отримав ані розради, ані підтримки.

— Мені здається, вам не варто в це втручатися, вони ж заручені, — ствердив Вуд.

— Та я і не маю наміру втручатися, якщо вони заручені. Та чи ці заручини справді були? Я, звичайно ж, не розмовляв про це з міс Дарнвей, та ми часто бачимося, і мені здається, що вона не вважає себе зарученою, хоча й може припускати, що якийсь родинний договір таки існував. А кузин взагалі мовчить і вдає, що нічого не знає. Мені здається, що така невизначеність на всіх впливає негативно.

— А насамперед, на вас, — різко відповів Вуд. — Та якщо вас це так цікавить, то я скажу, що про це думаю. Так ось, я думаю, що він просто боїться.

— Боїться, що міс Дарнвей відмовить йому? — запитав Пейн.

— Ні, боїться, що вона погодиться, — відповів Вуд. — Не дивіться так на мене! Я зовсім не хочу сказати, що він боїться міс Дарнвей. Він боїться картини.

— Картини? — перепитав Пейн.

— А точніше, прокляття, пов'язаного з картиною. Хіба ви не пам'ятаєте, що там написано на рамі про долю Дарнвеїв?

— Пам'ятаю, пам'ятаю. Але ж, погодьтеся, навіть це не можна пояснювати двояко. Спочатку ви говорите, що мені не варто на щось сподіватися, тому що існує давній родинний договір, а тепер ви хочете ствердити, що договір не можна виконати, тому що тяжіє родинне прокляття. Та якщо прокляття може знищити договір, то чому вона повинна почуватися зв'язаною ним? Якщо вони бояться одружитися, то це означає, що кожен з них може зробити вільний вибір, от і все. Чому я повинен зважати на їхні родинні договори більше, аніж вони? Щось я не можу вас зрозуміти.

— Тут усе дуже заплутано, я й сам нічого вже не розумію, — роздратовано відповів Вуд, і продовжував лагодити підрамник.

Та якось вранці новоприбулий спадкоємець порушив своє довге і невизначене мовчання. Він зробив це досить несподівано і прямолінійно, керуючись при цьому шляхетними намірами. Чоловік відкрито попросив поради, і не у когось одного, а у всіх відразу. Він звернувся відразу до всіх, ніби державний діяч, що звертається до своїх підлеглих, і, як зізнався сам, «відкрив карти». На щастя, міс Дарнвей не була присутня при цьому, і це неабияк утішило Пейна. Австралієць діяв чесно, йому видавалося цілком природно і доречно звернутися за допомогою до присутніх. Він скликав щось на кшталт родинної ради і відчайдушно «відкрив карти», адже останні тижні він безуспішно намагався вирішити складну проблему. Відтоді, як він сюди приїхав, пройшло небагато часу, та тіні замку, низькі вікна і похмурі коридори дивно змінили його, посиливши подібність до чоловіка на картині, думка про якого переслідувала всіх мешканців замку.

П'ятеро чоловіків сиділи за столом, і Пейн неухважно подумав про те, що єдині яскраві кольори в цій кімнаті — це його твідовий піджак і руде волосся, тому що священник і старий слуга були у чорному, а Вуд і Дарнвей завжди ходили у темно-сірих костюмах. Можливо, новоприбулий спадкоємець саме це мав на увазі, коли сказав, що Пейн — єдина жива людина у цьому домі. В цей момент Дарнвей різко повернувся у своєму кріслі й почав говорити. Пейн зрозумів, що йтиметься про найважливішу річ у світі.

— Чи у цьому всьому є бодай дешиця правди? — запитав австралієць. — Це питання я постійно собі ставлю, у мене в голові думки вже плутаються. Я ніколи не думав, що зможу думати про подібні справи, та все-таки я думаю про портрет, про загадковий напис, про збіг обставин чи... зрештою, називайте це, як вам завгодно, й у мене аж мурашки по шкірі бігають. Чи можна у все це вірити? Чи фатум родини Дарнвей справді існує, чи це просто проклятий збіг обставин? Я можу одружитися чи цим я лише накличу на себе і ще на одну особу щось темне, зловіще і небезпечне?

Його погляд блукав обличчями присутніх і зупинився на спокійному обличчі священика; здавалося, тепер він говорить лише до нього. Вдумливого Пейна обурило те, що особа, яка виступає проти марновірства, просить поради у служителя релігійних забобонів. Художник сидів поруч із Дарнвеем і втрутився, перш ніж священик устиг відповісти.

— Цей збіг обставин справді дивовижний, — з здаваною життєрадісністю промовив Пейн. — Та всі ми... — і тут він замовк, немовби його вдарила блискавка.

Почувши слова Пейна, Дарнвей різко повернув голову, його ліва брова припіднялася вгору, і на якусь мить всі побачили у ньому обличчя з портрета; зловісна подібність була така різюча, що всі присутні мимоволі здригнулися. У старого слуги вирвався з грудей приглушений стогін.

— Ні, це все марно, — хрипло промовив він. — Ми стикнулися з чимось дуже жахливим.

— Так, — погодився священик. — Ми справді стикнулися з чимось жахливим, з найжахливішим із того, що мені відомо, — з безглуздя.

— Що ви сказали? — перепитав Дарнвей, не зводячи очей зі священика.

— Я сказав — з безглуздя, — повторив священик. — До цих пір я не втручався, бо це мене не стосувалося. Я лише тимчасово виконую обов'язки місцевого пароха, і приходив до замку на запрошення міс Дарнвей. Та якщо вас цікавить моя думка, то я вам відповім. Жодного фатуму родини Дарнвейів, звісно, немає, і ніщо не забороняє вам одружитися. Жодна людина не приречена скоїти навіть мізерний гріх, не згадуючи про такий важкий гріх, як вбивство чи самогубство. Ви не змушені діяти проти власного сумління лише тому, що ваше прізвище Дарнвей, ані проти мене, тому що моє прізвище Бравн. Фатум Бравнів, — з іронією додав священик, — або ні, краще звучатиме: зловісний фатум Бравнів.

— І з усіх присутніх саме ви це мені радите? — здивовано запитав австралієць.

— Я раджу вам почати думати про щось інше, — бадьоро відповів священик. — Чому ви перестали цікавитися мисте-

цтвом фотографування? Куди подівся ваш фотоапарат? Тут, унизу, звичайно ж, надто темно для фотографування, та на другому поверсі ви могли б облаштувати собі чудову фотостудію. Кілька найманих працівників могли б вам швидко зробити там скляний дах.

— О ні, — запротестував Мартін Вуд, — мені видається, що ви мали б бути останньою особою, яка запропонує таке святотатство: перетворити готичні склепіння на фотостудію! Та вони, напевно, це найкраще, що ваша релігія дала цьому світові. Ви ж повинні з повагою ставитися до архітектури і мистецтва. І, взагалі, я не можу зрозуміти, чому ви так зацікавилися фотографуванням?

— Особливо я зацікавився денним світлом, — відповів отець Бравн. — А зокрема тут, де його дуже мало. А фотографування пов'язане зі світлом. Якщо ви не розумієте, що я ладен стерти з лиця землі всі готичні склепіння, аби зберегти мир в душі бодай однієї людини, то ви знаєте про мою релігію набагато менше, аніж вам видається.

Молодий австралієць зірвався на рівні ноги, ніби ошпарений.

— Свята правда! Оце я розумію! — вигукнув він. — Хоча, правду кажучи, я не сподівався почути це від вас, отче. Знаєте що, преподобний отче, я от візьму і зроблю щось, аби довести: я ще не позбавлений хоробрости.

Старий слуга уважно дивився на гостя з Австралії, він навіть боявся кліпнути, так, ніби цей молодик приречений на смерть.

— О Боже! — зойкнув він. — Що ж ви зробите?

— Я піду і сфотографую портрет, — відповів Дарнвей.

Однак не минуло навіть тижня, коли катастрофа, немов грозова хмара, знову почала нависати над замком Дарнвейв. Вона затьмарила сонце розсудливості, до якого апелював священик, і замок знову занурився у похмуру темряву зловісного фатуму. Облаштувати студію було неважко. Вона нічим не відрізнялася від інших фотостудій — простора і світла. Та коли зайти у неї з темних кімнат нижнього поверху, то можна було подумати, що блискавично потрапляєш з похмурого минулого у блискуче майбутнє.

Містер Вуд, який добре знав замок, запропонував облаштувати одну із уцілілих на другому поверсі кімнат у затемнену лабораторію. Там Дарнвей проводив чимало часу при світлі червоної лампи, працюючи над своїми фотографіями. Якось Вуд навіть сказав, що з допомогою червоного світла він змирився з цим вандалізмом, тому що кімната з червоними відблисками на стінах була така ж романтична, як і печера алхіміка.

Того дня, коли вирішили фотографувати старовинний портрет, Дарнвей прокинувся зі сходом сонця і єдиними гвинтоподібними сходами, які з'єднували два поверхи, переніс портрет з бібліотеки до своєї студії. Там він поставив його на своєрідний мольберт, а навпроти розмістив на тринозі фотоапарат. Ще він сказав, що хотів би відіслати фотографію цього портрета одному відомому антиквару, який колись займався старовинними речами замку Дарнвеїв. Та всі розуміли, що розповідь про антиквара — це лише виправдання, за яким приховуються набагато серйозніші речі. Це був своєрідний духовний поєдинок, якщо не між Дарнвеєм і пророчою картиною, то між Дарнвеєм і його сумнівами. Він дуже хотів, щоб твереза реальність фотографії зіткнулася з темною і похмурою містикою старовинного портрета, і подивитися, чи денне світло не прожене тінь давніх століть.

Можливо, саме тому містер Дарнвей вирішив зробити все самостійно, без допомоги сторонніх, хоча через це йому довелося витратити на свій задум набагато більше часу. І ті, хто заходив до нього в кімнату, бачили, що він метушиться біля свого фотоапарату, не звертає ні на кого уваги і не надто радіє з візитів.

Старий слуга приніс йому обід, оскільки містер Дарнвей відмовився зійти вниз. Через якийсь час слуга повернувся і побачив, що тарілки порожні, та коли він виносив посуд, то замість подяки почув лише нерозбірливе бурмотіння.

Пейн зазирнув, щоб подивитися на процес фотозйомки, та майже відразу ж вийшов, тому що фотограф не мав ані найменшого бажання з ним розмовляти. Отець Бравн також зайшов нагору, щоб віддати Дарнвею лист від антиквара,

якому хотіли відіслати фотографію портрета. Та йому довелося покласти лист на підносі і вийти, думками ж він залишився у заскленій кімнаті, наповненій денним світлом і пристрасною наполегливістю. Однак доволі швидко йому довелося пригадати, що саме він був тією особою, яка останньою зійшла сходами, залишивши засклену кімнату, а в ній самотнього чоловіка. Гості і мешканці замку зібралися у великій кімнаті, що межувала з бібліотекою, біля великого чорного годинника, який чимось нагадував чорну труну.

— І як там Дарнвей? — дещо згодом запитав Пейн. — Ви ж недавно були у нього?

Священик потер рукою лоб.

— Зі мною діється щось недобре, — зі сумною посмішкою промовив священик. — А може, це яскраве світло мене засліпило і я не міг усього побачити. Але, чесне слово, в якийсь момент мені почало видаватися, що постать біля фотоапарата досить дивна.

— О, та це вас збентежила його кульгавість, — поспіхом відповів Барнет. — Це ж цілком зрозуміло.

— Що цілком зрозуміло? — різко запитав Пейн, водночас понизивши голос. — Ось мені, наприклад, не все зрозуміло? Що у нього з ногою? І що було з ногою у його предка?

— Саме про це йдеться у книзі, яку я нещодавно знайшов у родинному архіві, — відізався Вуд. — Зачекайте, я зараз її принесу, — і він пішов до бібліотеки.

— Гадаю, містер Пейн мав причини, щоб поставити це запитання, — спокійно зауважив отець Бравн.

— Зараз я вам усе розповім, — ще тихіше відповів Пейн. — Врешті-решт, все у світі повинне мати раціональне пояснення; будь-хто може загризуватися під портрет. І взагалі — що ми знаємо про цього Дарнвея? Він поводитьсь якось дивно...

Усі присутні злякано дивилися на нього, здавалося, лише священик поводитьсь якось аж надто спокійно.

— Річ у тім, що портрет ніколи не фотографували, — сказав він. — Ось Дарнвей і взявся за цю справу. Я не вбачаю у цьому нічого дивного.

— Усе можна пояснити дуже просто, — з посмішкою відповів Вуд, він щойно повернувся і стояв, тримаючи в руках товстелезну книгу.

Та не встиг художник промовити й слова, як у чорному годиннику щось клацнуло, і, один за одним, пролунало сім ударів. Водночас із останнім ударом на верхньому поверсі почувся страшенний гуркіт, ніби в будинок вдарив грім. Отець Бравн кинувся бігти до сходів і був на другій сходинці, коли гуркіт врешті стих.

— Господи! — мимоволі вирвалося у Пейна. — Та ж він там зовсім один!

— Так, ми знайдемо там лише його, — не обертаючись, сказав отець Бравн і швидко пішов нагору.

Решта присутніх, оговтавшись від потрясіння, побігли за священником і справді знайшли в кімнаті лише Дарнвея. Він лежав на підлозі серед обломків фотоапарата, три ноги штатива стирчали в різні боки, а викривлена нога містера Дарнвея безпомічно витягнулася на підлозі.

Якоїсь миті присутнім усе це видалося величезним і страшним павуком. Досить було одного погляду і дотику, аби зрозуміти — містер Дарнвей мертвий. Лише портрет стояв на своєму місці, і його очі немов світилися зловісною посмішкою.

Приблизно через годину отець Бравн, який намагався відновити спокій у домі, натрапив на старого слугу, який щось монотонно бурмотів собі під носом, майже так само механічно, як старий годинник. Священик не розчув слів, та він здогадувався, що слуга повторює:

Я повернуся в дім о сьомій,
О сьомій зникну без слідів.

Він хотів сказати старому щось утішливе, а той раптом опам'ятався, на його обличчі з'явився гнів, і він почав кричати:

— Це ви! — кричав він. — Це все ви і ваше денне світло! Може, тепер ви теж скажете, що немає ніякого фатуму Дарнвеїв?!

— Моя думка не змінилася, — м'яко відповів отець Бравн. Він хвилюю помовчав, а потім додав: — Сподіваюся, ви все-таки виконаєте останнє бажання містера Дарнвея і прослідкуєте, щоб фотографію таки відіслали антикварові.

— Фотографію! — вигукнув доктор. — А навіщо? До речі, як не дивно, ніякої фотографії немає. Напевно, він її так і не встиг зробити, хоча цілий день провів у своїй кімнаті.

Отець Бравн різко повернувся:

— Тоді ви зробіть цю фотографію, — сказав він. — Бідний Дарнвей таки мав рацію: портрет необхідно сфотографувати. Це дуже важливо.

Коли всі відвідувачі, тобто доктор, священник та обидва художники залишили дім, то спочатку мовчки йшли похмурою процесією через коричнево-жовті піски. Всі були приголомшені. І справді, те, що трапилося, було подібне на грім серед ясного неба: пророцтво здійснилося саме в той момент, коли про нього найменше думали, коли доктор і священник переконали всіх у тому, що мислити потрібно розсудливо і тверезо, а кімната містера Дарнвея була наповнена денним світлом. Вони могли бути розсудливими, скільки заманеться, та сьомий спадкоємець таки повернувся, і рівно о сьомій загинув.

— Тепер уже ніхто не сумніватиметься у фатумі родини Дарнвей, — врешті промовив Мартін Вуд.

— Я знаю одну людину, яка сумніватиметься, — різко відповів доктор. — Чому це я повинен вірити у забобони, якщо комусь раптом захотілося скоїти самогубство?

— Гадаєте, бідолашний Дарнвей скоїв самогубство? — запитав священник.

— Та я просто впевнений, що він наклав на себе руки, 0— відповів доктор.

— Можливо, можливо, — задумливо відізався отець Бравн.

— От подумайте: він був нагорі сам-один, а в кімнаті поруч — цілий набір отрут. До того ж, це притаманно Дарнвеям.

— Отож, ви не вірите у родинне прокляття?

— Я вірю лише в одне родинне прокляття, — відповів доктор, — я вірю в їхню спадковість. Я ж вам уже розповідав: вони всі трохи божевільні. Та по-іншому і бути не може. Якщо у родині постійно повторюються одруження між родичами, то кров, знаєте, застоюється, і вони просто приречені на виродження, подобається вам це чи ні. Закону спадковості не вдасться уникнути, а науково доведені істини неможливо заперечити. Розум Дарнвеїв сиплеться так само, як родинний замок, нищений морем і солоним повітрям. Так-так, самогубство... Я наважуся припустити, що інших чекає така ж доля. І це краще, що може трапитися.

Поки доктор отак розмірковував, у пам'яті Пейна виринуло обличчя міс Дарнвей. Воно нагадувало бліду, трагічну маску, яка зненацька з'явилася з похмурої темряви і засліплювала своєю безсмертною красою. Пейн відкрив було рот, він хотів щось сказати, та відчув, що не може провити ані слова.

— Зрозуміло, — сказав отець Бравн до доктора. — Тобто, ви все ж вірите у забобони?

— Що ви маєте на увазі: «вірите у забобони»? Я вірю лише в те, що в цьому випадку самогубство було неминучим, і це можна науково довести.

— Правду кажучи, я не розумію, чим ваші наукові забобони відрізняються від містичних, — відповів священик. — Обидва перетворюють людину в паралітика, який не спроможний ворухнути пальцем, аби потурбуватися про власну душу і життя. У написі йшлося про те, що Дарнвеї приречені на смерть, а ви намагаєтеся ствердити, що вони приречені на самогубство. Зрештою, в обох випадках вони виявляються рабами.

— А мені здавалося, ви намагаєтеся раціонально дивитися на життя, — відізався доктор Барнет. — Хіба ви не вірите у спадковість?

— Я вже говорив вам, що вірю в денне світло, — голосно і виразно відповів священик. — І тому я не маю найменшого наміру вибирати між двома підземними тунелями марновір-

ства, тому що обидва ведуть у п'їтьму. І ось доказ цього: ви навіть не здогадуєтесь, що насправді трапилось у замку.

— Ви маєте на увазі самогубство? — запитав Пейн.

— Ні, я маю на увазі вбивство, — відповів отець Бравн. І хоча останню репліку він промовив лише ледь голосніше, здалося, що його голос лунає над усім берегом. — Так, це було вбивство. Вбивство... Його скоїла людина, що має волю, яку Господь зробив свободною.

Пейн так ніколи і не довідався, що на це відповіли інші, тому що слова священника подіяли на нього доволі дивно: вони його схвилювали, немов звук гонга, що кличе в бій, і водночас він стояв як укопаний. Усі вже давно пішли вперед, а він нерухомо стояв, один посеред піщаного берега. Кров аж клекотіла в його жилах, а волосся на голові ледь не ворушилося. І водночас його охопило відчуття невимовного щастя. Цей психологічний процес був надто складним, щоб з'ясувати його деталі, і тому Пейн прийняв рішення, яке не підлягало аналізу. Та це рішення несло у собі свободу. Він ще кілька хвилин постояв на березі, а потім повернувся і по волі пішов назад, до замку Дарнвеїв.

Старий міст аж затремтів від його рішучих кроків, Пейн швидко минув рів, так само швидко зійшов темними сходами, пройшов через всі похмурі зали і кімнати, і врешті дійшов до того місця, де Аделаїда Дарнвей сиділа в ореолі блілого світла, що проникало у кімнату через овальне вікно. Вона була ніби свята, про яку всі забули і залишили в долині смерті. Міс Дарнвей підняла на нього очі, на її обличчі з'явилося здивування, і це зробило його ще дивовижнішим.

— Що трапилось? — запитала вона. — Чому ви повернулися?

— Я повернувся за сплячою красунею, — відповів він, а в його голосі вчувалися нотки сміху. — Цей старий замок поринув у темряву ще багато століть тому, як каже доктор Барнет, та вам не варто прикидатися старою. Ходімо на денне світло, нехай нам врешті відкриється правда. Я знаю одне слово, жажливе слово, та воно здатне зруйнувати всі чари і прокляття.

Вона не зрозуміла нічого з того, що він сказав. Однак підвелася, пішла за Пейном через довгий коридор, піднялася сходами і вийшла з дому. Закинений сад тягнувся аж до моря, фонтан зі статуєю тритона все ще стояв на своєму місці, він позеленів від часу, а із сухого рогу в порожній басейн уже давно не текла вода. Пейн багато разів бачив цей силует на фоні вечірнього неба, і він завжди видавався художникові втіленням померлого щастя. Цілком можливо, що мине якийсь час, і басейн таки наповниться водою, та це буде блідо-зелена морська вода, і квіти загинуть у ній серед густих водоростей. І цілком можливо, що донька Дарнвеїв заручиться з долею і смертю, яка така ж глуха і безжалісна, як море. Однак зараз Пейн упевнено поклав руку на бронзового тритона і потряс ним так, ніби хотів зрушити з місця ідола цього похмурого саду.

— Що ви маєте на увазі? — спокійно запитала міс Дарнвей. — Що це за слово, яке мало б нас звільнити?

— Це слово — «вбивство», — відповів Пейн, — і воно несе свободу, свіжу, як весняні квіти. Ні-ні, ви не подумайте, я нікого не вбив. Та після жахливих кошмарів, які нищили ваш сон, звістка про те, що хтось убитий, — уже визволення. Ви не розумієте? Усе це жахіття, в якому ви жили, походило від вас. Фатум Дарнвеїв був у них самих, він розпускався, як страшна квітка. Ніщо не могло звільнити від нього, навіть щасливий випадок. Він був неминучим, байдуже, чи ми говоримо про старі легенди, чи про новомодні теорії доктора Барнета. Та чоловік, який сьогодні загинув, не був жертвою ані містичного прокляття, ані спадкового божевілля. Його вбили. Так, це велике нещастя, я знаю. Нехай земля йому буде пером.... Але й водночас щастя, тому що ця подія прийшла ззовні, немов сонячний промінь.

Міс Дарнвей раптом посміхнулася.

— Здається, я зрозуміла. Хоча ви говорите, як божевільний. І хто ж його вбив?

— Я не знаю, — спокійно відповів Пейн. — А от отець Бравн знає. І він сказав, що вбивство скоїла людська воля, свобідна, як оцей морський вітер.

— Отець Бравн — дивовижна людина, — після павзи відповіла Аделаїда Дарнвей. — Лише він якось урізноманітнював моє сіре існування, поки...

— Поки що? — перепитав Пейн, стрімко нахилившись до неї і при цьому так сильно штовхнувши бронзового монстра, що він аж захитався на п'єдесталі.

— Поки не з'явилися ви, — відповіла вона і знову посміхнулася.

Ось так прокинувся старий замок. У цій історії ви не знайдете опису стадій його пробудження, хоча багато що трапилося, перш ніж темрява лягла на берег. Коли Гарі Пейн врешті рушив додому, його переповнювало таке щастя, яке можна лише уявити в цьому минушому житті. Він крокував темними пісками, тими самими, якими блукав, коли його охоплював смуток і печаль, а ось тепер у ньому все співало. На мить він уявив собі, що замок знову тоне у квітах, бронзовий тритон сяє, як золотий божок, а басейн наповнений прозорою водою або, краще, вином. Увесь цей блиск, яскравість і цвітіння явилися йому завдяки слову «вбивство», сенс якого він ще не розумів. Він просто прийняв це на віру і вчинив розсудливо, адже він був одним з тих, хто особливо чутливий до голосу істини.

Минуло трохи більше місяця, коли Пейн знову повернувся у свій лондонський будинок, де призначив зустріч з отцем Бравном. Художник привіз фотографію портрета. Його приватні справи розвивалися цілком успішно, як дозволяла тінь нещодавньої трагедії, можливо тому вона не надто затьмарила його душу. Зрештою, він чудово пам'ятав, що все, що трапилося, не мало нічого спільного з родинним прокляттям. Останнім часом у нього було багато справ, і коли життя у замку Дарнвей врешті повернулося у звичні рамки, а таємничий портрет знову зайняв своє місце у бібліотеці, Пейну таки вдалося зробити фотографію з допомогою спалаху магнію. Та перш ніж відіслати фотографію антикварові, як було заплановано, Пейн вирішив показати її священникові, який наполегливо про це просив.

— Отче Бравне, я ніяк не можу вас зрозуміти. — сказав він. — Ви поводитеся так, ніби вже давно розгадали цю загадку.

Священик заперечливо похитав головою, у нього був сумний вигляд.

— Та ні, не розгадав, — відповів він. — Напевно, я дуже дурний, ніяк не можу збагнути однієї простої деталі у всій цій історії. До певного моменту все цілком зрозуміло, а от потім... Дозвольте мені поглянути на фотографію, вона ж у вас?

Священик підніс фотографію близько до очей і короткозоро зіщулив очі.

— У вас часом немає лупи? — запитав він.

Пейн знайшов лупу, і священик продовжував уважно роздивлятися фотографію, потім врешті промовив:

— Погляньте, ось тут видно книгу, на ось цій полиці, біля самісінької рами портрета. Прочитайте заголовок: «Життя папесси Йоанни»... Цікаво-цікаво... А ось і інша книга біля неї, щось про Ісландію. О Господи! І виявити це таким дивним чином! От я бовдур, що не помітив цього раніше, коли ще був у замку!

— Та що ж ви виявили, скажіть вже врешті? — нетерпляче попросив Пейн.

— Останню ланку з ланцюга загадок, — відповів отець Бравн. — Ось тепер мені все зрозуміло, тепер я врешті зрозумів, як розгорталися події, з самого початку аж до кінця.

— І як ви про це дізналися? — наполегливо допитувався Пейн.

— Дуже просто, — з посмішкою відповів священик. — У бібліотеці Дарнвеїв є книги про папессу Йоанну, і про Ісландію, і ще одна, заголовок якої починається зі слів «Релігія Фрідріха...», а як він завершується, не так вже й складно здогадатися. — Священик помітив нетерплячість свого співрозмовника і продовжував розповідати більш серйозно, а посмішка зникла з його обличчя. — Зрештою, ця деталь не така вже й важлива, хоча вона й виявилася вирішальною. У цій справі були деталі набагато загадковіші. Ось почнімо

з того, що дуже вас здивує. Дарнвей помер не о сьомій годині. Він був мертвий ще вранці.

— «Здивує» — це м'яко сказано, — похмуро відповів Пейн, — адже і ви, і я бачили, як містер Дарнвей цілий день ходить у своїй кімнаті.

— Ні, якраз цього ми не бачили, — спокійно заперечив отець Бравн. — Ми обоє бачили, точніше, думали, що бачимо, як містер Дарнвей цілий день налаштовував свій фотоапарат. Та хіба в цей момент на ньому не був чорний плащ? Коли я заходив, то все було саме так. І ще, в його постаті було щось дивне, хіба ні? Річ не в тому, що він кульгавий, а в тому, що особа в кімнаті не була кульгавою. Так, цей чоловік був одягнений в точнісінько такий темний костюм. Та якщо ви побачите чоловіка, який намагається стояти і ходити так, як це роблять кульгаві, то в його постаті ви обов'язково помітите певне напруження і неприродність.

— То ви хочете ствердити, — здригнувшись, вигукнув Пейн, — що це був не містер Дарнвей?!

— Так, це був убивця, — відповів отець Бравн. — Він убив Дарнвея ще на світанку і сховав труп у темній лабораторії, а ця кімната, погодьтеся, ідеальна схованка, тому що туди зазвичай ніхто навіть не зазирає. Та навіть якби хтось і зазирнув, то йому небагато вдалося б побачити. А ось о сьомій вечора вбивця кинув труп на підлогу, щоб усе можна було пояснити родинним прокляттям Дарнвеїв.

— Зачекайте-но, — відізався Пейн. — А навіщо вбивці цілий день стерегти труп? Чому не можна було вбити Дарнвея о сьомій вечора?

— Дозвольте, я теж поставлю вам запитання, — відповів отець Бравн. — Чому портрет так і не сфотографували? Та тому, що злочинець убив Дарнвея, перш ніж той устиг це зробити. Він був зацікавлений у тому, щоб фотографія не потрапила до антиквара, який добре знав усі реліквії замку Дарнвеїв.

Далі священик продовжував уже тихіше:

— Хіба ви не бачите, як усе просто? Свого часу ви також зробили деякі припущення, та все виявилось набагато про-

стіше. Ви сказали, що будь-який чоловік може загримувати так, щоб бути схожим на особу з портрета... Словом, цілком зрозуміло, що немає жодного фатуму родини Дарнвеїв. Не було ніякого старовинного портрета, не було напису, не було легенди про чоловіка, який убив свою дружину. Зате був інший чоловік, жорстокий і розумний, який хотів убити свого суперника і одружитися з міс Дарнвей.

Священик сумно посміхнувся, ніби намагаючись якось розрадити Пейна:

— Напевно, ви подумали, що я маю на увазі вас. Та ні, не лише ви відвідували цей замок, керуючись романтичним мотивом. Ви знаєте того чоловіка, точніше, вам видається, що ви його знаєте. Та в душі Мартіна Вуда, художника та шанувальника антикварних цінностей, були такі прірви, про які ніхто навіть не здогадувався. Пригадуєте, він розповідав, що якось його запросили в замок, аби описати і реставрувати картини? Мовою занепалих аристократів це означає, що його завдання полягало у тому, щоб розповісти Дарнвеям, власниками яких скарбів вони є. Господарі навіть не здивувалися б, якби в замку знайшовся портрет, про існування якого ніхто навіть не здогадувався. Та тут необхідна була кмітливість і майстерність, а вони у Вуда були. Напевно, він таки сказав правду, коли говорив, що, можливо, цю картину намалював не Гольбайн, а такий же геніальний майстер з подібним талантом.

— Я приголомшений, — сказав Пейн, — та ще багато чого не розумію. Звідки Вуд дізнався, як виглядає Дарнвей? Як він його вбив? Лікарі так і не встановили причину смерті.

— У міс Дарнвей була фотографія австралійця, яку він прислав ще до свого приїзду, — відповів священик. — А коли вже стало відомо, як виглядає новий спадкоємець, залишалося дізнатися про інші подробиці, а це не було важко. Ми не знаємо багатьох деталей, та про них можна здогадатися. Пригадуєте, Вуд часто допомагав Дарнвею у темній лабораторії, а там дуже просто було вколоти його якоюсь отруєною шпилькою, до того ж, коли всі отрути, так би мовити, під рукою. Я не міг зрозуміти ось що: як Вудові вдавалося одно-

часно бути в двох місцях? Як він зумів витягнути труп з темної кімнати і так його сперти на фотоапарат, щоб він впав лише через кілька секунд, а водночас шукати книжку в бібліотеці? І я, старий бовдур, навіть не здогадався поглянути на книжкові полиці в бібліотеці! Лише тепер, ось на цій фотографії я помітив простий факт — книгу про паппесу Йоанну.

— На завершення ви притримали найзагадковішу подробицю, — сказав Пейн. — Що спільного у папесси Йоанни і цієї родинної історії?

— Не забувайте, там були ще книга про Ісландію і про релігію якогось Фрідріха. Тепер лише потрібно згадати, якою особою був старий лорд Дарнвей.

— І все? — розгублено запитав Пейн.

— Він був оригінальною людиною, з почуттям гумору, хоча й дивакуватий. А ще він був освіченим, тому знав, що ніякої папесси Йоанни ніколи не було. А людина з почуттям гумору цілком могла вигадати заголовок «Змії Ісландії», тому що їх також не існує в природі. Я ризикну і відтворю заголовок ще однієї книги: «Релігія Фрідріха Великого», її також ніколи не було. А тепер, хіба вам не видається, що всі ці заголовки чудово пасують до книг, які насправді не є книгами, і до книжкових полиць, які насправді зовсім не книжкові полиці.

— Так-так! Здається, я розумію, про що йдеться! — вигукнув Пейн. — Це приховані сходи...

— ...які вели нагору, аж до кімнати, з якої Вуд запропонував зробити лабораторію, — продовжив священик. — Так, це потаємні сходи. Все виявилось банально і просто, дивно, що я не здогадався про все це відразу. Ось і ми попали на гачок стародавньої романтики... У цій історії було все, і давній аристократичний рід, що занепадає, і напівзруйнований замок... Як тут могло обійтися без потаємних сходів? Це був тайник католицьких священиків, і я цілком заслуговую на те, щоб мене там зачинили.

ПРИМАРА ГЕДЕОНА ВАЙЗА

Про цей випадок отець Бравн завжди розповідав як про дивовижний приклад алібі, згідно з яким ніхто, крім птаха, про якого згадують ірландські міти, не може бути одночасно в двох місцях. Джеймс Бірн був ірландським журналістом, і через силу його можна було порівняти з ірландським птахом, особливо, якщо взяти до уваги його походження. Йому майже вдалося бути в кількох місцях одночасно, тому що впродовж двадцяти хвилин він зумів побувати на протилежних полюсах суспільно-політичного життя.

Перший полюс був розташований у просторому залі величезного готелю. Тут зустрічалися три магнати, які займалися організацією локауту* на вугільних шахтах, і мізкували, як змусити шахтарів відмовитися від страйку. Другий полюс містився в таверні, яка ховалася за фасадом продовольчого магазину. Там відбувалася нарада тріумвірату, члени якого з радістю перетворили б локаут у страйк, а страйк — у революцію. Нашому журналісту, як гончому, довелося бігати туди-сюди — між мільйонерами і більшовицькими лідерами.

Вугільних магнатів він знайшов серед густих заростей дивовижних рослин і витончених позолочених колон. Високо, під розмальованими склепіннями, між вершинами пальм висіли клітки. В них на різні голоси виспівували чудернацькі птахи строкатих кольорів і відтінків. Та навіть у найбільш безлюдній пустелі спів цих птахів був би більш доречний,

* Локаут — закриття підприємства і масове звільнення робітників з виробництва. (прим. перекл.)

аніж тут, і було б краще, якби ці квіти змарнували свою красу у безлюдному місці, аніж мали б квітнути у товаристві ділових магнатів, які буквально задихалися від суперечки.

У приміщенні, оздобленому в стилі рококо, серед щебетання заморських птахів, у лабіринтах розкішної архітектури, магнати, двоє з яких були американцями, походжали залом і не помічали нічого, крім себе. Мова йшла про те, як багатство виростає з передбачливості, ощадливості, ретельності, самовладання. Щоправда, один з них говорив менше, аніж інші, він лише спостерігав за ними палаючими очима, які, здавалося, були міцно зчеплені з допомогою пенсне. Під маленькими чорними вусиками блукала постійна посмішка, вона швидше нагадувала постійну насмішку. Це був Джекоб П. Стейн власною персоною, а він, як відомо, без потреби не кидав слів на вітер. А його підстаркуватий компаньйон Гелап, кремезний чоловік з сивиною і невиразним обличчям, говорив значно більше, аніж інші. Він був у доброму гуморі і напівсерйозно-напівжартома нападав на третього мільйонера, Гедеона Вайза, — старого і худючого магната з гострою борідкою. Вайз належав до того типу людей, яких співвітчизники люблять порівнювати з американським горіхом. Він був одягнений, як звичайний старий фермер з центральних штатів. Вайз та Гелап уже віддавна сперечалися стосовно конкуренції та об'єднання капіталу. Старий Вайз від природи був переконаним індивідуалістом і провінціалом. Саме тому Гелап уже вкотре намагався переконати його в тому, що не варто заважати іншим, а просто необхідно об'єднати ресурси.

— Рано чи пізно вам доведеться домовлятися з нами, шановний ви наш, — весело промовив Гелап, коли журналіст заходив до залу. — Світ рухається вперед, зрозумійте це врешті. Тепер аж ніяк не вдасться повернутися до дрібних підприємств з одним власником. Ми ж просто зобов'язані триматися разом!

— Якщо дозволите, я також хотів би сказати кілька слів, — як завжди спокійно втрутився Стейн. — Існує дещо важли-

віше, аніж взаємна фінансова підтримка, я кажу про політичну єдність. Ось чому сьогодні я запросив містера Бірна. Нам необхідно об'єднатися і спільно вирішувати політичні питання, тому що наші вороги вже об'єдналися.

— О, я зовсім не проти політичного союзу, — пробурмотів Геден Вайз.

Тоді Стейн звернувся до журналіста:

— Містере Бірн, як мені відомо, ви вмієте проникати у різні дивні місця. Так ось, я хочу, щоб ви дещо для нас зробили, — звісно, неофіційно. Ви ж знаєте, де зустрічаються соціялісти. Нас цікавлять лише двоє-трое з них: Джон Еліяс, Джейк Голкет, який завжди говорить більше, аніж інші, і ще поет Генрі Говм.

— А Говм колись навіть товаришував з Геденом, — з посмішкою промовив Геллап. — Він, здається, відвідував заняття старого у недільній школі, чи щось таке.

— О, в ті часи Говма ще можна було вважати християнином, — відповів Геден Вайз. — Та коли людина починає спілкуватися з безбожниками, то у неї мимоволі виникають сумніви. Я часом ще зустрічаюся з Говмом, і навіть готувався підтримати його виступ проти війни, військового обов'язку і таке інше. А тепер, коли цих проклятих більшовиків у країні все більше і більше....

— Даруйте, — перебив його Стейн, — у нас термінова справа. Містере Бірн, я відкрию вам одну таємницю, точніше, докази, з допомогою яких можна було б принаймні двох з цих бунтарів відправити до в'язниці за участь у змові під час війни. Мені особисто не дуже хотілося б використовувати ці документи. Та я хочу, щоб ви, містере Бірн, пішли і конфіденційно повідомили, що якщо вони не змінять своє ставлення до нас, то я буду змушений використати свої докази хоч завтра.

— Але ж ви пропонуєте мені співучасть у кримінальному злочині, який називається шантажем! — відповів Бірн. — Вам не здається, що це небезпечно?!

— Так, звичайно, ситуація непроста. Насамперед, для них, — сухо відповів Стейн. — Ось і спробуйте їм це пояснити.

— Ну, добре, — погодився журналіст, напівжартома зітхнув і підвівся. — Зрештою, це ж звичайна робота. Та коли я потраплю в біду, то потягну і вас, пам'ятайте.

— Спробуйте, юначе, — саркастично посміхнувшись, відповів Гелап.

Чимало людей марнувало своє життя заради цієї великої мрії Джеферсона, та в час правління багатих тиранів люди врешті звернулися до демократії, а біднота навчилася висловлюватися не як безлика маса рабів, до того ж між гнобителем і пригнобленим не було упереджености.

Зустріч революціонерів відбувалася у дивному і порожньому приміщенні. На білих стінах висіли лише два незграбні ескізи в стилі пролетарського мистецтва, на яких було зображено невідомо що. Єдине, що поєднувало обидві зустрічі, — це спиртне і порушення сухого закону. Щоправда, перед трьома мільйонерами стояли різнокольорові коктейлі, а Голкет, який був переконаним радикалом, визнавав лише нерозведене віскі. Це був високий сутулий чоловік, суворий, навіть трохи агресивний на вигляд, але трохи незграбний, на обличчі особливо виділялися задериковатий ніс і витягнуті губи. У нього були руді вуса, а весь зовнішній вигляд свідчив про презирство до оточуючих. Джон Еліяс був уважним брUNETом в окулярах, в європейських кафе він зник до абсенту. Журналіст відразу ж помітив неймовірну подібність між Джоном Еліясом і Джекобом П. Стейном. Вони були подібні не лише на обличчі, у них навіть манери були подібні. Журналісту навіть на мить здалося, що мільйонер утік з вишуканого готелю і якимось підземним ходом пробрався у твердиню більшовиків.

Третій чоловік надав перевагу зовсім іншому напоєві. Перед Говмом стояла склянка молока, і за цих обставин вона виглядала ще зловісніше, аніж зелений абсент. Та насправді це було помилкове враження, тому що Генрі Говм відрізнявся від Голкета і Еліяса своїм соціальним походженням, він прийшов у табір революціонерів зовсім іншим шляхом. Поет отримав хороше виховання, у дитинстві ходив до церк-

ви і на все життя залишився непитушим, хоч уже не підтримував стосунків ані з родиною, ані з християнством. У нього було світле волосся і тонкі риси обличчя, він навіть чимось нагадував Шеллі*. А його коротка борідка невідомо чому робила його подібним на жінку.

Коли журналіст увійшов до кімнати, сумно відомий Джейк Голкет вів дискусію, спричинену тим, що Говм промовив цілком звичну фразу: «Не дай Боже» чи щось подібне. Цього виявилось досить, аби розбудити праведний гнів Голкета.

— Не дай Боже! Та ваш Бог тільки те й уміє, що нічого не давати! — вигукував він. — Він не дає боротися, не дає вбивати цих проклятих лихварів-експлуататорів! Чому б Богові їм що-небудь не заборонити? Невже оті трикляті священники не можуть встати і сказати правду про тих паскудних капіталістів?

Еліяс тихо зітхнув, ніби втомився від цієї розмови, і промовив:

— Священники, як довів Маркс, належать до феодальної стадії економічного розвитку, і тому вони не становлять особливої проблеми. Тепер навчені досвідом буржуа самі виконують ту роль, яка раніше була призначена для священників.

— До речі, — перебив його журналіст, — деякі буржуа, як ви кажете, справді хочуть розпочати з вами гру.

І, не відводячи погляду від палаючих й водночас ніби неживих очей Еліяса, Бірн розповів усе, що знав, про погрози Стейна.

— Я очікував чогось подібного, — з посмішкою відповів Еліяс, не рухаючись зі свого місця. — Так що добре підготувався.

— От негідники! — вигукнув Джейк. — Якщо б якийсь бідняк сказав щось подібне, то його відразу послали б на каторжні роботи. Та я сподіваюся, що найближчим часом шантажисти таки потраплять у місце, яке набагато страшніше від в'язниці. Та їм пряма дорога до пекла!

* Шеллі Персі Біш (1792-1822) — англійський поет, відомий представник романтизму, боровся з усіма проявами політичного та соціального гніту. (прим. перекл.)

Говм зробив рукою жест протесту, який, можливо, стосувався не лише сказаного, а й того, що Джейк мав намір сказати. Тому Еліяс вирішив завершити цю розмову.

— Нам байдуже, — сказав він, уважно дивлячись на Бірна. — Їхні погрози нас не лякають. Ми теж дещо зробили, та поки що не розповідатимемо, що саме. Ми про все потурбувалися, тому в нас усе відбуватиметься за планом.

Оскільки Еліяс говорив тихо і спокійно, а його обличчя було незворушне, то у Бірна виникло побоювання, що все сказане — правда, і в нього по спині аж холодком повіяло. У цьому чоловікові в окулярах, який говорив так відкрито і просто, було щось страшне, тому журналісту не залишалося нічого іншого, як залишити це войовничо налаштоване товариство.

Він ішов вузькою вуличкою біля продовольчого магазину і раптом помітив, що вихід йому перегороджує темний і дивний силует, який йому видався дуже вже знайомим: низький і товстуватий, у крисатому капелюсі на круглій голіві. Правду кажучи, силует виглядав чудернацько.

— Отче Бравне?! — вигукнув журналіст. — Ви помилися адресою, чи також належите до цієї організації?

— О ні, я належу до набагато древнішої таємної організації, — з посмішкою відповів священик.

— Невже ви вважаєте, що комусь тут може бути потрібна ваша допомога? — запитав Бірн.

— Ніколи не відомо, — спокійно відповів священик. — Цілком можливо, цілком можливо.

Священик зник у темному вході, а спантеличений журналіст рушив далі. Однак, перш ніж він дійшов до капіталістів, відбулася ще одна дивна зустріч. До залу, де сиділи розгнівані джентльмени, вели широкі мармурові сходи, з боків прикрашені позолоченими статуями німф та тритонів. Назустріч Бірну пробіг молодий темноволосий чоловік з кирпатим носом і квіткою в бутоньєрці. Він схопив журналіста за руку і відвів його вбік.

— Послухайте мене, — зашепотів молодик. — Мене звати Потер. Я — секретар старого Гедеона, ви, певно, це знаєте.

Виглядає на те, що от-от почнеться щось страшне. Скажіть, це правда?

— Так, здається магнати зважилися на серйозні дії. І треба пам'ятати, що вони сильні. Та я думаю, що більшовики...

До цього часу секретар спокійно слухав свого співрозмовника, та коли Бірн промовив «більшовики», у погляді молодика з'явилося неабияке здивування і він швидко заговорив:

— А до чого тут... А-а-а, ось про що ви! Вибачте, це я не зрозумів. Це ж так просто: переплутати ковадло з морозильником, — саркастично промовив він.

Сказавши це, екстраординарний чоловік побіг униз сходами. Бірн, так нічого і не зрозумівши, пішов далі. Збентеження охоплювало його все більше і більше. У залі журналіст помітив, що до трьох мільйонерів приєднався ще один. Це був чоловік з овальним обличчям, рідким жовтуватим волоссям і моноклем в оці. Його називали Неарс, і він відразу ж звернувся до журналіста із запитаннями. Насамперед його цікавила чисельність революційної організації. Про це Бірн знав небагато, а сказав ще менше. Врешті-решт усі присутні підвелися, і Стейн, найбільш мовчазний з магнатів, складаючи пенсне, сказав:

— Дякуємо вам, містере Бірн. Залишається лише сказати, що у нас усе готово. Завтра, ще до обіду, поліція заарештує містера Еліяса на основі тих свідчень, які ми надамо. А до вечора, сподіваюся, двоє інших також опиняться у в'язниці. Ви ж знаєте, я намагався цього уникнути, але... Ось і все, джентльмени.

Однак наступного дня містеру Джекову П. Стейну так і не вдалося передати свідчення через причину, яка доволі часто не дозволяє діяльним особам виконувати задумане. Він нічого не зробив, тому що помер, жодна інша частина задуманого плану також не була реалізована. У ранкових газетах великим шрифтом сповіщалося: «Жахливе потрійне вбивство. Троє мільйонерів були вбиті сьогодні вночі». Далі, вже дрібнішим шрифтом, розповідалося про незвичайність цієї загадкової події. Усі магнати були вбиті в один і той же

час, але в місцях, які були на великій віддалі одне від одного. Стейна вбили в його розкішному маєтку, який нагадував музей; Вайза — на березі моря, поруч з невеликим будиночком, де він вів доволі скромний спосіб життя і полюбляв насолоджуватися морським повітрям; Гелапа — у заростях, біля воріт його заміського будиночка, на іншому кінці графства. У всіх трьох випадках не залишалось жодних сумнівів щодо насильницького характеру смерти. Тіло Гелапа знайшли на дереві, гілки якого зламалися під тягарем його тіла. Воно чимось нагадувало бізона, який кинувся на гострий спис мисливця. Вайза, це було цілком зрозуміло, кинули зі скелі в море. Сліди, що збереглися біля скелі, свідчили про те, що старий пручався недовго. Про трагедію свідчив крисатий солом'яний капелюх, який похитувався на морських хвилях. Тіло Стейна також було нелегко знайти, та врешті слабкі криваві сліди привели детективів до лазні, збудованої у садку за старовинним латинським проектом, адже він полюбляв усе, що бодай якось було пов'язане з античністю.

Для вбивства було достатньо приводів, Бірн це розумів. Він навіть не припускав, що Генрі Говм, молодий пацифіст з блідим обличчям, здатен на таке жорстоке потрійне вбивство. Та коли він згадував Джека Голкета, який постійно злословив, або ж глузливого Джона Еліяса, то розумів, що вони цілком здатні на такий вчинок. Поліції допомагав таємничий чоловік з моноклем на ім'я Неарс, якого журналіст зустрів учора. Слідчі оцінювали ситуацію так само, як і Бірн. Вони чудово розуміли, що зараз неможливо висунути обвинувачення більшовицьким змовникам так само, як неможливо буде переконати суд у тому, що вони невинні. А якби суд виправдав їх через відсутність достатніх доказів, то це лише погіршило б ситуацію. Тому містер Неарс усе ретельно обдумав, запросив усіх трьох більшовиків взяти участь у неофіційній нараді та висловити свої припущення. Нарада відбулася в найближчому з трагічних місць — у невеликому будиночку Вайза, розташованому біля моря. Бірну також дозволили бути присутнім на цій зустрічі. Він був неабияк

здивований, коли побачив, що на нараду також запросили приземкуватого чоловіка, який чимось нагадував сову. Це був отець Бравн, хоча як саме він пов'язаний з цією справою з'ясувалося лише згодом.

Поява на нараді молодого секретаря була набагато природніша, та його поведінку важко було назвати природною. З усіх присутніх лише він добре знав будинок та його околиці. Однак хоч якоїсь допомоги чи важливої інформації від нього присутні так і не отримали. Його кругле кирпоносе обличчя свідчило радше про поганий настрій, аніж про горе.

Як завжди, найбільше говорив Джейк Голкет. Молодий містер Говм намагався якось стримати свого товариша, коли той узявся неславити вбитих магнатів. Та Джейк був завжди готовий паплюжити і друзів, і ворогів, і зупинити його було нелегко. А Еліас виглядав байдужим, за окулярами його очей зовсім не було видно.

— Ваші звинувачення стосовно померлих просто непристойні, — стримано промовив Неарс. — Щойно ви практично визнали, що ненавиділи покійного.

— І саме тому мене хочуть посадити у в'язницю? — глузливо посміхнувся Голкет. — Гаразд-гаразд. Та вам доведеться побудувати в'язницю на мільйон місць, щоб замкнути там усіх тих бідолах, у яких були підстави, щоб ненавидіти Гедеона Вайза. І це чиста правда!

Неарс нічого не відповів, інші присутні також мовчали. Врешті Еліас промовив, дещо шепелявлячи:

— Ця дискусія цілком не конструктивна для обох сторін. Ви повинні або прислати нам повістки і викликати нас у суд давати свідчення, або ж організувати перехресний допит. Ми нічого не приховуємо від вас. А свої підозри тримайте, як то кажуть, при собі. А поки що ніхто з вас не навів навіть найменших доказів, тому з цими вбивствами ми пов'язані не більше, аніж з убивством Юлія Цезаря. Ви ж не наважуєтеся нас заарештувати. То навіщо нам тут залишатися?

Потім Еліас підвівся і не поспішаючи почав застібати пальто. Його товариші зробили те ж саме. Коли вони вже

підходили до дверей, Генрі Говм повернув бліде обличчя до детективів:

— Я хотів би вам нагадати, що всю війну просидів у брудній в'язниці, тому що не погодився нікого вбивати, — і він вийшов, а присутні похмуро переглянулися.

— Думаю, що ми не можемо вважати себе переможцями, хоч противник і відступив, — промовив отець Бравн.

— Найбільше мене дратує блюзнірство Голкета. — відізвався Неарс. — Говм хоча б джентльмен. Однак, що б вони не говорили, мені здається, що дещо таки знають. Вони причетні до цих вбивств, принаймні, більшість з них. Вони ж майже зізналися у скоєному. Хіба ви не помітили, що вони насміхалися не лише з того, що наші припущення помилкові, а з того, що у нас немає доказів. Отче Бравне, як ви гадаєте?

Священик уважно поглянув на Неарса.

— Так, я з вами погоджуюсь! — сказав він. — Мені також видалося, що принаймні один з них знає більше, ніж розповів нам. Та, гадаю, на разі не варто називати його імени.

У Неарса від здивування аж монокль випав з ока

— Поки що ми розмовляємо неофіційно, — сказав він, дивлячись на отця Бравна. — Та якщо надалі ви приховуватимете від нас правду, то, боюся, можете опинитися у неприємному становищі.

— Моє становище цілком просте, — відповів священик. — Я захищаю тут законні інтереси мого приятеля містера Голкета. Гадаю, за цих обставин буде доречно сказати, що незабаром містер Голкет припинить співпрацювати з цією організацією. У мене є всі підстави припускати, що він стане католиком

— Містер Голкет?! — з недовірою вигукнув його співрозмовник. — Таж він від ранку до ночі проклинає священиків!

— Мені здається, що ви не зовсім розумієте людей такого типу, — м'яко заперечив отець Бравн. — Так, Голкет справді звинувачує священиків у тому, що вони, як йому здається, не борються за справедливість. Та ми зібралися тут не для того, щоб обговорювати подібні питання. Я згадав про це лише

для того, аби полегшити ваше завдання і звузити коло підозрюваних.

— Якщо ви маєте рацію, то коло підозрюваних звузилося до Еліяса, який завжди з усіх насміхається. Мені ще не доводилося зустрічати такого холоднокровного і підступного диявола, як він.

— А от мені він дуже нагадує покійного бідолаху Стейна. Цілком можливо, вони родичі, — зітхаючи, промовив отець Бравн.

— Але ж... — почав було Неарс, та завершити свій протест йому не вдалося.

Раптом відчинилися двері, і на порозі з'явився Генрі Говм. Його обличчя було блідішим, аніж зазвичай.

— От тобі й на! — вигукнув Неарс, піднімаючи монокль. — Чому ви повернулися?

Говм, хитаючись, перейшов через кімнату і мовчки сів у крісло.

— Я... я відстав... якимось загубив решту... і подумав, що краще повернутися сюди.

На столі були залишки вечері. Генрі Говм, хоча й все життя був непитущим, налив собі бренді й одним духом випив повну склянку.

— Вас щось турбує? — запитав отець Бравн.

Говм обхопив руками голову, так, що його обличчя не було видно, і тихо промовив:

— Так, я скажу, що мене турбує. Я побачив примару.

— Примару? — здивовано перепитав Неарс. — Яку примару?

— Примару Гедеона Вайза, власника ось цього будинку, — вже впевненіше відповів Говм. — Він стояв над прірвою, над тією, з якої його кинули в море.

— Нісенітниця! — вигукнув Неарс. — Жодна розсудлива людина не віритиме у примари.

— Це не зовсім правда, — заперечив отець Бравн з посмішкою на обличчі. — Для існування примар також можна знайти пояснення, і вони не будуть нічим гірші від тих, на основі яких ви будете свої звинувачення.

— Ловити злочинців — це мій обов'язок, — різко відповів Неарс. — А от за примарами нехай бігають інші. Якщо комусь подобається втікати чи полювати за примарами, то це його справа.

— Я не говорив, що маю намір втікати чи полювати за примарами. Я лише ствердив, що вірю в це явище такою мірою, аби більше дізнатися про те, яке бачив містер Говм. То що ж ви бачили, містере Говм? — запитав отець Бравн.

— Усе трапилося на краю скель, що обсыпаються, зовсім поруч з тим місцем, звідки скинули Вайза. Там ще є якась тріщина чи пролом. Інші пішли далеко вперед, а я вирішив скоротити собі шлях і пройти стежкою вздовж самісінького берега. Раніше я часто ходив цією стежкою. Я любив спостерігати за хвилями, які розбиваються об кам'яні скелі, та сьогодні майже не звертав на це уваги. Я лише здивувався, що ніч така тиха і зоряна, а море чомусь дуже неспокійне. Гребені морських хвиль раз за разом вдарялися об скелі. А потім... А потім сталося щось незбагненне. Морська піна, яка у місячному сяйві видавалася срібною, раптом застигла у повітрі. Вона все не падала, а я, наче безумець, стояв і чекав. Час ніби зупинився. Я навіть подумав, що збожеволів, та потім усе-таки вирішив підійти ближче і все роздивитися. Здається, я закричав... Краплі піни застигли у повітрі, а потім почали злипатися разом і утворили сяючу постать з мертвоблідим обличчям.

— І ви стверджуєте, що це був Гедеон Вайз?

Говм ствердно кивнув. Мовчанку несподівано порушив Неарс. Він так різко зірвався зі свого стільця, що аж перекинув його.

— Нісенітниця! — вигукнув він. — Та буде краще, коли ми підемо і все оглянемо.

— Я не піду! — відразу ж заперечив Говм, в його голосі відчувався страх. — Ніщо у світі не примусить ще раз стати на цю стежку.

— Гадаю, ми всі таки повинні піти й подивитися, і найкраще це зробити зараз, — серйозно відповів священник. — Хоч я не заперечую, що для вас це важко.

— Ні, ні, я не піду! Навіть якби мене підганяв сам Господь Бог, — бурмотів Говм. Його очі ще більше закруглилися і, здавалося, от-от вийдуть з орбіт.

— Містере Говм, — твердо промовив Нейрс. — Я — поліцейський, а цей дім оточений моїми людьми. Ми намагалися уникнути зайвої ворожості, та мій обов'язок — перевірити все, навіть якщо це примари. Тому я вимагаю, щоб ви показали те місце, про яке щойно розповіли.

Знову запанувала тиша. Говм підвівся, він ледь не задихався. Було видно, що він страшенно боїться.

— Ні, я не можу! Краще я відразу зізнаюся! Ви ж все одно про все дізнаєтеся, рано чи пізно... Це я вбив Вайза.

Слова Говма вразили всіх без винятку, ніби удар блискавки. І раптом тишу порушив голос отця Бравна, тихий, як писк миші:

— Ви зробили це свідомо? Ви хотіли його вбити?

— Не знаю, чи є відповідь на це запитання, — нервово гризучи нігті, відповів Говм. — Я... я просто збожеволів від гніву. Вайз поводився зухвало, все це відбувалося в його маєтку. Він образив мене, здається, навіть ударив. Ми вхопилися один в одного, і він... він упав зі скелі. Я отямився лише тоді, коли був уже далеко від того страшного місця. І щойно тоді зрозумів, що скоїв злочин, який позбавляє мене права називатися людиною. Тавро Каїна обпікало моє чоло, здавалося, воно обпекло і мій мозок. Я став убивцею, і змушений у всьому зізнатися. — Раптом Говм увесь випрямився. — А говорити про інших я не маю права. Навіть не намагайтеся розпитувати мене про змову чи про спільників. Я вам нічого не розповім.

— Беручи до уваги те, що минулої ночі було вбито ще двох мільйонерів, логічно було б припустити, що ця сварка не була спонтанною. Хто вас послав? — запитав Нейрс.

— Я ні слова не скажу вам про те, на кого я працював, — з гордістю відповів Говм. — Я вбивця, та ніколи не стану зрадником.

Нейрс підійшов до вхідних дверей, покликав когось із поліцейських, а потім тихо сказав секретареві Вайза:

— Ми таки підемо оглянути місце злочину, тільки от злочинця поведемо під конвоєм.

Усі присутні розуміли, що йти до моря, аби знайти там примару після зізнання у вбивстві, — принаймні нерозумно. Та зараз навіть скептичний Неарс вважав це своїм обов'язком. Щоб з'ясувати подробиці справи, він ладен був обдивитися кожен камінець на скелях, навіть надгробні камені. А весь скелястий берег був нічим іншим, як надгробним каменем для бідолашного Гедеона Вайза.

Неарс вийшов з будинку останнім і зачинив за собою двері. Потім пішов стежкою, щоб наздогнати інших. Та тут він помітив, що назустріч йому біжить Потер, секретар Гедеона Вайза. Він був стривожений.

— Там щось справді є, сер. Клянуса Богом! — це були його перші слова за весь цей вечір. — І це щось справді подібне на Гедеона Вайза.

— Та ви марите! — тільки й спромігся промовити детектив. — Ви що, всі змовилися?

— Невже ви вважаєте, що я не здатен упізнати Гедеона Вайза? — різко відповів секретар.

— Може, ви також належите до тих осіб, які мають всі причини, щоб ненавидіти Вайза? — роздратовано запитав Неарс.

— Можливо, — відповів Потер. — Так чи так, я досить добре його знав, отож, не сумнівайтесь, я бачив саме його. Він... він ніби закам'янів під місячним світлом.

Секретар вказав рукою на тріщину в скелях, де в місячному світлі справді щось біліло. Коли Неарс підійшов ближче, то побачив, що це «щось» справді має цілком реальні обриси. Світла пляма не рухалася, тепер вона була подібна на людську постать.

Потер і не приховував, що він добряче злякався. Навіть Неарс зблід і зупинився. Журналіст, який у житті бачив чимало, також не поспішав підходити ближче. Лише отець Бравн, шкандибаючи, спокійно йшов уперед і робив це так буденно, ніби хотів щось прочитати на дошці оголошень.

— Здається, вам зовсім не лячно, — звернувся Бірн до священика. — Хоча ви — єдиний з нас усіх, хто вірить у примари.

— А мені видавалося, що ви — єдиний, хто в них не вірить. Знаєте, одна річ — вірити у примари, а інша — повірити в конкретну примару, — загадково відповів отець Бравн.

Журналіст ніби засоромився і крадькома глянув у бік скель, до яких була прикута увага всіх присутніх.

— Я не вірив, поки не побачив усе це, — сказав Бірн.

— А ось я, навпаки, вірив, поки не побачив, — замислено промовив отець Бравн.

Він поволі пішов ближче до скель. А Бірн стояв і дивився, як священик звільна минає пустир і підходить до загадкового місця. Місцевість була подібна на похилий горб, частину якого відскіли морські хвилі. У місячному світлі трава була подібна на довге сиве волосся, яке вітер зачесав на один бік. У місці, де скеля була особливо вищерблена, справді виднівся якийсь дивний і блідий силует.

Раптом Генрі Говм вирвався з-під конвою, обігнав отця Бравна, і з пронизливим криком упав на коліна перед примарою.

— Я ж у всьому зізнався! Навіщо ви нас лякаєте?! — вигукував він. — Ви прийшли сказати їм, що це я вас убив?

— Я прийшов сказати їм, що ви мене не вбили, — відповіла примара і простягнула руку.

Говм зірвався на рівні ноги, знову щось закричав, та уже по-іншому, і всі зрозуміли, що рука, яка щойно його торкнулася, з плоті.

Навіть досвідчений детектив і бувалий журналіст ствердили, що це була найдивовижніша втеча від смерті. Все відбулося дуже просто. У скелі поступово вищерблювалися камінці і падали додола. Частина з них потрапляла у широку щілину, і з часом там утворився невеликий виступ. Гедон Вайз був міцним чоловіком, не зважаючи на похилий вік. Коли Говм штовхнув його, він упав на цей виступ і пробув там жакливі двадцять чотири години, намагаючись вилізти вгору по скалі, яка обсипалася під ним, поки врешті у цьому місці не утворилося щось на кшталт сходів. Деякою мірою

це пояснювало те, що побачив Говм: білу хвилю, яка то з'являлася, то зникала, а потім застигла на місці і була подібна на людську постать.

Перед усіма присутніми справді стояв Гедеон Вайз, з плоти і крові, з сивим волоссям і грубуватими рисами обличчя, у брудному одязі. Щоправда, сьогодні він не був таким різким, як зазвичай. Можливо, мільйонерам часом корисно пробути добу на краю скелястої прірви, біля стіп вічності. У кожному разі, Вайз не лише не звинуватив Генрі Говма у злочині, а й зовсім по-іншому описав усе, що відбувалося на скелях. Як виявилось, його, Гедеона Вайза, ніхто не скидав зі скелі, вона просто обсунулася під його вагою, а Говм навіть намагався його врятувати.

— Там, на цьому вузькому виступі я поклявся Богові, що прощатиму своїх ворогів, — урочисто сказав він. — І тому було б непорядно затаювати злобу на містера Говма за цей прикрий нещасний випадок.

Щоправда, Говму довелося піти з місця подій під конвоєм, та детектив був упевнений, що він незабаром вийде на волю, отримавши лише легке покарання. Адже не кожен вбивця має змогу запросити до суду свою жертву у якості свідка захисту.

Коли детектив також рушив до будинку, Бірн раптом промовив:

— Дуже незвичний випадок!

— Так, незвичний, — погодився отець Бравн. — Можливо, це зовсім не наша справа, та я хотів би дещо обговорити з вами.

Бірн кілька секунд помовчав, а потім усе ж погодився.

— Отче, то ви підозрювали Говма ще тоді, коли сказали, що ще не кожен розповів усе, що знає? — запитав він.

— Ні. Коли я це сказав, то мав на увазі мовчазного містера Потера, секретаря Вайза.

— Мені довелося розмовляти з ним лише один раз, і в мене склалося враження, що він божевільний, — задумливо промовив Бірн. — Однак навіть і не подумав би, що він може

бути спільником злочину. Він говорив якісь дурниці про морозильник.

— Справді? Думаю, що він міг чимало знати, та я навіть не мав наміру звинувачувати його у причетності до вбивства, — заперечив отець Бравн. — Мені більше цікаво, чи старий Вайз насправді такий сильний, щоб вилізти з цієї ущелини?

— Що ви маєте на увазі? — запитав здивований журналіст. — Звичайно, що він виліз з цієї ущелини, ми ж його щойно бачили, він стояв отут.

Замість того, щоб відповісти, священник запитав знову:

— А що ви думаєте про Говма?

— Знаєте, його навіть не можна назвати злочинцем, — відповів Бірн. — Говм не подібний на жодного з вбивць, яких я бачив, а в мене є досвід, повірте. Ні, звичайно, у Неарса набагато більший досвід, та я вважаю, що Говм неспроможний на щось подібне.

— А ось я бачу в ньому злочинця, — спокійно промовив Бірн. — Звичайно, про злочинців ви знаєте набагато більше. Та є одна категорія людей, про яких я знаю набагато більше, аніж ви чи містер Неарс. Я дуже часто стикаюся з ними і чимало можу розповісти про їхню поведінку.

— Яка категорія людей? — запитав зацікавлений Бірн.

— Грішники, що каються, — просто відповів отець Бравн.

— Я вас не зовсім зрозумів. Ви хочете сказати, що не вірите у злочин Говма?

— Я не вірю в те, що він покався, — виправив журналіста священник. — Знаєте, мені довелося чути тисячі визнань, та те, що я почув сьогодні, зовсім не подібне на справжнє. Надто це все романтично. Та ви лишень пригадайте, як він говорив про тавро Каїна! Усе, як то кажуть, як книжка пише. Якщо людина справді скоїла подібний злочин, то поводитиметься по-іншому. От уявіть, що ви чесний клерк, і раптом наважуєтеся вкрасти гроші. Хіба, розкаюючись, ви згадуватимете про Варраву? Або уявіть, що ви у гніві вбили дитину. Хіба в момент покаяння ви порівнюватимете себе з Іродом? Повірте мені, сучасні злочини огидно прозаїчні і прості, щоб

проводити історичні паралелі, навіть доречні. І навіщо Говм сказав, що нічого не розповість про своїх товаришів і не зрадить їх? Адже тим самим він їх зрадив! Його ж про це ніхто не запитував. Знаєте, дуже легко — пробачати те, чого насправді не було.

І отець Бравн, відвернувшись від журналіста, задумливо поглянув у морську далечінь.

— Я вас не зовсім розумію! — вигукнув Бірн. — Чи варто обговорювати Говма, якщо Вайз його пробачив? Йому вдалося виплутатися зі справи про вбивство, і, здається, тепер він у цілковитій безпеці.

Отець Бравн усім тілом різко повернувся до співрозмовника і схвильовано схопив його за плач.

— Ось! Ось! — вигукнув він. — Спробуйте вхопитися за це! Говм у цілковитій безпеці. Йому вдалося вийти сухим з води. І саме в цьому — ключ до головоломки.

— Нічого не розумію, — тихо промовив спантеличений Бірн.

— Я хочу сказати, що Говм все-таки причетний до цієї справи саме тому, що йому вдалося з неї викрутитися. Ось і все пояснення.

— І феноменально зрозуміле, — іронічно додав Бірн.

Якийсь час обоє стояли і мовчки дивилися на море. Потім отець Бравн бадьоро продовжив:

— Тоді поговоримо про морозильник. Першу помилку ви зробили саме там, де її робить більшість журналістів і політиків. Ви були переконані у тому, що в сучасному світі багаті не бояться нічого, крім більшовизму. Однак цей злочин не має нічого спільного з більшовиками. Вони були лише криттям.

— Але ж убили відразу трьох мільйонерів! — протестував Бірн.

— Ні! І ще раз ні! — заперечив отець Бравн. — Саме про це йдеться. Вбили не трьох мільйонерів, а двох. А третій живий-здоровий, і назавжди позбувся загрози. Ви ж самі розповідали про розмову між мільйонерами. Гелап і Стейн намагалися налякати старомодного торгаша: якщо він не

увійде в їхній союз, то вони розправляться з ним, по іншому — «заморозять». Ось вам і розмова про морозильник.

Після павзи отець Бравн продовжував:

— Без сумніву, у світі існує більшовицький рух, і йому потрібно чинити опір, хоч я особисто не надто вірю в те, що цей опір буде успішним. Однак є ще один рух, також сучасний і потужний, про який наша преса мовчить. Його мета полягає у створенні монополій та організації різноманітних трестів. Це також своєрідна революція, і вона дуже подібна на будь-яку іншу. В ній воюючі сторони не зупиняться навіть перед убивством. Ці трестові магнати, як стародавні королі, мають власних придворних, охоронців, шпигунів у ворожому таборі. Генрі Говм був саме таким шпигуном містера Гедеона Вайза у середовищі більшовиків. Щоправда, його використали як знаряддя проти іншого ворога: конкурентів, які намагалися зруйнувати бізнес Вайза.

— І все ж я ніяк не можу зрозуміти, як його могли використати? — запитав Бірн. — І яка з цього користь?

— Та як ви не розумієте?! — роздратовано вигукнув отець Бравн. — Говм і Вайз забезпечили один одному алібі!

Бірн усе ще здивовано дивився на священика, та на обличчі з'явилися проблески здогадки.

— Саме це я мав на увазі, — продовжував отець Бравн, — коли говорив, що вони замішані у цій справі якраз тому, що вдало з неї виплуталися. Більшість людей сказала б, що особа, яка кається у вбивстві, щира, і особа, яка прощає свого кривдника, також робить це щиро. На перший погляд, видається, що вони зовсім не причетні до інших двох вбивств, тому що обоє були на березі. А насправді ці двоє мають безпосереднє відношення до усього, тому що вони не могли бути учасниками драми, яка ніколи не траплялася. Насправді на скелястому березі нічого надзвичайного не відбувалося, тому Говму немає у чому розкаюватися, а Вайзові немає чого прощати. У ту ніч Говм задушив у саду старого Геллапа, а в той самий час Вайз убив коротуна Стейна у його античній лазні. Ось чому я запитував, чи Вайз був досить сильним, щоб вилізти з цієї ущелини.

— Хм... Але розповідь Говма була просто чудова, — з жалем промовив Бірн. — Вона видавалася такою переконливою.

— Заадто переконливою, щоб у неї повірити, — відповів отець Бравн, похитуючи головою. — Як реалістично виглядали морські хвилі, які переливаються у місячному сяйві, а потім раптом перетворюються у примару. Як усе красномовно! Так, Генрі Говм, звичайно ж, боягуз і негідник, та не забувайте, що він ще й поет.

Зміст

Воскресіння отця Бравна	5
Небесна стріла	24
Пророчий пес	50
Диво «Півмісяця»	73
Прокляття золотого хреста	99
Крилатий кинджал.....	126
Фатум родини Дарнвей.....	148
Примара Гедеона Вайза.....	175

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЄ ВИДАННЯ

Гілберт К. Честертон
Детективні історії отця Бравна
НЕБЕСНА СТІЛА

Технічний редактор
Світлана Клим

Підписано до друку 11.10.10. Формат 84x108 1/32.
Папір офс. Офс. друк. Ум.-друк. арк. 10,3.
Ум. фарбовідб. 10,7. Обл.-вид. арк. 8,9.

ТзОВ Видавництво «Свічадо»
Свідоцтво серія ДК № 1651 від 15.01.2004 р.
79008, м. Львів, а/с 808, вул. Винниченка, 22.
Тел.: (032) 235-73-09, тел./факс: (032) 240-35-08
e-mail: post@svichado.com, url: www.svichado.com

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом у ТОВ «Фактор-Друк»
61030, м. Харків, вул. Саратовська, 51, тел.: 8(057) 717-51-85, 717-53-55.
Наклад 3000 пр. Зам. № 9134

До уваги читачів – третя книжка детективних історій отця Бравна. У нашого героя, священика, дуже дивне хобі – розкривати злочини та викривати злочинців. Та насправді для отця Бравна це лиш розширення ділянки для його душпастирської праці. Головна мета для нього – спасати душі та проповідувати Христа.

Читайте нові захопливі історії отця Бравна, що розплутує неймовірні злочини, принагідно даючи ненав'язливі євангельські уроки.

СВІЦАДО

ISBN 978-966-395-428-8

9 789663 954288